อสีติมหาสาวก ฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี เฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษามหาราชา



อสีติมหาสาวก

ฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี
เฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษามหาราชา



ทีฆายุโก โหตุ มหาราชา
ทีฆายุโก โหตุ มหาราชินี

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ
ข้าพระพุทธเจ้า
นางอัจฉรา อัศวินอุฬารกุล และครอบครัว



"...ในการดำเนินชีวิตของเรา เราต้องข่มใจไม่กระทำสิ่งใดๆ ที่เรารู้สึกด้วยใจจริงว่าชั่วว่าเสื่อม เราต้องฝืนต้องต้านความคิดและความประพฤติทุกอย่างที่รู้สึกว่าขัดกับธรรมะ เราต้องกล้าและบากบั่นที่จะกระทำสิ่งที่เราทราบว่าเป็นความดี เป็นความถูกต้องและเป็นธรรม ถ้าเราร่วมกันทำเช่นนี้ให้ได้จริง ๆ ให้ผลของความดีบังเกิดมากขึ้นๆ ก็จะช่วยค้ำจุนส่วนรวมไว้มิให้เสื่อมลงไป และจะช่วยให้ฟื้นคืนดีขึ้นได้เป็นลำดับ..."

พระราชดำรัส พระราชทานเพื่อเชิญไปอ่านในพิธีเปิดการประชุมยุวพุทธิกสมาคมทั่วประเทศ ครั้งที่ ๑๒
ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันเสาร์ที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๑๓

มหาธรรมิกภูมิพลมหาราชอาศิรวาทราชสดุดี

สัททุลลวิกกีฬิต ฉันท์ ๑๙

⊙ ศรี ศรีสุทธิเกษมสวัสดิ์สิริพิศาล...
ร่มโพธิสมภาร- กุศล

⊙ "หกสิบปี สิริราชย์ ธ ครองสิริพิมล
ไทยพิพัฒน์สวัสดิ์ดล สมัย"

⊙ ทรงครองราชย์...อภิรักษ์ประชา...ลุนิรภัย
โดยธรรม...จำเริญชัย- เฉลิม

⊙ หนุนทวยราษฎร์ "สหกรณ์-เกษตร" กิจประเดิม
รายได้ก็พูนเพิ่ม ผลิเผล็ด

⊙ ศิลป์ ศาสน์ สังคมโทรมและตรม ธ ก็เสด็จ ฯ
ผ่อนคลายสลายเสร็จ- ประสงค์

⊙ "สวน นา ไร่ อุทยาน อุทก วนะ ประมง...
ตรัส ฯ รัฐบาลลง พิทักษ์...

⊙ ป่า เขา เขื่อน..อภิบาลประดาลทำนุตระหนัก
ให้ไทย...ซิใฝ่รัก- บำรุง

⊙ ดิน พืช ผัก มลพิษขจัด - ขยะ...ผดุง-
หนุน...ผลไม้มุ่ง ขยาย-

⊙ ศึกษาอักษรศาสตร์ และวิทย์...ขจรจาย
รู้จริง ซิ หญิง-ชาย วิถี

⊙ ภาษา วัฒนธรรม...บุรุษ - กุลสตรี
รักษาประเพณี มิทราม

⊙ ศีลธรรมดลพลเมือง...บำเทืองสกลคาม
ต่างด้าว...มิก้าวหยาม เพราะบุญ ฯ

⊙ ศึกษาสงฆ์...ยุวชน...ประดลอุดมดุลย์
รัฐงาม...เพราะธรรมหนุน และราษฎร์"

⊙ "หกสิบปี" พระ ฯ เสด็จ ฯ...ผดุงนิกรชาติ
พร้อม...ราชินีนาถ- สยาม

⊙ โอรสราชธิดา...พระหลาน ฯ พิริยะตาม
ทุกเขตนิคมคาม สนอง

⊙ ไทยร่มเย็น ภยะดับเพราะเดช ฯ คุณประคอง
ทั้งชีพ...มิอาจพร่อง พระคุณ ฯ

⊙ ครองราชย์โดย "ทศพิธธรรม" ถิรอดุลย์
ราษฎร์สุขเพราะร่มคุณฯ ภิบาล

⊙ ทรงใช้ "ธรรมอำนาจ" - สภาและบริหาร
ฉันทาตุลาการ มิเกิน

⊙ ราษฎร์ขัดแย้งดุจชาติประสบภยะเผชิญ
ท่วมทับจะยับเยิน กระมัง...

⊙ ต่างฝ่ายจ้องจะประณามกระหนาบและมิประนัง
ภัยสรรพจะยับยั้ง มิมี

⊙ "การเมืองมั่ว" - ภยะเศรษฐกิจ ฤ มิทวี
ดูธรรมจะขามลี้ อธรรม

⊙ สังคมไทยจะสลายเพราะไทยมิอุปถัมภ์
ยำเยงมิเกรงกรรม อะไร

⊙ ทุกคราวชาติฯ สิเผชิญพิบัติ พระฯ ตริและไข-
แก้ทุกข์ประเทศไทย สำเร็จ

⊙ ผองราชธรรม ฯ ปฏิบัติมิพร่องผลผลิเผล็ด
เกิน-ขาด และ พลาด-เท็จ มิเคย

⊙ "มั่ว หมก หมิ่น และประมาท พระฯ ตรัส "...จะมิตริเลย..."
ใหม่-เก่า...มิก้าวเกย ระบอบ"

⊙ ผ่านครองราชย์ "ทวิธาภิเษก" คุณประกอบ
"รัชดาภิเษก"...รอบ ตระการ...

⊙ ตราบถึง "กาญจน-วาร์ภิเษก" สิริพิศาล
ทั่วไทยอุดมสราญ มิทุกข์

⊙ ภายใต้ราชปณิธานปฐมมนะทะนุก
ครองราชย์ "ประโยชน์ - สุข - สยามฯ"

⊙ โครงการราชดำริฯ หลั่งสฤษฎ์อุดมนาม--
"พอเพียง" แหละเลี้ยงคาม-- นิคม

⊙ อยู่อย่างไทย...เกษตรกิจ..ชนนิยม
พออยู่และพอสม สมัย

⊙ "พอกิน" เหลือ...ก็จำหน่ายและเก็บทะนุวิจัย
อย่างน้อย...ก็ดับภัย... ผิยล

⊙ อีกโอบเอื้อกรุณาวิเทศ...ภยะผจญ
เย็นเยือกมิเลือกชน- ประชา

⊙ บัดนี้...ครองสิริราชย์เจริญ...อุดมวาร์
"หกสิบพระพรรษา ดิถี

⊙ ปีหน้าทรงพระเจริญ...สวัสดิ์...สิริทวี
"แปดสิบพระชนม์มี เจริญ"

⊙ สุดร้อยใดอภิวาทพระบาทฯและสรเสริญ
ด้วยบุญพระบาทฯเกิน ลุนัย

⊙ เห็นแต่คุณอุดมบรม... "รตนตรัย"
และเทิดพระคุณชัย ประจง -

⊙ อีกแปดสิบพระมหาดิลกอริยสงฆ์
เท่า-ถ้วน...พระชนม์ตรง พิทักษ์

⊙ ร้อยเรียงเพียง "นพสงฆ์" เจาะจง คุณภิรักษ์
รรรร่ายพระคุณประจักษ์ - ดิลก

⊙ ยืนยัน "โพธิปฐม" ...ก็เช่นสิริอุทก...
"โกณฑัญญสาวก" ปฐม

⊙ "สารีบุตร" สิริเลิศสุปัญญวนิยม...
บุญสรรค์และสร้างบ่ม ประดัง

⊙ "โมคคัลลาน์" ศุภฤทธิ์...สถิตสุรพลัง
ปราบพาลมิยอมยั้ง มิหยุด

⊙ อีกท่าน "กัสสปะ" ทรงธุดงคบริสุทธิ์
สังคายนายุติ์ คดี

⊙ พุทธศาสน์ "มั่นเพราะวินัย" พระสงฆ์พิริยะมี

ท่านคือ "อุบาลี" ประวัติ

⊙ ท่าน "อานนท์" อุปฐาก และทรงพระปริยัติ

แจ่มแจ้งและเจนจัด สุกรรม

⊙ มันตานีปิยบุตร...พิสุทธิ์บุญปถัมภ์

ท่าน "ปุณณะ" เสิศธรรม กถึก

⊙ ตาทิพย์ท่าน "อนุรุทธ์" สำเร็จมนะสำนึก

แจ้งธรรมจำเริญตรึก ภิวัฒน์

⊙ เสิศลาภก่อกี่ "พระสีวลี" ศุภจรัส

"รวมเก้าดิลกรัตน์ พระสงฆ์"

⊙ รรรร่ายรัตนคุณพระไตร...มนะจำนง

...ภักดีผนวกประจง ภิปูช์

⊙ เคียมบังคมพระยุคลบาทฯ มนะทำนู...

ยืนยัน "กตัญญู" ภิรมย์

⊙ "หกสิบปีสิริราชย์ ธ ครองสิริบรม -

ข้าบาท ฯ ถวายอุดม พระพร...

⊙ "ขอล้นเกล้า ฯ วรญาติ...พระชนม์สุขบวร

เทพถ้วนสโมสร จำนง

⊙ ไตรรัตน์ป้อง-สิริโพธิญาณคุณดำรง...

สัมฤทธิ์และขอทรง พระเจริญ"

(โสตถิเทอญ)".I୩I

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

นางอัจฉรา อัศวินอุฬารกุล และครอบครัว

พันเอก (พิเศษ) เฉลิมชัย เสียงใหญ่ อนุศาสนาจารย์ทหารบก

ร้อยกรองทูลเกล้าฯถวาย

เขียนที่ บ้านเลขที่ ๑๕ ซอยพหลโยธิน ๒๔

แขวงจอมพล เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

วันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๙

เรื่อง ขอพระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์

เรียน ท่านราชเลขาธิการ

สำนักราชเลขาธิการ พระบรมมหาราชวัง

สิ่งที่ส่งมาด้วย หนังสือพระศาสนา ๓ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา มหาราชา

ด้วยดิฉันเคยได้รับพระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์ จำนวน ๔ พระรูป เพื่อเชิญไปลงพิมพ์บนปกและภายในหนังสือ "พระศาสนา ๓ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา มหาราชา" และได้มอบแก่ผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ถวายเป็นพระราชกุศลแดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๑ เป็นต้นมาเป็นจำนวน ๑๙,๐๐๐ เล่ม ปรากฏตามสิ่งที่ส่งมาด้วย

เนื่องในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ เป็นปีมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และ ทรงเจริญพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ดิฉันมีความประสงค์ที่จะพิมพ์หนังสือ "อสีติมหาสาวก" อันหมายถึง พระมหาสาวกของพระพุทธเจ้าจำนวน ๘๐ รูปเพื่อเป็นการร่วมเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสมหามงคลดังกล่าว เพื่อมอบแก่ผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ

ดังนั้น จึงใคร่ขอพระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์จำนวน ๓ พระรูป และ พระบรมฉายาลักษณ์ที่ทรงฉายคู่กับสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถจำนวน ๑ พระรูป เพื่อเชิญไปลงพิมพ์บนปกและภายในหนังสือต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดนำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทต่อไปด้วยจะขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

นางสาวจิตตรา อัศวินอุฬารกุล

ที่ รล ๐๐๐๔.๓/ ๕๐๑๐   สำนักราชเลขาธิการ

พระบรมมหาราชวัง กทม. ๑๐๒๐๐

๒๒ มีนาคม ๒๕๔๙

เรื่อง พระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์

เรียน นางสาวจิตตรา อัศวินอุฬารกุล

อ้างถึง หนังสือลงวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๔๙

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์ จำนวน ๓ พระรูป และพระบรมฉายาลักษณ์ที่ฉายกับสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ จำนวน ๑ พระรูป เพื่อเชิญไปลงพิมพ์บนปกและในหนังสือ “อสีติมหาสาวก” สำหรับเผยแพร่แก่ผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ความแจ้งอยู่แล้ว นั้น

โปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระมหากรุณาตามที่ขอ

จึงเรียนมาเพื่อขอได้โปรดส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปติดต่อในรายละเอียดและขอรับพระบรมฉายาลักษณ์ดังกล่าวข้างต้น กับฝ่ายช่างภาพส่วนพระองค์ สำนักพระราชวัง ณ ที่ทำการ ฯ อาคาร ๖๐๓ สนามเสือป่า (โทร. ๐ ๒๒๙๙ ๙๐๐๐ ต่อ ๑๕๔, ๑๕๖) โดยตรงต่อไปด้วย ทั้งนี้ ได้แจ้งให้รองเลขาธิการพระราชวังฝ่ายกิจกรรมพิเศษ ผู้ควบคุมฝ่ายช่างภาพส่วนพระองค์ ทราบด้วยแล้ว

ขอแสดงความนับถือ

สมลักษณ์ วงศ์งามขำ

(นางสาวสมลักษณ์ วงศ์งามขำ)

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์ ๑๐ ปฏิบัติราชการแทน

ราชเลขาธิการ

กองข่าว

โทร. ๐ ๒๒๒๕ ๓๔๕๘ – ๖๒ ต่อ ๓๔๐๖

โทรสาร ๐ ๒๒๒๔ ๓๒๙๗

สารบาญ

คำปรารภ

ครั้นเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกบรรพชา ในที่สุดพระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณด้วยพระองค์เอง ทรงหลุดพ้นจากกรรมวัฏฏ์ วิบากวัฏฏ์ กิเลสวัฏฏ์ สำเร็จเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในคืนวันเพ็ญเดือนหก ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการตกผลึกของการสั่งสมพระบารมี ๑๐ ประการ มาเนิ่นนานถึง ๔ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ กัป

หลังจากตรัสรู้แล้วพระองค์ได้ทรงพิจารณาถึงเหล่าเวไนยสัตว์ ทรงเล็งเห็นเหล่าเวไนยสัตว์ที่มีอุปนิสัย บารมี เพียงพอที่จะบรรลุธรรมอันลึกซึ้งวิเศษนี้ได้ แม้ท่านเหล่านั้นจะอยู่ไกลเพียงไหน หนทางจะทุรกันดารเพียงใด พระองค์ทรงกำหนดแน่วแน่พระทัยด้วยพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง ทรงเสด็จออกโปรดเวไนยสัตว์เหล่านั้นด้วยการเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาท พระองค์ได้ทรงหมุนกงล้อแห่งธรรมนี้ไป แม้จะทรง เหน็ดเหนื่อย ตรากตรำ ลำบาก พระองค์ก็มิได้ย่อท้อ และเมื่อกงล้อธรรมนี้เคลื่อนที่ไป ณ ที่แห่งหนตำบลใด ณ ที่นั้นพระองค์ได้โปรดเหล่าเวไนยสัตว์ผู้มีธุลีในดวงตาน้อยให้เห็นสัจธรรม อันได้แก่ **ธรรมอันวิเศษ** จนสามารถนำพาตนให้หลุดพ้นจาก วัฏฏะทั้ง ๓ นี้ได้ทรงเปรียบพระองค์ดุจดังลูกไก่ตัวแรกที่สามารถเจาะเปลือกไข่ออกมาด้วยตนเองได้สำเร็จ และเมื่อทรงหลุดพ้นจากเปลือกไข่นั้นแล้ว ทรงสอนกรรมวิธีนี้แก่ลูกไก่อื่นๆ ให้ปฏิบัติตามจนสามารถเจาะเปลือกไข่หลุดพ้นตามพระพุทธองค์ได้สำเร็จ

กรรมวิธีแห่งการหลุดพ้นนี้สงเคราะห์ลงได้ในพระศาสนา ๓ อันได้แก่ "ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ"

ปริยัติ หมายถึง คำบอกกล่าว ชี้แนะ คำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่ง

ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

ปฏิบัติ หมายถึง การน้อมตนเข้าปฏิบัติตามคำบอกกล่าว ชี้แนะ คำสอนของพระพุทธเจ้า อันได้แก่ การรักษาศีล ฝึกฝนตนให้เกิดสมาธิจิต และเจริญจิตภาวนา

ปฏิเวธ หมายถึง ผลของการปฏิบัติจนได้พุทธิปัญญาเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง เกิดอาการเบื่อหน่าย คลายกำหนัด ละความยึดมั่น ถือมั่นจนในที่สุด สิ้นทุกข์เพราะ เป็นอิสระ ดุจลูกไก่ที่เจาะเปลือกไข่ออกมาได้สำเร็จไม่ตกอยู่ภายใต้วัฏฏะ ๓ คือ กรรมวัฏฏ์ วิบากวัฏฏ์ กิเลสวัฏฏ์

ในสมัยพุทธกาลได้มีผู้มีธุลีในดวงตาน้อย ประกอบกับท่านเหล่านั้นเป็นผู้สั่งสมบารมีมาเนิ่นนานจนได้เกิดทันในสมัยพระพุทธเจ้า ได้มีโอกาสฟังธรรม ปฏิบัติธรรม และบรรลุธรรมตามพระพุทธองค์สำเร็จเป็นพระอรหันตสาวก พระอรหันตสาวิกาเป็นจำนวนมาก ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกน่าจะมีจำนวนน้อยกว่าที่เป็นจริง อาจเป็นเพราะไม่ได้บันทึกไว้เป็นสำคัญ ในพระสุตตันตปิฎก เล่ม ๓๒–๓๓ อันเป็นบทร้อยกรอง บรรยายประวัติ ปฏิปทา และจริยา ของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก และมีรายนามของพระอริยสาวกในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา ว่าด้วยธรรมภาษิต ของพระอริยสาวก นับได้ถึง ๒๖๔ รูป จากการศึกษาชีวประวัติของพระอริยสาวกที่ได้มีบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกนี้จะเห็นความแตกต่างของท่านเหล่านั้นในด้านต่างๆ อาทิเช่น

ด้านสถานภาพดั้งเดิม หลายองค์เป็นเจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดินมาก่อน หลายองค์เป็นนักปราชญ์ เป็นนักบวชนอกศาสนามาก่อน หลายองค์เป็นนักฆ่า เป็น

โจร เป็นนายพราน หลายองค์เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิต การงาน สังคม ครอบครัวมาก่อน หลายองค์ล้มเหลว หลายองค์เป็นเศรษฐีร่ำรวย หลายองค์ยากจนอดอยาก

ด้านเหตุจูงใจที่ชักนำเข้าสู่เส้นทางธรรม ก็ต่างกันตามเหตุปัจจัย ตามกุศลบารมีที่สั่งสมมา อุปถัมภ์และอุปสรรคที่ขัดขวางการปฏิบัติธรรมนั้นมี ๓ อย่าง คือ กิเลส อกุศลกรรม อกุศลวิบาก ของแต่ละบุคคล ในระหว่างประพฤติธรรมก็มีความรุนแรงต่างกัน บ้างด้วยถีนมิทธะ บ้างด้วยมานะทิฏฐิ ฯลฯ ส่วนอาพาธ ความฝืดเคืองด้วยปัจจัยสี่ การถูกเวรีบุคคลประหารเบียดเบียนเอา นับเป็นอุปสรรคอันเกิดแต่อกุศลวิบาก สำหรับกุศลวิบากก็เป็นอุปสรรคได้เช่นกัน เมื่อกิเลสเข้าไปกำหนัดมัวเมา

ด้านการอุปสมบทเข้าเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าก็แตกต่างกัน บางท่านอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ด้วยการรับโอวาท ด้วยการรับสรณาคมน์ ด้วยพยากรณ์ปัญหา ด้วยญัตติจตุตถกรรม

ในส่วนจังหวะการบรรลุธรรมของท่านเหล่านั้นก็ต่างกัน มีความยากง่ายเร็วช้า มากน้อยต่างกัน พระอริยหลายองค์ บรรลุธรรมก่อนบวชบ้าง หลังการบวชบ้าง ขณะทำการบวชบ้าง บางองค์บรรลุขณะฟังผู้อื่นเทศน์บ้าง ขณะเทศน์ให้ผู้อื่นฟังบ้าง บางองค์บรรลุเมื่อใกล้ตายบ้าง บรรลุเพราะถูกผู้อื่นฆ่าบ้าง พยายามฆ่าตัวเองบ้าง บรรลุเมื่ออายุ ๗ ปีก็มี เมื่อแก่ชราก็มี

บรรลุธรรมด้วยอำนาจปฏิสัมภิทา ๔ บ้าง ด้วยอำนาจอภิญญา ๖ บ้าง ด้วยอำนาจวิชชา ๓ บ้าง หรือ โดยการเจริญวิปัสสนาล้วนๆ ไม่มีการสืบต่อภายในวิปัสสนาด้วยองค์ฌานอันเกิดแต่สมาธิจนได้บรรลุอรหัตมรรค จึงได้ชื่อว่าสุกขวิปัสสกะ

ไม่ว่าท่านเหล่านั้นจะมีความเป็นมาที่แตกต่างกันอย่างไร ในที่สุดท่านเหล่านั้นก็มาบรรจบกันที่ความเหมือนกัน คือ ท่านได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นดังสายน้ำที่มีต้นน้ำต่างกัน น้ำต่างสายต่างไหลผ่านภูมิทัศน์ ที่แตกต่าง ในระยะทางที่แตกต่าง แต่แล้วในที่สุดสายน้ำเหล่านั้นก็ไหลมาบรรจบพบกันที่ "มหาสมุทร" ดังพระพุทธวัจนะในพระวินัยปิฎกเล่ม ๗ จุลวรรค ภาค ๒ หัวข้อที่ ๔๖๐ ดังนี้

" แม่น้ำหลายสายไหลลงสู่มหาสมุทรย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน วรรณะทั้ง ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เหมือนกันเมื่อออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมมาเป็นสมณะเชื้อสายศากยะบุตรทั้งสิ้น" นี้จึงเป็นความต่างในความเหมือนของเหล่าพระอริยสาวก

ระยะเวลาในการสั่งสมบารมีธรรมของพระอริยสาวกที่แตกต่างกันเป็นเหตุให้เกิดตำแหน่ง "พระอสีติมหาสาวก" อันหมายถึง พระมหาสาวกของพระพุทธเจ้าจำนวน ๘๐ รูป และการตั้งความปรารถนาในความเป็นเลิศในตำแหน่งต่างๆแห่งการสั่งสมบารมีธรรมของพระอริยสาวกก็เป็นเหตุให้เกิดตำแหน่ง" เอตทัคคะ" จำนวน ๔๑ รูป

อนึ่ง ในพระคาถาชินบัญชร ได้อัญเชิญพระอสีติมหาสาวกมาสถิตย์ตามร่างกายเพื่อความเป็นสิริมงคล บางรูปมีตำแหน่งเอตทัคคะ อันถึงซึ่งความเป็นเลิศแห่งบารมีธรรมที่ได้บำเพ็ญมา ๑๐๐,๐๐๐ กัป ยิ่งเพิ่มความโดดเด่นความเลื่อมใสที่ได้อิงอุ่นภายในชินบัญชรนั้น

หนังสือนี้ได้จัดทำขึ้นเพื่อการเข้าถึงความหมาย และเหตุแห่งการได้มาซึ่งตำแหน่ง "อสีติมหาสาวก" พร้อมกับอัญเชิญรายนามของพระมหาสาวกทั้ง ๘๐ รูป และอัญเชิญชีวประวัติของพระเถระ ๙ ใน ๘๐ รูปมานำเสนอเพื่อเป็น

แบบอย่างแห่งความเพียรของการสร้างและสั่งสมบารมีธรรม ทั้งพระอริยสาวกทั้งหลายย่อมเป็นประจักษ์พยานบุคคลว่า พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสัจธรรมอันประเสริฐจริง น้อมนำตนเข้าปฏิบัติตามย่อมมีผลสำเร็จตามได้จริง เป็นการเพิ่มศรัทธาให้เหล่าพุทธบริษัททั้งหลายได้เจริญรอยตาม ด้วยโลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์ ตราบที่มีการเจริญอริยมรรคมีองค์แปด

ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และอานุภาพแห่งกตัญญูกตเวทิตาธรรม น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ในวโรกาสมหามงคลสมัย ฉลองสิริราชสมบัติ ๖๐ ปี และเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษามหาราชา ขออัญเชิญทวยเทพทั้งปวงโปรดปกปักรักษาอภิบาล ให้พระองค์ทรงมีพระสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ นิราศทุกข์ นิราศโศก ทรงดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติยั่งยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญตลอดกาลนิรันดรเทอญ

นางอัจฉรา อัศวินอุฬารกุล และ ครอบครัว

๔ พฤษภาคม ๒๕๔๙

ความหมายของคำว่า "อสีติมหาสาวก" คืออย่างไร

คำว่า "อสีติมหาสาวก" เป็นคำสมาส อันประกอบด้วยคำ ๓ คำ คือ

"อสีติ" + "มหา" + "สาวก"

"อสีติ" เป็นปกติสังขยา คือ เป็นจำนวนนับตามปกติ ซึ่งแปลว่า "๘๐"

"มหา" เป็นคำคุณศัพท์ ซึ่งแปลว่า "ใหญ่ , มาก , สำคัญ "

"สาวก" เป็นคำนาม ซึ่งแปลว่า "ผู้ฟัง" ในที่นี้หมายถึง "ผู้ฟังธรรมแล้วน้อมนำธรรมนั้นไปปฏิบัติจนบรรลุธรรมขั้นสูงสุดคือหลุดพ้นจากวัฏฏะ ทั้ง ๓ ปลงภาระแล้ว สำเร็จเป็นพระอรหันต์"

เมื่อนำทั้ง ๓ คำมารวมกันเป็นคำสมาส

"อสีติมหาสาวก" จึงแปลว่า "พระสาวกผู้ยิ่งใหญ่ ๘๐ รูป"

"พระสาวก" มีกี่ประเภท แตกต่างกันอย่างไร

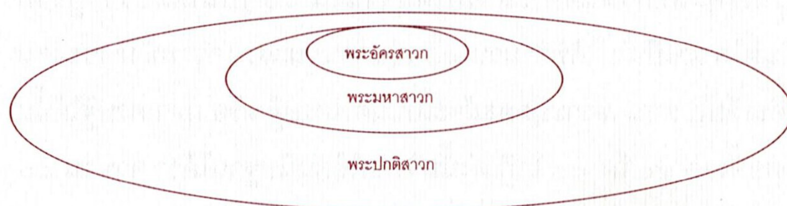
พระสาวก ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จำแนกได้ ๓ ประเภท คือ

๑. <u>พระปกติสาวก</u> หมายถึง พระสาวกทั่วไปนอกจากพระอัครสาวกและพระมหาสาวก ผู้ปรารถนาจะเป็นพระปกติสาวก ถ้ามีอุปนิสัยพอ อาจใช้เวลาบำเพ็ญบารมี ๑๐๐ กัป[1]หรือ ๑,๐๐๐ กัป ก็ได้ ไม่มีเวลากำหนดแน่นอน ทั้งนี้ต้องขึ้นกับว่า เริ่มต้นสร้างสมบารมีตั้งแต่สมัยของพระพุทธเจ้าพระองค์ใด เช่น พระอนุเลปทายกเถระเริ่มสร้างสมบารมีสมัยพระพุทธเจ้าอโนมทัสสี จึงใช้เวลา ๑ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ กัป

[1] กัป หมายถึง ระยะเวลา ซึ่งใน**สาสปสูตร** พระพุทธเจ้าได้อุปมา กัปหนึ่ง นานเหมือนอย่างว่า นครที่ทำด้วยเหล็กยาวโยชน์ ๑ สูงโยชน์ ๑ เต็มด้วยเมล็ดพันธุ์ผักกาดรวมกันเป็นกลุ่มก้อน บุรุษพึงหยิบเอาเมล็ดพันธุ์ผักกาดเมล็ดหนึ่งๆออกจากนครนั้นโดยล่วงไป ๑๐๐ ปีต่อเมล็ด เมล็ดพันธุ์ผักกาดกองใหญ่นั้น พึงถึงความสิ้นไป หมดไปเพราะความพยายามนี้ยังเร็วกว่าแล ส่วนกัปหนึ่งยังไม่ถึงความสิ้นไป หมดไป กัปนานอย่างนี้แล

๒. <u>พระมหาสาวก</u> หมายถึง พระสาวกผู้ใหญ่ในพระศาสนานี้ ได้แก่ พระอสีติมหาสาวก ๘๐ รูป มีพระมหาอนุรุทธเถระ เป็นต้น ผู้ปรารถนาจะเป็นพระมหาสาวกต้อง บำเพ็ญบารมีนาน ๑๐๐,๐๐๐ กัป

๓. <u>พระอัครสาวก</u> หมายถึง พระสาวกผู้เลิศกว่าพระสาวกทั้งปวงในพระศาสนานี้ ได้แก่ พระสารีบุตรเถระ และ พระมหาโมคคัลลานะเถระ ผู้ปรารถนาเป็นพระอัครสาวกได้ต้องบำเพ็ญบารมีนาน ๑ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ กัป



หลักการและเหตุผลในการเลือกพระอสีติมหาสาวก

ท่านเลือกโดยยึดถือหลักคุณธรรมและความสามารถคุณลักษณะสำคัญส่วนตน ที่เกิดจากความเป็นผู้ได้บำเพ็ญบารมีสิ้นระยะเวลา ๑๐๐,๐๐๐ กัป การได้บรรลุในอภิญญา๖[2] ความแตกฉานในปฏิสัมภิทา๔ [3]และความเป็นผู้มีเถระธรรม[4] หมายถึงความเป็นผู้มีธรรมที่ทำให้เป็นผู้มั่นคงโดยไม่เกี่ยวกับ

---

[2] อภิญญา ๖ หมายถึงความรู้ชั้นสูงมี ๖ ประการ คือ (๑) อิทธิวิธี คือ ความรู้ที่ทำให้สามารถแสดงฤทธิ์ได้ (๒) ทิพพโสต คือ ความรู้ทำให้เกิดหูทิพย์ (๓) เจโตปริยญาณ คือ ความรู้ทำให้รู้ใจผู้อื่นได้ (๔) ปุพเพนิวาสานุสติ คือ ความรู้ทำให้ระลึกชาติได้ (๕) ทิพพจักขุ คือ ความรู้ทำให้เกิดตาทิพย์ (๖) อาสวักขยญาณ คือ ความรู้ทำอาสวะให้สิ้นไป

[3] ปฏิสัมภิทา๔ หมายถึง (๑) อัตถปฏิสัมภิทา-ปัญญาแตกฉานในอรรถ (๒) ธัมมปฏิสัมภิทา-ปัญญาแตกฉานในธรรม (๓) นิรุตติปฏิสัมภิทา-ปัญญาแตกฉานในภาษา (๔) ปฏิสัมภิทา-ปัญญาแตกฉานในไหวพริบ

[4] เถระธรรม หมายถึง ความเป็นผู้มีธรรมที่ทำให้มั่นคง ประกอบด้วย (๑) รัตตัญญู-เป็นผู้บวชมานานและรู้เห็นกิจการ ทรงจำเรื่องราวต่างๆไว้ได้มาก (๒) สีลวา-เป็นผู้เคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย และสำรวมกาย วาจา ใจ (๓)พหุสสุตะ-เป็นผู้ทรงความรู้ไว้มาก (๔)สวาคตปาฏิโมกขะ-เป็นผู้ทรงจำพระวินัยได้คล่องแคล่ว ชำนิชำนาญสามารถวินิจฉัยได้ดี (๕) อธิกรณสมุป

พรรษาและอายุ และด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่าท่านจัดฆราวาสที่เป็นพระอรหันต์เข้าเป็นพระมหาสาวกด้วย ๑ ท่าน คือ ท่านพระพาหิยะ(ทารุจีริยะ)

พระอสีติมหาสาวกแม้จะมีเถระธรรมไม่ครบหรือมีแตกต่างกัน แต่ที่ต้องเหมือนกันคือ พระอสีติมหาสาวกทุกรูปต้องเป็นพระอรหันต์ แม้ว่าบางรูปขณะที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ยังไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์แต่ก็สำเร็จได้ภายหลังพุทธปรินิพพาน

ส่วนเหตุผลที่กำหนดพระสาวกให้มีจำนวน ๘๐ รูปนั้นไม่ปรากฏว่ามีกล่าวไว้ในที่ใด แต่เป็นไปได้ที่จำนวน ๘๐ เป็นจำนวนแสดงความมั่งคั่งของคนในสังคมอินเดียโบราณ เพราะบุคคลผู้จะเป็นนครเศรษฐี หรือ มหาเศรษฐีได้นั้นต้องมีทรัพย์ตั้งแต่ ๔๐ ถึง ๘๐ โกฏิ ดังนั้นจึงทำให้สันนิษฐานได้ว่า จำนวน ๘๐ นอกจากจะเป็นจำนวนแสดงความมั่งคั่งของคนในสังคมอินเดียโบราณแล้ว ยังน่าจะเป็นจำนวนแสดงความยิ่งใหญ่ ความสวยงาม และความสำคัญได้อีก และจำนวน ๘๐ นี้เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอยู่หลายสถานะด้วยกัน คือ

๑. พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนมายุ ๘๐ พรรษา
๒. พระพุทธเจ้าทรงมีพระฉัพพรรณรังสีแผ่ซ่านออกจากพระวรกายวนเวียนรอบเนื้อที่ประมาณ ๘๐ ศอก
๓. พระองค์ทรงงามสง่าด้วยพระอนุพยัญชนะ ๘๐

"พระอสีติมหาสาวก" ซึ่งมีจำนวน ๘๐ รูปนี้ มีเพียง ๔๑ รูปเท่านั้นที่เป็นผู้ได้รับการยกย่องไว้ในตำแหน่ง "เอตทัคคะ"

ปาทูปสมกุสละ-เป็นผู้ฉลาดในการระงับอธิกรณ์ กล่าวคือเมื่อเกิดเรื่องราวไม่สงบขึ้นในสงฆ์ สามารถหาทางระงับปัญหานั้นได้ (๖) ธัมมกามะ-เป็นผู้รักความรู้ ความจริง ยินดีในการพิจารณาธรรม (๗)สัตุฏฐะ-เป็นผู้ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ (๘) ปาสาทิกะ-เป็นผู้มีอิริยาบถรวมทั้งกิริยาอาการเรียบร้อย ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใส (๙)ฌานลาภี-เป็นผู้ได้ฌาน และมีความคล่องแคล่วในฌานอันเป็นเครื่องทำให้อยู่เป็นสุขสบายในชีวิตประจำวัน (๑๐)อนาสวเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ-หมายถึงเป็นผู้ละราคะ และอวิชชาได้จนทำให้กิเลสสิ้นไป

ความหมายของคำว่า "เอตทัคคะ" คืออย่างไร

"เอตทัคคะ" หมายถึง ความสามารถเป็นเลิศเฉพาะด้านต่างๆ

"ตำแหน่งเอตทัคคะ" จึงหมายถึง ตำแหน่งที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้แก่พระมหาสาวก ผู้มีความเป็นเลิศเฉพาะด้านต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการยกย่องนั่นเอง

หลักการแห่งการได้มาซึ่งตำแหน่งเอตทัคคะ

ตำแหน่งเอตทัคคะที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้แก่พระมหาสาวกผู้มีความสามารถเป็นเลิศกว่าภิกษุสาวก เฉพาะด้านต่างๆ เพื่อเป็นการยกย่องพระเถระนั้น ต้องประกอบด้วยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ได้รับยกย่องตามเรื่องที่เกิด (**อตฺถุปฺปตฺติโต**) หมายความว่า พระอสีติมหาสาวกรูปนั้นๆได้แสดงความสามารถออกมาให้ปรากฏโดยสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

๒. ได้รับยกย่องตามที่สะสมบุญมาแต่อดีต (**อาคมนโต**) หมายความว่า พระอสีติมหาสาวกรูปนั้นๆได้สร้างบุญสะสมมาแต่อดีตชาติพร้อมทั้งตั้งจิตปรารถนาเพื่อบรรลุตำแหน่งเอตทัคคะนั้นด้วย

๓. ได้รับยกย่องตามความเชี่ยวชาญ (**จิณฺณวสิโต**) หมายความว่า พระอสีติมหาสาวกรูปนั้นๆมีความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องเป็นพิเศษ

๔. ได้รับยกย่องตามที่มีความสามารถเหนือผู้อื่น (**คุณาติเรกโต**) หมายความว่า พระอสีติมหาสาวกรูปนั้นๆมีความสามารถในเรื่องที่ทำให้ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะเหนือกว่าพระสาวกรูปอื่นๆที่มีความสามารถอย่างเดียวกัน

ตำแหน่งเอตทัคคะที่เป็นเลิศเฉพาะด้านต่าง ๆนั้นมีด้านใดบ้าง

อสีติมหาสาวก ๘๐ รูปนี้แต่ละรูปมีความสามารถเฉพาะตัวแตกต่างกัน เนื่องเพราะแต่ละท่านได้ตั้งปณิธานไว้แต่อดีตและเริ่มสั่งสมบารมีมาแต่บัดนั้น จนได้บรรลุเป็นพระมหาสาวกของพระพุทธเจ้า ใน ๘๐ รูปนี้มี ๔๑ รูปเป็นผู้มีความสามารถเป็นเลิศเฉพาะด้านต่างๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยกย่องไว้ในตำแหน่ง "เอตทัคคะ" โดยขอจำแนกเอตทัคคะสาวกเป็น ๓ กลุ่มได้ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ อินทรีย์ ๕	ได้แก่	ศรัทธา , วิริยะ , สติ , สมาธิ และ ปัญญา
กลุ่มที่ ๒ อาทิพรหมจรรย์	ได้แก่	ศีลวัตร และ เทสนา
กลุ่มที่ ๓ โลกธรรม	ได้แก่	ลาภยส , ทาน และ เวยยาวัจจะ

ขอจำแนกพระมหาสาวกผู้เป็นเอตทัคคะของพระพุทธเจ้า ๔๑ รูป แยกตามกลุ่มได้ดังนี้

ลำดับ	รายนาม	ตำแหน่งเอตทัคคะ
กลุ่มที่ ๑ อินทรีย์ ๕		
ศรัทธา - ผู้น่าศรัทธา		
๑.	พระอุปเสนวังคันตบุตร	ผู้นำความ เลื่อมใสมาโดยรอบ
๒.	พระปิลินทวัจฉะ	ผู้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของเทวดาทั้งหลาย
๓.	พระกาฬุทายี	ผู้ทำสกุลให้เลื่อมใส
ศรัทธา - ผู้มีศรัทธา		
๔.	พระรัฐปาละ	ผู้บวชด้วยศรัทธา
๕.	พระวักกลิ	ผู้พ้นจากกิเลสได้ด้วยศรัทธา

วิริยะ - ผู้เพียรปฏิบัติ

๖.	พระโสณโกลิวิสะ	ผู้ปรารภความเพียร

วิริยะ - ผู้เพียรในกิจวัตร

๗.	พระราหุล	ผู้ใคร่ต่อการศึกษา
๘.	พระอานนท์ [5]	ผู้มีความเพียร

สติ - ในอินทรีย์๖

๙.	พระนันทะ	ผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

สติ - ในธรรมวินัย

	พระอานนท์	ผู้มีสติ

สมาธิ - ในฌาน

๑๐.	พระกังขาเรวตะ	ผู้ยินดีในฌาน

สมาธิ -ในอภิญญา

๑๑.	พระมหาโมคคัลลานะ	ผู้มีฤทธิ์
๑๒.	พระอนุรุทธะ	ผู้มีทิพยจักษุ
๑๓.	พระจุลลปันถก [6]	ผู้เนรมิตกายอันสำเร็จด้วยใจ
๑๔.	พระโสภิตะ	ผู้ระลึกชาติก่อนได้
๑๕.	พระสาคตะ	ผู้ฉลาดในเตโชธาตุ

สมาธิ -ในวิหารธรรม

๑๖.	พระสุภูติ [7]	ผู้มีปกติอยู่ด้วยความไม่มีกิเลส

---

[5] พระอานนท์ เป็นเอตทัคคะ ๕ ตำแหน่งคือ (๑)ผู้พหูสูต (๒)มีสติ (๓) มีคติ (๔) มีความเพียร (๕) เป็นอุปฐาก

[6] พระจุลลปันถกเป็นเอตทัคคะ ๒ ตำแหน่งคือ (๑)ผู้เนรมิตกายอันสำเร็จด้วยใจ (๒)ผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางใจ

[7] พระสุภูติ เป็นเอตทัคคะ ๒ ตำแหน่งคือ (๑)ผู้ทักขิเณยยบุคคล (๒)ผู้มีปกติอยู่ด้วยความไม่มีกิเลส

ปัญญา -ประสบการ

๑๗. พระอัญญาโกณฑัญญะ ผู้รู้ราตรีนาน

ปัญญา -พหูสูตร

พระอานนท์ ผู้พหูสูตร

ปัญญา -บรรลุเร็ว

๑๘. พระพาหิยะ(ทารุจีริยะ) ผู้ตรัสรู้ได้เร็วพลัน

ปัญญา -ปฏิสัมภิทา

๑๙. พระวังคีสะ ผู้มีปฏิภาณ

๒๐. พระมหาโกฏฐิตะ ผู้บรรลุปฏิสัมภิทา

๒๑. พระราธะ ผู้มีปฏิภาณแจ่มแจ้ง

ปัญญา -ภูมิปัญญา

๒๒. พระสารีบุตร ผู้มีปัญญามาก

พระอานนท์ ผู้มีคติ

ปัญญา-เปลี่ยนปัญญา

พระจุลปันถก ผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางใจ

๒๓. พระมหาปันถก ผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางปัญญา

กลุ่มที่ ๒ อาทิพรหมจรรย์

ศีลวัตร -ศีล

๒๔. พระอุบาลี ผู้ทรงวินัย

ศีลวัตร -วัตร

๒๕. พระมหากัสสปะ ผู้ทรงธุดงค์ และ สรรเสริญคุณ

๒๖. พระเรวตขทิรวนิยะ ผู้อยู่ป่าเป็นวัตร

๒๗. พระโมฆราช ผู้ทรงจีวรเศร้าหมอง

เทสนา -ธัมมกถึก

๒๘. พระปุณณมันตาณีบุตร ผู้ธรรมกถึก

เทสนา -โจทก

๒๙. พระนันทกะ ผู้กล่าวสอนนางภิกษุณี

๓๐. พระมหากัปปินะ ผู้กล่าวสอนภิกษุ

เทสนา -อธิบาย

๓๑. พระมหากัจจานะ ผู้จำแนกอรรถแห่งภาษิต
โดยย่อให้พิศดาร

๓๒. พระโสณกุฏิกัณณะ ผู้มีถ้อยคำไพเราะ

๓๓. พระกุมารกัสสปะ ผู้แสดงธรรมได้วิจิตร

เทสนา -เสียง

๓๔. พระลกุณฏกะภัททิยะ ผู้มีเสียงไพเราะ

๓๕. พระปิณโฑลภารทวาชะ ผู้บันลือสีหนาท

กลุ่มที่ ๓ โลกธรรม

ลาภยส -ลาภ

๓๖. พระสีวลี ผู้มีลาภ

๓๗. พระกุณฑธานะ ผู้รับสลากก่อน

๓๘. พระพักกุละ ผู้มีอาพาธน้อย

ลาภยส -ยศ

๓๙. พระภัททิยกาฬิโคธาบุตร ผู้เกิดในตระกูลสูง

๔๐. พระอุรุเวลากัสสปะ ผู้มีบริษัทมาก

ทาน -ผู้รับ

พระสุภูติ ผู้ทักขิเณยยบุคคล

เวยยาวัจจะ -ด้วยบริการ

๔๑. พระทัพพะมัลลบุตร ผู้จัดแจงเสนาสนะ

พระอานนท์ พุทธอุปัฏฐาก

รายนามพระอสีติมหาสาวก ๘๐ รูป และตำแหน่งเอตทัคคะ

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่งเอตทัคคะ
๑.	พระอัญญาโกณฑัญญะ	๑. ผู้รู้ราตรีนาน
๒.	พระวัปปะ	
๓.	พระภัททิยะ	
๔.	พระมหานามะ	
๕.	พระอัสสชิ	
๖.	พระนาลกะ	
๗.	พระยสะ	
๘.	พระวิมละ	
๙.	พระสุพาหุ	
๑๐.	พระปุณณชิ	
๑๑.	พระควัมปติ	
๑๒.	พระอุรุเวลกัสสปะ	๒. ผู้มีบริษัทมาก
๑๓.	พระนทีกัสสปะ	
๑๔.	พระคยากัสสปะ	
๑๕.	พระสารีบุตร	๓. ผู้มีปัญญามาก

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่งเอตทัคคะ
๑๖.	พระโมคคัลลานะ	๔. ผู้มีฤทธิ์
๑๗.	พระมหากัสสปะ	๕. ผู้ทรงธุดงค์
๑๘.	พระมหากัจจายนะ	๖. ผู้จำแนกอรรถแห่งภาษิต โดยย่อให้พิศดาร
๑๙.	พระมหาโกฏฐิตะ	๗. ผู้บรรลุปฏิสัมภิทา
๒๐.	พระมหากัปปินะ	๘. ผู้กล่าวสอนภิกษุ
๒๑.	พระมหาจุนทะ	
๒๒.	พระอนุรุทธะ	๙. ผู้มีทิพยจักษุ
๒๓.	พระกังขาเรวตะ	๑๐. ผู้ยินดีในฌาน
๒๔.	พระอานันทะ	๑๑. ผู้พหูสูต / ผู้มีสติ / ผู้มีคติ ผู้มีความเพียร / อุปัฏฐาก
๒๕.	พระนันทกะ	๑๒. ผู้กล่าวสอนนางภิกษุณี
๒๖.	พระภคุ	
๒๗.	พระนันทะ	๑๓. ผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ ทั้งหลาย
๒๘.	พระกิมพิละ	
๒๙.	พระภัททิยะกาฬิโคธาบุตร	๑๔. ผู้เกิดในตระกูลสูง
๓๐.	พระราหุล	๑๕. ผู้ใคร่ต่อการศึกษา
๓๑.	พระสีวลี	๑๖. ผู้มีลาภ
๓๒.	พระอุบาลี	๑๗. ผู้ทรงวินัย
๓๓.	พระทัพพะมัลลบุตร	๑๘. ผู้จัดแจงเสนาสนะ

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่งเอตทัคคะ
๓๔.	พระอุปเสนะวังคันตะบุตร	๑๙. ผู้นำความเลื่อมใสมาโดยรอบ
๓๕.	พระขทิรวนิยเรวตะ	๒๐. ผู้อยู่ป่าเป็นวัตร
๓๖.	พระปุณณมันตานีบุตร	๒๑. ผู้ธรรมกถึก
๓๗.	พระปุณณะ(สุนาปรันตกะ)	
๓๘.	พระโสณกุฏิกัณณะ	๒๒. ผู้มีถ้อยคำไพเราะ
๓๙.	พระโสนโกฬิวิสะ	๒๓. ผู้ปรารภความเพียร
๔๐.	พระราธะ	๒๔. ผู้มีปฏิภาณแจ่มแจ้ง
๔๑.	พระสุภูติ	๒๕. ผู้ทักขิเณยยบุคคล / ผู้มีปกติอยู่ด้วยความไม่มีกิเลส
๔๒.	พระองคุลิมาล	
๔๓.	พระวักกลิ	๒๖. ผู้พ้นจากกิเลสได้ด้วยศรัทธา
๔๔.	พระกาฬุทายี	๒๗. ผู้ทำสกุลให้เลื่อมใส
๔๕.	พระมหาอุทายี	
๔๖.	พระปิลินทวัจฉะ	๒๘. ผู้เป็นที่รักที่ชอบใจของเทวดา
๔๗.	พระโสภิตะ	๒๙. ผู้ระลึกชาติก่อนใคร
๔๘.	พระกุมารกัสสปะ	๓๐. ผู้แสดงธรรมได้วิจิตร
๔๙.	พระรัฏฐปาละ	๓๑. ผู้บวชด้วยศรัทธา
๕๐.	พระวังคีสะ	๓๒. ผู้มีปฏิภาณ

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่งเอตทัคคะ
๕๑.	พระสภิยะ	
๕๒.	พระเสละ	
๕๓.	พระอุปวาณะ	
๕๔.	พระเมฆิยะ	
๕๕.	พระสาคตะ	๓๓. ผู้ฉลาดในเตโชธาตุ
๕๖.	พระนาคิตะ	
๕๗.	พระลกุณฑกภัททิยะ	๓๔. ผู้มีเสียงไพเราะ
๕๘.	พระปิณโฑลภารทวาชะ	๓๕. ผู้บันลือสีหนาท
๕๙.	พระมหาปันถกะ	๓๖. ผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางปัญญา
๖๐.	พระจูฬปันถกะ	๓๗. ผู้เนรมิตกายอันสำเร็จด้วยใจ / ผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางใจ
๖๑.	พระพากุละ	๓๘. ผู้มีอาพาธน้อย
๖๒.	พระกุณฑธานะ	๓๙. ผู้รับสลากก่อน
๖๓.	พระพาหิยะ (ทารุจีริยะ)	๔๐. ผู้ตรัสรู้ได้เร็วพลัน
๖๔.	พระยโสชะ	
๖๕.	พระอชิตะ	
๖๖.	พระติสสเมตเตยยะ	
๖๗.	พระปุณณกะ	
๖๘.	พระเมตตคู	

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่งเอตทัคคะ
๖๙.	พระโธตกะ	
๗๐.	พระอุปสีวะ	
๗๑.	พระนันทิยะ	
๗๒.	พระเหมกะ	
๗๓.	พระโตเทยยะ	
๗๔.	พระกัปปะ	
๗๕.	พระชตุกัณณี	
๗๖.	พระภัทราวุธะ	
๗๗.	พระอุทยะ	
๗๘.	พระโปสาละ	
๗๙.	พระโมฆราชะ	๔๑. ผู้ทรงจีวรเศร้าหมอง
๘๐.	พระปิงคิยะ	

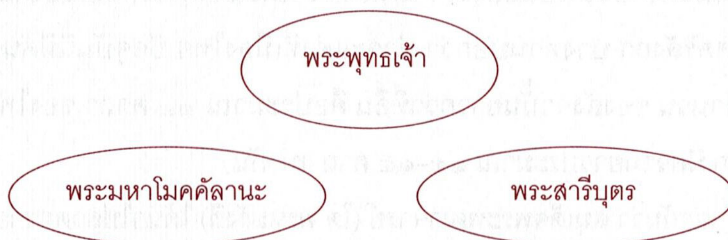
ท่านเหล่านี้ชื่อว่าเป็นพระอสีติมหาสาวก

รายนามพระอสีติมหาสาวกที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ลำดับที่ ๑ ถึง ๔๑ ยกเว้นลำดับที่ ๑๖(พระมหาโมคคัลลานะ) เป็นพระมหาเถระนั่งด้านพระปรัศว์ขวาของพระพุทธเจ้า

ส่วนลำดับที่ ๑๖ และตั้งแต่ลำดับที่ ๔๒ ถึง ๘๐ เป็นพระเถระนั่งด้านพระปรัศว์ซ้ายของพระพุทธเจ้า

การที่พระสาวกนั่งด้านพระปรัศว์ทั้ง ๒ ข้างของพระพุทธเจ้าถือเป็นธรรมเนียมครั้งพุทธกาล โดยมีหลักอยู่ว่าการปูลาดอาสนะในที่นิมนต์ ให้ปูลาดอาสนะของพระพุทธเจ้าไว้ตรงกลาง ปูลาดอาสนะของพระสารีบุตรไว้ด้านพระ

ปรัศว์ขวา ปูลาดอาสนะของพระมหาโมคคัลลานะไว้ด้านพระปรัศว์ซ้าย แล้วจึงปูลาดอาสนะพระสาวกรูปอื่นๆต่อจากอาสนะของพระมหาสาวกทั้ง ๒ นั้น



ด้านพระปรัศว์ซ้าย

พระมหาสาวกลำดับที่ ๔๒ ถึง ๘๐

ด้านพระปรัศว์ขวา

พระมหาสาวกลำดับที่ ๑ ถึง ๔๑

(เว้นลำดับที่ ๑๕ และ ๑๖)

แผนภูมิธรรมเนียมการจัดปูลาดอาสนะในที่นิมนต์ครั้งพุทธกาล

พระอสีติมหาสาวก กับ พระคาถาชินบัญชร

คาถาชินบัญชร เดิมเรียกว่า รัตนบัญชร ได้รับสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน รู้กันแต่เพียงว่าเป็นของเก่า ไม่ทราบว่าใครแต่ง บางท่านเชื่อว่าแต่งที่ประเทศศรีลังกา บางท่านบอกว่า น่าจะแต่งที่เมืองไทย ปัจจุบันนี้มีต้นฉบับหลายสำนวน ของลังกานั้นยาวกว่าที่อื่น คือประมาณ ๒๒ คาถา ของไทยกับของพม่า มีความยาวประมาณ ๑๔–๑๕ คาถาเท่ากัน

เล่ากันว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ได้นำไปสวดถวายพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ ๔ ทรงรับสั่งว่า "ไพเราะดี ขรัวโตแต่งเองหรือ" สมเด็จฯ ถวายพระพรว่า "เป็นของเก่า อาตมภาพดัดแปลงให้กระทัดรัดขึ้น" เพราะฉะนั้น เมื่อเอ่ยถึงคาถาชินบัญชร คนจึงเชื่อกันว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์เป็นคนแต่ง ในสมัยนั้นคนนิยมสวดคาถาชินบัญชรกันแพร่หลาย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเอาเฉพาะคาถาที่ ๘ "ปุณโณ อังคุลิมาโล จะ อุปาลี นันทะ สีวลี เถรา ปัญจะ อิเม ชาตา นะลาเต ติละกา มะมะ" = "ขอให้พระเถระทั้ง ๕ คือ พระปุณณะ พระองคุลิมาล พระอุบาลี พระนันทะ พระสีวลี จงมาเป็นดุจ *รอยเจิม* ที่หน้าผากข้าพเจ้า" เสกน้ำ ล้างหน้า ทุกวัน ว่ากันว่าเป็นคาถา มหานิยม

สำหรับนักเรียน นักศึกษา ท่านให้สวดคาถาที่ ๕ "ทักขิเณ สะวะเน มัยหัง อาสุง อานันทะราหุโล กัสสะโป จะ มะหานาโม อุภาสุง วามะโสตะเก" = "อัญเชิญพระอานนท์เถระและพระราหุลเถระมาประดิษฐานที่หูขวาพระกัสสปะเถระและพระมหานามะเถระอยู่ที่หูซ้าย" ด้วยว่าพระอานนท์เถระท่านเป็นเลิศในพหูสูตร มีความทรงจำเป็นเลิศ มีความเพียรเป็นเยี่ยม ส่วนพระราหุลเถระท่านเป็นเลิศในการใฝ่การศึกษา ใฝ่แสวงความรู้

ส่วนนักพูด นักแสดงธรรม ท่านให้สวดคาถาที่ ๗ “กุมาระกัสสะโป เถโร มะเหสี จิตตะวาทะโก โส มัยหัง วะทะเน นิจจัง ปะติฏฐาสิ คุณากะโร” = “อัญเชิญพระกุมารกัสสปะเถระมาประดิษฐานที่ปาก” ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ท่านพระกุมารกัสสปะเป็นเลิศด้านการแสดงธรรมได้วิจิตร ทั้งนี้ สวดเพื่อเกิดความมั่นใจ ทำให้งานมีประสิทธิภาพ

ถ้าจะถามว่า ทำไมคนจึงนิยมสวดคาถาชินบัญชร แม้จนกระทั่งถึงบัดนี้ก็ยังคงนิยมสวดกันแพร่หลาย คำตอบ คือ

๑. เนื้อความของคาถาชินบัญชรได้กล่าวอัญเชิญให้พระพุทธเจ้าในอดีต (๒๘ พระองค์) พระอสีติมหาเถระ (พระเถระผู้ใหญ่ ๘๐ รูป) ตลอดจนพระสูตรและพระปริตรต่างๆ ให้มาสถิตตามส่วนต่างๆ ของร่างกายตั้งแต่ศีรษะลงมา

๒. ผู้ที่สวดพระคาถานี้มีความรู้สึกว่ากำลังนั่งอยู่ใน “พระชินบัญชร” (กรงทองของพระชินเจ้า) อันมีพระสูตรต่างๆ เป็นเพดานกั้น และเป็นกำแพงล้อมรอบถึง ๗ ชั้น ภยันตรายใดๆไม่ว่าจากภายใน หรือภายนอกไม่สามารถจะมากล้ำกรายได้ เพราะได้รับการคุ้มครองเป็นอย่างดี

๓. คาถาชินบัญชรไม่ถึงกับยาวนัก สามารถท่องได้ จำได้ ในเวลาไม่ช้านัก และยังอนุโลมให้นำเอาเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งไปสวดได้ด้วย จึงปรากฏว่ามีหลายท่าน สวดเฉพาะบทสรุป (อิจเจวะมันโต สุคุตโต สุรักโข....)

คาถาพระชินบัญชร (ฉบับภาษาบาลี)

๑. ชะยาสะนาคะตา พุทธา เชตะวา มารัง สะวาหะนัง
จะตุสัจจาสะภัง ระสัง เย ปิวิงสุ นะราสะภา

๒. ตัณหัง กะราทะโย พุทธา อัฏฐะวีสะติ นายะกา
สัพเพ ปะติฏฐิตา มัยหัง มัตถะเก เต มุนิสสะรา

๓. สีเส ปะติฏฐิโต มัยหัง พุทโธ ธัมโม ทะวิโลจะเน
สังโฆ ปะติฏฐิโต มัยหัง อุเร สัพพะ คุณากะโร

๔. หะทะเย เม อะนุรุทโธ สารีปุตโต จะ ทักขิเณ
โกณฑัญโญ ปิฏฐิภาคัสสะมิง โมคคัลลาโน จะ วามะเก

๕. ทักขิเณ สะวะเน มัยหัง อาสุง อานันทะราหุโล
กัสสะโป จะ มะหานาโม อุภาสุง วามะโสตะเก

๖. เกสะโต ปิฏฐิภาคัสสะมิง สุริโยวะ ปะภังกะโร
นิสินโน สิริสัมปันโน โสภิโต มุนิปุงคะโว

๗. กุมาระกัสสะโป เถโร มะเหสี จิตตะวาทะโก
โส มัยหัง วะทะเน นิจจัง ปะติฏฐาสิ คุณากะโร

๘. ปุณโณ อังคุลิมาโล จะ อุปาลี นันทะสีวะลี
เถรา ปัญจะ อิเม ชาตา นะลาเต ติละกา มะมะ

๙. เสสาสีติ มะหาเถรา วิชิตา ชินะสาวะกา
เอเตสีติ มะหาเถรา ชิตะวันโต ชิโนระสา
ชะลันตา สีละเตเชนะ อังคะมังเคสุ สัณฐิตา

๑๐. ระตะนัง ปุระโต อาสิ ทักขิเณ เมตตะสุตตะกัง
ธะชัคคัง ปัจฉะโต อาสิ วาเม อังคุลิมาละกัง

๑๑. ขันธะโมระปะริตตัญจะ อาฏานาฏิยะสุตตะกัง

อากาเส ฉะทะนัง อาสิ เสสา ปาการะสัณฐิตา
ชิน นานาวะระสังยุตตา สัตตัปปาการะลังกะตา
๑๒. วาตะปิตตาทิสัญชาตา พาหิรัชฌัตตุปัททะวา
อะเสสา วินะยัง ยันตุ อะนันตะชินะเตชะสา
๑๓. วะสะโต เม สะกิจเจนะ สะทา สัมพุทธะปัญชะเร
ชินะปัญชะระมัชฌัมหิ วิหะรันตัง มะหีตะเล
สะทา ปาเลนตุ มัง สัพเพ เต มหาปุริสาสะภา
๑๔. อิจเจวะมันโต สุคุตโต สุรักโข
ชินานุภาเวนะ ชิตุปัททะโว
ธัมมานุภาเวนะ ชิตาริสังโฆ
สังฆานุภาเวนะ ชิตันตะราโย
สัทธัมมานุภาวะปาลิโต จะรามิ ชินะปัญชะเรติ

คำแปลพระคาถาชินบัญชร[8]

ข้าฯขอเชิญเสด็จ พระสรรเพชญพุทธองค์
นรา สภาทรง พิชิตมารและเสนา
ยี่สิบ แปดพระองค์ นายกสงฆ์ทรงสมญา
ตัณหังกร เป็นต้นมา ทรงดื่มแล้วซึ่งรสธรรม
จตุสัจ อันประเสริฐ ทรงคุณเลิศดิลกล้ำ
ยอดบุญ พระคุณนำ ยิ่งเทพไท ไตรวิชชา
โปรดรับประทับทรง ณ ที่ตรงกระหม่อมข้าฯ
พระพุทธเจ้าสา ธุประณมบังคมเชิญ

---

[8] คำแปลร้อยกรองเป็นกาพย์ยานี โดย พระเดชพระคุณพระธรรมโกศาจารย์ วัดราษฎร์บำรุง จังหวัดชลบุรี

ขอให้ **พระพุทธะ** **สักกยะ** พระจำเริญ

ประทับ บนเศียรเทอญ ปราชญ์สรรเสริญ พระบารมิ

ขอให้ **พระธรรมะ** อริยะวิสุทธิ์ศรี

ประทับจักขุนทรีย์ ให้ข้าฯมีปัญญาญาณ

ขอให้ **พระสังฆะ** วิสุทธะ คุณาจารย์

สถิต ประดิษฐาน อุระข้าฯอย่ารู้ไกล

ให้ **พระ อนุรุทธ์**[9] บริสุทธิ์ อยู่หทัย

พระ**สารี บุตร**[10]ไพ โรจนัย ณ เบื้องขวา

เบื้องหลัง**พระโกณฑัญ** **ญะ**[11] สถิตจิตตสา

เบื้องซ้าย**พระโมคคัลลา** **นะ**[12]สถิตสถาพร

หูขวา **พระอานนท์**[13] ประชุมชนประณมกร

พระราหุล อุดมพร สถิตร่วม จรัญญา

หูซ้าย **พระกัสสป**[14] นิราศภพ กิตติมา

คู่กับ **พระมหา** **นามะ**สถิต ประดิษฐาน

พระพุทธโสภิต เรืองฤทธิ์อุดมญาน

จอมมุนี วีระหาญ ไตรวิชชาประภากร

ดุจดวงพระอาทิตย์ แรงร้อยฤทธิ์พันแสงศร

สถิตเกศอุดมกร ปัจฉิมภาคพิบูลพรรณ

---

[9] ดูรายละเอียด**พระอนุรุทธเถระ** ได้ที่หน้า สารบาญ

[10] ดูรายละเอียด**พระสารีบุตรเถระ** ได้ที่หน้า สารบาญ

[11] ดูรายละเอียด**พระโกณฑัญญะเถระ** ได้ที่หน้า สารบาญ

[12] ดูรายละเอียด **พระโมคคัลลานะเถระ**ได้ที่หน้า สารบาญ

[13] ดูรายละเอียด**พระอานนท์เถระ**ได้ที่หน้า สารบาญ

[14] ดูรายละเอียด**พระกัสสปเถระ**ได้ที่หน้า สารบาญ

พระกุมาระกัสสป ผู้เจนจบวจีสัณห์
บ่อบุญ คุณานันต์ สถิตโอษฐ์อลังการ
ขอให้ **พระปุณณะ**[15] **เถระ พระอังคุลิมาล**
พระอุ-บาลี[16] ศานต์ **พระนันทะ พระสีวลี**[17]
บรรจบเป็นเบญจะ พระเถระผู้เรืองศรี
สถิตอยู่ นลาตมี เสน่ห์ดีไมตรีตาม
แปดสิบ พระสาวก มนต์สาธกผู้เรืองนาม
เรืองเดชทุกโมงยาม ด้วยสีลาธิคุณคง
สถิตทั่วทุกส่วนกาย ทั้งน้อยใหญ่ประทับทรง
เป็นคุณจำเริญมง- คละเลิศประเสริฐศรี
ขอเชิญพระปริต อันศักดิ์สิทธิ์ในแดนตรี
เมตตาและปรานี บริรักษ์นิราศภัย
เบื้องหน้ารัตนสูตร ธรรมาวุธอันเกรียงไกร
ทักษิณอันฤาชัย เมตตสูตรพระพุทธมนต์
ปัจฉิม ธชัคคสูตร พุทธาวุธวิเศษล้น
อุดรมหามนต์ อังคุลิมา ละสูตรเสริม
ขันธโท ระปริต ดังจักรกฤษประสิทธิ์เฉลิม
อาฏานาฏสูตรเดิม พระขรรค์เพชรเผด็จมาร
เพดานกั้น มารอากาศ ให้ปลาตเกษมศานต์
อีกให้เป็นปราการ กำแพงแก้วกำจัดภัย

---

[15] ดูรายละเอียด**พระปุณณะเถระ**ได้ที่หน้า สารบาญ

[16] ดูรายละเอียด**พระอุบาลีเถระ** ได้ที่หน้า สารบาญ

[17] ดูรายละเอียด**พระสีวลีเถระ**ได้ที่หน้า สารบาญ

ทวารบถ กลดเจ็ดชั้น ดำรงมั่นเดโชชัย
พระชินราชประสาทให้ เป็นเกราะใหญ่คุ้มครองตน
ด้วยเดชพระชินศรี เรืองฤทธีมหิทธิดล
ขจัดภัยทุกแห่งหน ทั้งวิบัติอุปัทวา
ทั้งภายนอกและภายใน เกิดเป็นภัยไม่นำพา
เพียงลมร้าย พัดไปมา ไม่บีฑาอย่าอาวรณ์
เมื่อข้าฯสวดพระสูตร พระสัมพุทธบัญชร
สูงสุดพุทธพร ในพื้นเมทนีดล
กลางชิน-นะบัญชร คุณากรกิตติพล
หวังใดให้เป็นผล จากกุศลสาธยาย
ขอมวลมหาบุรุษ หน่อพระพุทธฤาสาย
รักษา ข้าฯ อย่าคลาย ตลอดกาลนิรันดร
อีกเวทย์มนต์ดลคาถา ที่มวลข้าฯประณมกร
เล่าเรียนเพียรว่าวอน อนุสรณ์ตลอดมา
เป็นคุณคุ้มครองดี อย่าให้มีซึ่งโรคา
เป็นคุณช่วยรักษา สรรพภัยไม่แผ้วพาน
อานุภาพ พระชินะ อุปัทวะอย่ารู้หาญ
ห่างไกลไม่ระราน ประสบงานสวัสดี
อานุภาพพระธรรมะ ให้ชำนะความอัปรีย์
ห่างไกลคนใจผี กาลกิณีไม่กล้ำกราย
อานุภาพพระสังฆะ ให้ชำนะอันตราย
ไม่เห็นคนใจร้าย ไม่มั่นหมายมาราวี
อานุภาพพระสัทธรรม ทุกเช้าค่ำรักษาศรี

จำรัสจำเริญดี ร่มพระศรีชินบัญชรฯ

เนื้อหาโดยสรุปของพระคาถาชินบัญชร

(๑-๒) ข้าพเจ้าขออัญเชิญพระพุทธเจ้า ทั้งอดีตและปัจจุบัน จำนวน ๒๘ พระองค์ มีพระตัณหังกรพุทธเจ้าเป็นต้น ให้มาประดิษฐานเหนือกระหม่อมของข้าพเจ้า

(๓) อัญเชิญพระพุทธเจ้าอยู่ที่ศีรษะ พระธรรมที่ตาทั้งสอง พระสงฆ์ที่อก

(๔) อัญเชิญพระอนุรุทธเถระมาอยู่ที่หัวใจ พระสารีบุตรเถระที่แขนขวา พระโมคคัลลานะเถระแขนซ้าย

(๕) อัญเชิญพระอานนท์เถระและพระราหุลเถระมาประดิษฐานที่หูขวาพระกัสสปะเถระและพระมหานามะเถระอยู่ที่หูซ้าย

(๖) อัญเชิญพระโสภิตเถระมาอยู่ที่เบื้องหลัง ถัดแต่ปลายผมลงมา

(๗) อัญเชิญพระกุมารกัสสปะเถระมาประดิษฐานที่ปาก

(๘) อัญเชิญพระปุณณะเถระ พระองคุลิมาลเถระ พระอุบาลีเถระ พระนันทะเถระ พระสีวลีเถระ มาประดิษฐานที่หน้าผาก

(๙) อัญเชิญพระสาวกผู้ใหญ่ ๘๐ รูปที่เหลือมาประดิษฐานที่อวัยวะน้อยใหญ่ทั่วสรรพางค์กาย

(๑๐) อัญเชิญรัตนสูตรมาอยู่ข้างหน้า เมตตสูตรอยู่เบื้องขวา ธชัคคสูตรอยู่เบื้องหลัง อังคุลิมาลปริตรอยู่เบื้องซ้าย

(๑๑) อัญเชิญขันธปริตร โมรปริตร อาฏานาฏิยปริตร มาเป็นเพดานกางกั้นกลางอากาศ พระปริตรที่เหลือประกอบด้วยพระอำนาจของพระชินเจ้า มาเป็นกำแพง ๗ ชั้น

(๑๒) ด้วยเดชแห่งพระชินเจ้า ขออุปัทวะทั้งหลายทั้งภายในและภายนอก จงพินาศโดยไม่เหลือ

(๑๓) ข้าพเจ้าปฏิบัติตนอยู่ใน “กรงทอง” (พระศาสนา) ของพระพุทธเจ้า ขอพระพุทธเจ้าทุกพระองค์จงปกปักรักษาตลอดกาล

(๑๔) ข้าพเจ้าได้สาธยายมนต์ชินบัญชรอย่างนี้ ด้วยอำนาจพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ขอข้าพเจ้าจงได้รับการคุ้มครองรักษา ปราศจากอุปัทวะ ปราศจากข้าศึกผู้คิดร้าย และ ปราศจากอันตรายทั้งปวง

หมายเหตุ ตัวเลขที่กำกับหน้าข้อความนั้นๆ หมายถึง เลขลำดับคาถาฉบับภาษาบาลี

พระอัญญาโกณฑัญญเถระ
ผู้เป็นเอตทัคคะด้าน ”รู้ราตรีนาน”

ชีวประวัติพระอรหันตสาวกผู้ถึงความเป็น”ที่หนึ่ง”ในพระพุทธศาสนานี้ต้องยกย่องให้พระอัญญาโกณฑัญญเถระ เพราะว่าท่านได้เป็นที่หนึ่งในหลายประการ ซึ่งหาได้มิใช่ง่ายในพระเถระรูปอื่น

ท่านเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล ณ บ้านพราหมณ์ชื่อ โทณวัตถุ ซึ่งอยู่ใกล้กับกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ มีนามเดิมว่า “โกณฑัญญะ” ท่านได้ศึกษาวิชาไตรเพท[18]จนจบและศึกษามนตร์ตรวจดูลักษณะคนควบคู่ไปด้วย จนมีความเชี่ยวชาญ ความสามารถนี้เป็นเหตุให้ท่านได้รับเชิญร่วมกับพราหมณ์ ๑๐๘ คน เข้าไปทำนายพระลักษณะของพระราชกุมารสิทธัตถะ

ในวันทำนายพระลักษณะและขนานพระนามตามพระราชประเพณี พราหมณ์ทั้งหมด ๑๐๘ คนที่ได้รับเชิญมานั้นจะถูกคัดเลือกไว้เพียง ๘ คน ให้

---

[18] ไตรเพท คือ ชื่อคัมภีร์ศักดิ์สิทธิของศาสนาพราหมณ์ พระเวทมี ๓ คัมภีร์ ๑.ฤคเวท ๒.ยชุรเวท ๓.สามเวท

เป็นผู้ได้รับเกียรติทำนายพระลักษณะของพระราชกุมาร ในจำนวนพราหมณ์ทั้ง ๘ คน ที่ได้ถูกคัดเลือกไว้นั้น มีโกณฑัญญพราหมณ์รวมอยู่ด้วย โกณฑัญญะเป็นพราหมณ์หนุ่มรุ่นลูกหากเทียบกับพราหมณ์ผู้ใหญ่ ๗ ท่านที่เหลือ แต่มีความเชี่ยวชาญการทำนายลักษณะของคนเกินวัย

เมื่อตรวจดูลักษณะของพระราชกุมารแล้ว พราหมณ์ผู้ใหญ่ ๗ ท่านได้ทำนายว่าพระราชกุมารจะมีคติ ๒ ทาง คือถ้าพระราชกุมารนี้อยู่เสวยราชสมบัติจักได้เป็นพระจักรพรรดิ ถ้าเสด็จออกบรรพชา จักได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีเพียงโกณฑัญญพราหมณ์เพียงคนเดียวที่ทำนายยืนยันทางเดียวว่า พระราชกุมารจักเสด็จออกบรรพชาและจักตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแน่นอน

คำทำนายของโกณฑัญญะพราหมณ์นี้ไม่มีพราหมณ์คนใดกล่าวคัดค้านเลย ท่านเชื่อมั่นในคำทำนายของตนมากถึงขนาดตั้งใจออกบวชตามคราวที่พระราชกุมารเสด็จออกผนวช ฝ่ายพราหมณ์ผู้ใหญ่ทั้ง ๗ เมื่อกลับถึงบ้านตนแล้ว ต่างได้สั่งบุตรให้ออกบวชตามเพราะตนแก่แล้วจะมีชีวิตอยู่ไม่ทันได้บวชตามพระราชกุมาร

ครั้นเมื่อโกณฑัญญะได้ยินข่าวว่า พระราชกุมารสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชา จึงไปหาบุตรของพราหมณ์ทั้ง ๗ เพื่อแจ้งให้ทราบและชักชวนให้ออกบวชตามที่พราหมณ์ผู้ใหญ่ได้สั่งเสียไว้ ซึ่งบุตรของพราหมณ์ ๔ คนมีความพอใจบวชตามได้แก่ ๑.วัปปะ ๒. ภัททิยะ ๓.มหานามะ ๔.อัสสชิ รวมโกณฑัญญะผู้เป็นหัวหน้าจึงเป็น ๕ คน เรียกว่า ปัญจวัคคีย์

บรรพชิตทั้ง ๕ พากันเที่ยวตามหาพระมหาบุรุษด้วยวิธีภิกขาจาร จนกระทั่งพบพระมหาบุรุษประทับอยู่ ณ อุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ จึงขออนุญาตขออยู่ในสำนักของพระมหาบุรุษเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติบำรุงให้ ด้วยหวังว่า ถ้าพระมหาบุรุษได้บรรลุธรรมพิเศษใดก็จะทรงแสดงธรรมพิเศษนั้นให้พวก

ตนได้บรรลุบ้าง พระมหาบุรุษทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา กระทำความเพียรตลอด ๖ พรรษา เช่น มีการเสวยพระกระยาหารลดลงเรื่อยๆจนเหลือวันหนึ่งเสวยเท่าเมล็ดงา จึงทรงพิจารณาเห็นว่าการทรมานตนไม่น่าใช่หนทางแห่งการพ้นทุกข์ จึงทรงเลิกเสียแล้วกลับเสวยพระกระยาหารตามปรกติ ปัญจวัคคีย์ เห็นพระมหาบุรุษกลับมาเสวยพระกระยาหารตามปรกติก็เข้าใจว่า พระมหาบุรุษทรงคลายความเพียรเวียนมาเป็นผู้มักมาก เลยหมดความเลื่อมใส จึงพากันละทิ้งพระมหาบุรุษไปอยู่ป่า อิสิปตมฤคทายวัน เมืองพาราณสี

เมื่อปัญจวัคคีย์ละทิ้งพระองค์ไปแล้ว กายวิเวกก็บังเกิดขึ้น ครั้งนั้นพระมหาบุรุษได้เสวยข้าวปายาส ที่นางสุชาดาถวาย แล้วเสด็จไปประทับใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในคืนวิสาขปุรณมี ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ พระองค์ทรงบำเพ็ญเพียรทางใจจนได้ตรัสรู้ "อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ" หลังตรัสรู้แล้วพระพุทธองค์ทรงพิจารณาอริยธรรมอันเป็นการเสวยวิมุตติสุข ณ สถานที่ต่างๆในบริเวณมณฑลต้นพระศรีมหาโพธิ์รวม ๗ แห่งๆละ ๗ วัน ทรงพิจารณาถึงความลึกซึ้งแห่งพระธรรมเห็นว่ายากที่ผู้อื่นจะตรัสรู้ตาม จึงดำริที่จะไม่แสดงธรรมแก่ใครๆ พระมหาพรหมทราบความดำรินั้นจึงมากราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรมโปรดสัตวโลก พระองค์ทรงรับคำอาราธนานั้น จึงทรงพิจารณาว่าจะแสดงธรรมโปรดใครก่อน ทรงระลึกถึง"อาฬารดาบส และ อุทกดาบส" แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ดาบสทั้ง ๒ ได้สิ้นชีวิตแล้ว จึงทรงระลึกถึง"ปัญจวัคคีย์" ว่าเป็นผู้มีบารมีสมควรฟังพระธรรมเทศนาก่อนใคร ที่สำคัญคือ โกณฑัญญะพราหมณ์ ได้ทำอธิการกุศล ตั้งความปรารถนาไว้ตลอด ๑๐๐,๐๐๐ กัป ในสมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า จะเป็นผู้สำเร็จอริยธรรมก่อนผู้อื่น

พระพุทธเจ้าจึงออกเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อโปรดปัญจวัคคีย์ แรกทีเดียวปัญจวัคคีย์ไม่ยอมรับว่าพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแม้ว่าจะตรัสยืนยันถึง ๒ ครั้ง จนเมื่อพระองค์ตรัสบอก ให้หวนระลึกถึงความหลังที่เคยอยู่ด้วยกันว่าเคยได้ยินพระองค์ตรัสเช่นนี้บ้างหรือไม่ ปัญจวัคคีย์หวนระลึกถึงจึงยอมละทิฏฐิมานะและยอมฟังพระองค์แสดงธรรม พระพุทธเจ้าทรงแสดง "ปฐมเทศนา"ที่มีชื่อว่า "**ธรรมจักกัปปวัตนสูตร**"[19] ในวันนั้นตรงกับวันเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เดือนอาสาฬหะ

ในที่สุดแห่งการแสดงธรรม "ธรรมจักษุ"ได้บังเกิดขึ้นแก่ท่านโกณฑัญญะ พระพุทธองค์จึงทรงเปล่งพระอุทานว่า

"อัญญาสิ วต โภ โกณฑัญโญ อัญญาสิ วต โภ โกณฑัญโญ"

แปลว่า "โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ๆ"

และอาศัยคำว่า "อัญญาสิ" แปลว่า "รู้แล้ว" นี้จึงมาเป็นคำนำหน้าชื่อของท่านนับแต่กาลนั้นว่า "อัญญาโกณฑัญญะ" ท่านจึงเป็น ปฐมสาวก คือ พระสาวกองค์ที่หนึ่ง เปรียบเหมือนประกาศนียบัตรรับรองการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าทรงตรัสรู้อริยธรรมจริง เพราะเมื่อทรงนำมาสอนผู้อื่น ทำให้ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์จักสามารถตรัสรู้ตามได้

เมื่อพระโกณฑัญญะเถระได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันหลังจากฟังเทศนาจบลง จึงกราบทูลขอบรรพชา พระพุทธเจ้าทรงตรัสอนุญาตด้วยพระวาจาว่า "จงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันตถาคตกล่าวไว้ดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด" ท่านจึงเป็น เอหิภิกขุอุปสัมปทา[20] องค์ที่หนึ่งใน

---

[19] ธรรมจักกัปปวัตนสูตร คือ พระสูตรที่ว่าด้วยการหมุนล้อรถ คือ พระธรรม อันมีปริวัฏ ๓ หรือ หมุนเวียนรอบ ๓ ในอริยสัจ ๔ ได้แก่ รู้อริยสัจ ๔ แต่ละข้อโดย (๑) สัจจญาณ คือ ปรีชากำหนดรู้ความจริง (๒) กิจจญาณ คือ ปรีชากำหนดรู้กิจที่ควรทำในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่าง (๓)กตญาณ คือ ปรีชากำหนดรู้ว่าได้ทำกิจเสร็จแล้ว รวมทั้งอริยสัจ ๔ ข้อเป็น ๑๒ เรียกว่า มี อาการ ๑๒

พระพุทธศาสนา หลังจากท่านอุปสมบทแล้ว รัตนะที่สามคือ สังฆรัตนะ ก็เกิดขึ้น นับเป็นวันครบ "พระรัตนตรัย" ได้แก่ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะในวันนี้ คือวันอาสาฬหบูชา

ส่วนบรรพชิต ๔ ท่านได้บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้วกราบทูลขอบรรพชาเรียงตามลำดับ ดังนี้

๑. พระวัปปะ ได้ดวงตาเห็นธรรม ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘

๒. พระภัททิยะ ได้ดวงตาเห็นธรรม ในวันแรม ๒ ค่ำเดือน ๘

๓. พระมหานามะ ได้ดวงตาเห็นธรรม ในวันแรม ๓ ค่ำเดือน ๘

๔. พระอัสสชิ ได้ดวงตาเห็นธรรม ในวันแรม ๔ ค่ำเดือน ๘

ในวันแรม ๔ ค่ำเดือน ๘ นั้นเอง พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาชื่อ "**อนันตลักขณสูตร**"[21] โปรดพระทั้ง ๕ รูป ในที่สุดแห่งพระธรรมเทศนานั้น ท่านทั้ง ๕ มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะกิเลส ไม่มีอุปาทาน สำเร็จเป็นพระอรหันต์

ท่านพระโกณฑัญญะเถระได้เป็นกำลังสำคัญในการประกาศเกียรติคุณพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายไปในคามนิคมชนบทต่างๆ ด้วยรูปหนึ่ง ท่านได้ไปที่บ้านพราหมณ์ชื่อ โทณวัตถุ ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่าน เพื่อชักชวน "ปุณณมาณพ" ผู้เป็นหลานชาย (ลูกของนางมันตานีพราหมณีผู้เป็นน้องสาวของท่าน) ให้ออกบรรพชา ด้วยท่านได้เล็งเห็นว่า ปุณณมานพ เมื่อเข้ามาบวชแล้วจักเป็นพระมหาสาวก ผู้ธรรมกถึก เป็นเลิศในพระศาสน

ต่อมา ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดพระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ทรงแสดงธรรมในท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ แล้วทรงประกาศยกย่องแต่ง

---

[20] เอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ การบวชโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นอุปัชฌาย์

[21] อนัตตลักขณสูตร คือ พระสูตรที่กล่าวถึงลักษณะแห่งอนัตตา

ตั้งพระอัญญาโกณฑัญญะเถระไว้ใน “เอตทัคคะ” คือ ตำแหน่งที่ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลายฝ่าย ”รัตตัญญู” คือ ผู้รู้ราตรีนาน อันหมายถึง

๑. เป็นผู้บรรพชาก่อนสาวกทั้งหลาย

๒. เป็นพระขีณาสพ คือ ผู้สิ้นอาสวะก่อนผู้อื่นทั้งหมด

เหตุที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องให้ท่านในตำแหน่งเอตทัคคะผู้รู้ราตรีนานนี้ เป็นเพราะท่านได้ตั้งความปรารถนาไว้ในสมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ในกาลนั้น ท่านได้เกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล ณ เมืองหังสวดี วันหนึ่ง ใกล้ถึงเวลาที่พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรม ท่านเห็นชาวเมืองถือดอกไม้ ธูปเทียน ของหอม ต่างเดินมุ่งหน้าไปสู่พระวิหาร ท่านจึงร่วมเดินทางไปด้วยจนถึงที่แสดงธรรมนั้น

ในวันนั้น พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งเป็นผู้บรรลุธรรมก่อนบุคคลทั้งปวงไว้ในตำแหน่งอันเลิศฝ่ายผู้รู้ราตรีนาน ท่านจึงคิดว่า พระภิกษุรูปนี้ยิ่งใหญ่จริงหนอ นอกจากพระพุทธเจ้า ผู้อื่นที่จะรู้แจ้งแทงตลอดธรรมะนั้นก่อนกว่าบุคคลอื่นนั้นไม่มี แม้เราควรเป็นผู้สามารถสำเร็จธรรมะก่อนผู้อื่น ในพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งในอนาคตกาลโน้นบ้าง คิดดังนั้นแล้ว จึงเข้าไปกราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้ารับอาหารบิณฑบาตของตน เมื่อทรงรับนิมนต์แล้วจึงกลับไปจัดเตรียมอาหารคาวหวาน สถานที่ประทับและอาสนะของภิกษุทั้งหลายอย่างประณีต และได้ถวายมหาทานอยู่เช่นนั้นตลอด ๗ วัน และได้กราบทูลว่า “ขอให้ข้าพระองค์ได้บรรพชาในศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้จักทรงบังเกิดขึ้นในอนาคตกาลและขอให้เป็นผู้บรรลุธรรมะก่อนกว่าบุคคลทั้งปวงเถิด” ซึ่งได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าว่าจะสำเร็จสมความปรารถนาในที่สุด ๑๐๐,๐๐๐ กัปนับจากนี้ในสมัยพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในสมัยพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านได้กลับมาเกิดในเรือนของกฎุมพี มีชื่อว่า "มหากาล" และมีน้องชายชื่อ "จุลกาล" เพื่อประสงค์จะจัดมหาทานถวายพระพุทธเจ้าร่วมกับชาวเมือง "มหากาล"จึงดำริที่จะนำผลิตผลในท้องนามาถวายเริ่มด้วย

ครั้งที่ ๑ ในเวลาที่ข้าวสาลีกำลังเป็นน้ำนม มาทำเป็นข้าวยาคูถวาย

ครั้งที่ ๒ ในเวลาที่ข้าวสาลีพอตำเป็นข้าวเม่าได้

ครั้งที่ ๓ ในเวลาข้าวแก่

ครั้งที่ ๔ ในเวลาที่ต้องเกี่ยวข้าว

ครั้งที่ ๕ ในเวลาที่ทำเขน็ด

ครั้งที่ ๖ ในเวลามัดฟ่อนข้าว

ครั้งที่ ๗ ในเวลาขนฟ่อนข้าว

ครั้งที่ ๘ ในเวลานวดข้าว

ครั้งที่ ๙ ในเวลาขนข้าวขึ้นยุ้ง

รวมการถวายทานของ มหากาลกฎุมพี ทั้งหมดในคราวทำนาตลอดฤดูการทำนา มีด้วยกัน ๙ ครั้ง และการถวายทานทุกครั้ง ก็ตั้งใจปรารถนาให้รู้ธรรมอันเลิศก่อนผู้อื่น ในบั้นปลายของท่านพระอัญญาโกณฑัญญะเถระ อาศัยจำพรรษาอยู่ที่สระฉัททันต์ ในป่าหิมพานต์[22] ท่านมีโขลงช้างคอยปฏิบัติบำรุงให้ได้รับความสะดวก สบาย ประมาณเวลาได้ ๑๒ ปี และในปีสุดท้ายก่อนท่านจะปรินิพพาน ท่านได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ วัดพระเวฬุวันมหาวิหาร กราบทูลลาเพื่อเข้านิพพาน เมื่อได้พุทธานุญาตแล้วจึงกลับไปปรินิพพาน ณ ป่าหิมพานต์ริมฝั่งสระฉัททันต์นั้น

[22] ป่าหิมพานต์ ได้แก่ ป่าที่อยู่รอบภูเขาหิมาลัย อยู่ทางทิศเหนือของประเทศอินเดีย

วาจานุสรณ์

ท่านแสดงความรู้สึกไว้เป็นเครื่องเตือนใจในเชิงตำหนิการปฏิบัติผิด สรรเสริญการปฏิบัติถูก และ การอยู่ในที่สงัดว่า

"ภิกษุผู้ฟุ้งซ่าน เหลวไหล คบแต่เพื่อนชั่ว ย่อมถูกคลื่น คือ กิเลสซัดให้จมลงไปในห้วงน้ำคือสังสารวัฏ ส่วนภิกษุผู้ไม่ฟุ้งซ่าน คบแต่เพื่อนดี จะสามารถทำทุกข์ให้หมดสิ้นไปได้ ภิกษุที่ยินดีในที่สงัด แม้จะซูบผอม เนื้อตัวสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ใจก็ยังไม่ย่อท้อ ยังรู้จักบริโภคข้าวและน้ำแต่พอดี ภิกษุดังว่ามานั้น แม้จะถูกเหลือบยุงกัดอยู่กลางป่าก็ย่อมมีสติ อดกลั้นไว้ได้ คล้ายช้างศึกอดทนต่อศัตราวุธในยุทธภูมิฉะนั้น"

พระปุณณมันตานีบุตร
ผู้เป็นเอตทัคคะด้าน "ธรรมกถึก"[23]

ท่านปุณณมันตานีบุตรเถระเป็นบุตรของน้องสาวของพระอัญญาโกณฑัญญะเถระชื่อนางมันตานี ดังนั้นท่านจึงมีศักดิ์เป็นหลาน-ลุงของท่านพระอัญญาโกณฑัญญะเถระ ท่านเกิดในวรรณะพราหมณ์ ที่หมู่บ้านโทณวัตถุ ซึ่งอยู่ใกล้กับกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ

เมื่อครั้งที่ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะเถระได้ออกบวชและบรรลุธรรมเป็นพระอรหันตสาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา ท่านเป็นหัวหน้ากลุ่มภิกษุปัญจวัคคีย์ ผู้อยู่ในคณะของพระอรหันตสาวก ๖๐ องค์คณะแรก ที่พระบรมศาสดาทรงส่งไปประกาศเกียรติคุณพระรัตนตรัยด้วยพระพุทธดำรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปสู่ที่ที่ควรเที่ยวไป เพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก"

---

[23] ธรรมกถึก หมายถึง มีความสามารถชำนาญในการแสดงธรรมได้เป็นที่เข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง

ครั้งนั้นท่านดำริที่จะกลับบ้านเกิดเพื่อแสดงธรรมโปรดบรรดาญาติ ในหมู่ญาติที่มาฟังนั้นมีท่านปุณณมันตานีบุตรรวมอยู่ด้วย ท่านปุณณมันตานีสังเกตุดูกิริยาอาการของหลวงลุงอยู่ตลอดเวลาด้วยความเลื่อมใสจึงได้ขอบวช พระอัญญาโกณฑัญญะเถระได้บวชให้ตามความประสงค์ ท่านได้เรียนกรรมฐานจากพระอัญญาโกณฑัญญะเถระผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านบำเพ็ญเพียรพิจารณาตามที่พระอุปัชฌาย์สอนไม่นานท่านก็บรรลุเป็นพระอรหันต์

ท่านพระปุณณมันตานีบุตรเถระ ได้เป็นกำลังสำคัญในการช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระพุทธศาสนามาโดยตลอด ผลงานที่สำคัญของท่านคือท่านได้สอนกถาวัตถุ ๑๐ ประการให้แก่พระอานนท์ คราวที่พระอานนท์บวชใหม่ๆจนพระอานนท์บรรลุเป็นพระโสดาบัน

กถาวัตถุ คือ เรื่องที่ควรพูดมี ๑๐ อย่าง ได้แก่

๑. **อปฺปิจฺฉกถา** เรื่องความมักน้อย
๒. **สนฺตุฏฺฐิกถา** เรื่องความสันโดษ
๓. **ปวิเวกกถา** เรื่องความสงัด
๔. **อสงฺสคฺคกถา** เรื่องความไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ
๕. **วิริยารมฺภกถา** เรื่องการปรารถความเพียร
๖. **สีลกถา** เรื่องศีล
๗. **สมาธิกถา** เรื่องสมาธิ
๘. **ปญฺญากถา** เรื่องปัญญา
๙. **วิมุตติกถา** เรื่องความหลุดพ้น
๑๐. **วิมุตติญาณทัสสนกถา** เรื่องความรู้ความเห็นว่าหลุดพ้น

ต่อมาท่านยังได้สอนกุลบุตรชาวกบิลพัสดุ์อีก ๕๐๐ คนจนเลื่อมใสแล้วมาขอบวชในสำนักของท่าน ท่านได้แสดงกถาวัตถุ ๑๐ ประการให้ปฏิบัติ ไม่นานพระเหล่านั้นก็ได้บรรลุอรหัตผล

เนื่องจากพระเหล่านั้นยังไม่เคยเห็นพระพุทธเจ้าจึงประสงค์จะไปเฝ้าพระพุทธองค์ ท่านจึงได้ส่งพระเหล่านั้นไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดเวฬุวันที่อยู่ห่างจากเมืองกบิลพัสดุ์อยู่ถึง ๖๐ โยชน์ (ประมาณ ๙๖๐ กิโลเมตร) ครั้นไปถึงแล้วพระทั้ง ๕๐๐ รูปก็พร้อมกันเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงมีปฏิสันถารดังนี้

พระพุทธเจ้า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอมาจากไหน"

พระ๕๐๐รูป "มาจากเมืองชาติภูมิ[24] พระเจ้าข้า"

พระพุทธเจ้า "ในแคว้นแดนนั้น เพื่อนพรหมจรรย์ยกย่องใครว่ากล่าวกถาวัตถุ ๑๐ ประการ"

พระ๕๐๐รูป "ยกย่องพระปุณณมันตานีบุตรพระอุปัชฌาย์ของเหล่าข้าพระองค์ พระเจ้าข้า"

ขณะนั้นพระสารีบุตรเถระเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าอยู่ด้วย ได้ยินพระพุทธเจ้าตรัสสนทนากับพระสัทธิวิหาริกของพระปุณณมันตานีบุตรเถระแล้วประสงค์จะรู้จักกับพระปุณณมันตานีบุตรเถระ จึงตั้งความปรารถนาว่าสักวันหนึ่งท่านคงได้พบและสนทนาด้วย

ต่อมา วันหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงพาพระสาวกเสด็จมาประทับที่วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี ซึ่งอยู่ใกล้เมืองกบิลพัสดุ์มากกว่าวัดเวฬุวัน พระปุณณมันตานีบุตรเถระได้ทราบข่าวจึงเดินทางมาเฝ้า พระพุทธเจ้าตรัสธรรมปฏิสันถารต้อน

---

[24] เมืองชาติภูมิ หมายถึง เมืองกบิลพัสดุ์

รับท่าน ครั้นแล้วทรงมีพุทธานุญาติให้ท่านเลือกพักได้ตามอัธยาศัย ท่านถวายบังคมลาแล้วไปพักกลางวันที่ป่าอันธวัน

พระสารีบุตรเถระได้ทราบว่าพระปุณณมันตานีบุตรเถระมาเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วขณะนี้กำลังไปพักผ่อนอยู่ในป่าอันธวัน ท่านจึงเดินทางไปหา โดยเหตุที่พระเถระทั้ง ๒ ไม่เคยเห็นกันมาก่อน พระเถระจึงได้มีการสนทนา ดังนี้

พระสารีบุตร "ผู้มีอายุ ท่านเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าหรือ"

พระปุณณมันตานีบุตร "ใช่ ท่านผู้เจริญ"

พระสารีบุตร "ผู้มีอายุ ท่านประพฤติพรหมจรรย์เพื่อให้ศีลบริสุทธิ์หรือ"

พระปุณณมันตานีบุตร "ไม่ใช่ ท่านผู้เจริญ"

พระสารีบุตร "ผู้มีอายุ ท่านประพฤติพรหมจรรย์เพื่อให้จิตบริสุทธิ์หรือ"

พระปุณณมันตานีบุตร "ไม่ใช่ ท่านผู้เจริญ"

พระสารีบุตร "ผู้มีอายุ ถ้าอย่างนั้นท่านประพฤติพรหมจรรย์เพื่อให้ปัญญาบริสุทธิ์ หรือเพื่อให้ข้ามความสงสัยได้อย่างบริสุทธิ์ หรือเพื่อให้เกิดความรู้ความเห็นว่าอย่างใดเป็นทางไม่เป็นทางอย่างบริสุทธิ์ หรือเพื่อให้เกิดความรู้ความเห็นในข้อปฏิบัติอย่างบริสุทธิ์หรือและเพื่อให้เกิดความรู้ความเห็นธรรมอย่างบริสุทธิ์หรือ"

พระปุณณมันตานีบุตร "ไม่ใช่ ท่านผู้เจริญ แต่ข้าพเจ้าประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการอนุปาทาปรินิพพาน"

พระสารีบุตร "ผู้มีอายุ อนุปาทาปรินิพพานคืออะไร"

พระปุณณมันตานีบุตร “อนุปาทาปรินิพพานไม่ใช่ความบริสุทธิ์ ๗ อย่างคือ ไม่ใช่การรักษาศีลให้บริสุทธิ์,ไม่ใช่การรักษาจิตให้บริสุทธิ์,ไม่ใช่การอบรมปัญญาให้บริสุทธิ์,ไม่ใช่การข้ามความสงสัยได้อย่างบริสุทธิ์,ไม่ใช่ความรู้ความเห็นว่าอันใดเป็นทางหรือไม่ใช่ทางอย่างบริสุทธิ์, ไม่ใช่ความรู้ความเห็นถึงข้อปฏิบัติอย่างบริสุทธิ์ และไม่ใช่ตัวความรู้ความเห็นธรรมที่บริสุทธิ์ เพราะธรรมที่ว่ามานี้ทั้งหมดถึงอย่างไรก็ยังมีอุปาทาน คือ ความยึดมั่นเกาะเกี่ยวอยู่ แต่ธรรมทั้งหมดนี้เป็นธรรมช่วยส่งไปถึงอนุปาทาปรินิพพานตามลำดับ อุปมาดัง การเดินทางจากเมืองสาวัตถีไปเมืองสาเกตจะไปถึงได้ด้วยรถ ๗ ผลัดฉันใด ความบริสุทธิ์ ๗ อย่างที่กล่าวมาก็เป็นฉันนั้น คือ ทุกข้อไม่ใช่อนุปาทาปรินิพพานแต่เป็นธรรมส่งไปถึงอนุปาทาปรินิพพาน”

เมื่อพระเถระทั้ง ๒ สนทนากันแล้ว ต่างก็ได้ถามชื่อของกันและกัน และเมื่อทราบแล้วยังได้กล่าวแสดงความชื่นชมซึ่งกันและกัน

พระพุทธเจ้าทรงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านธรรมกถึก เนื่องเพราะท่านได้ตั้งความปรารถนาไว้แต่ครั้งพระปทุมุตตระสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้งนั้นท่านเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาลมีชื่อว่า “โคตมะ” ได้ตั้งสำนักสอนศิษย์ศึกษาไตรเพทจำนวน ๕๐๐ คน ต่อมาพิจารณาเห็นว่าไตรเพทเป็นวิชาที่ไม่ได้

ช่วยให้พ้นทุกข์ได้จริงจึงชักชวนศิษย์ทั้งหมดออกบวชเป็นฤาษีอยู่ที่เชิงเขาแห่งหนึ่ง ต่างมุ่งมั่นบำเพ็ญเพียรจนได้บรรลุสมาบัติ ๘ และอภิญญา ๕ แต่ก็รู้ดีว่าไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง กระทั่งต่อมาพระปทุมุตตระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ซึ่งขณะนั้นฤาษีโคตมะแก่ชรามากแล้ว

ใกล้รุ่งวันหนึ่งพระปทุมุตตระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรวจดูสัตวโลกทรงเห็นฤาษีโคตมะและบรรดาศิษย์ปรากฏอยู่ในข่ายพระญาณ จึงเสด็จไปโปรดถึงอาศรมของฤาษีโคตมะ ซึ่งเวลานั้นกำลังนั่งอยู่ตามลำพัง ฤาษีโคตมะเห็นมีนักบวชมายืนอยู่ที่ประตูอาศรม เมื่อเห็นพระมหาปุริสลักษณะบางประการก็ทราบว่าพระรูปนี้คือพระพุทธเจ้า จึงทูลอาราธนาให้ประทับนั่งบนอาสนะที่สูงกว่าอาสนะของตน

ฝ่ายบรรดาศิษย์ของฤาษีเมื่อกลับจากการหาผลไม้เห็นมีนักบวชนั่งบนอาสนะที่สูงกว่าอาจารย์ของตนก็รู้สึกแปลกใจ ฤาษีโคตมะ จึงแนะนำว่านักบวชรูปนี้คือพระพุทธเจ้า จากนั้นได้กล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศทั้งในมนุษยโลกและเทวโลก และเมื่อบรรดาศิษย์ได้ถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้วฤาษีโคตมะจึงแนะให้จัดผลไม้ถวาย ครั้นพระพุทธเจ้าเสวยผลไม้แล้วพระวิมละและพระเทวละคู่พระอัครสาวกได้พาพระ ๑๐๐,๐๐๐ รูปมาเฝ้าพระพุทธเจ้าตามพระพุทธดำริเพื่อให้บรรดาศิษย์ของฤาษีได้ถวายการต้อนรับอย่างเต็มที่ด้วยการนำดอกไม้นานาชนิดมาทำเป็นอาสนะถวายพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหมด ด้วยพระพุทธเจ้าประสงค์จักให้สักการะของฤาษีโคตมะและบรรดาศิษย์มีผลมาก พระพุทธองค์จึงทรงเข้านิโรธสมาบัติ พระคู่อัครสาวกและพระสาวกที่เหลือก็เข้านิโรธสมาบัติตามด้วย ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงเข้านิโรธสมาบัติ ฤาษีโคตมะก็ได้ยืนกั้นร่มดอกไม้ถวายพระพุทธเจ้าตลอด ๗ วันโดยไม่ไปไหน เมื่อทรงออกจากนิโรธสมาบัติแล้วพระพุทธองค์ทรงรับสั่งพระสาวกผู้

เป็นเลิศทางธรรมกถึก กล่าวอนุโมทนาทาน คือ การถวายอาสนะดอกไม้ ขณะที่พระสาวกรูปนั้นกล่าวอนุโมทนาอยู่นั้น ฤาษีโคตมะได้ตั้งใจฟังด้วยความเลื่อมใสในพระสาวกรูปนั้นมากพร้อมทั้งคิดปรารถนาจะได้เป็นเลิศเช่นพระสาวกรูปนั้นจึงกราบทูลถึงความปรารถนาของตนโดยอ้างถึงบุญสำคัญที่ตนกระทำตลอด ๗ วันเป็นที่พึ่ง

พระพุทธเจ้าทรงตรวจดูแล้วจึงทรงพยากรณ์ว่าอีก ๑๐๐,๐๐๐ กัปข้างหน้าพระพุทธเจ้าโคดมจักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก และฤาษีโคตมะจะออกบวชและบรรลุเป็นพระอรหันต์ และจะได้รับการตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านธรรมกถึก

วาจานุสรณ์

ท่านได้กล่าววาจานี้ด้วยความปีติโสมนัสหลังจากที่ได้พิจารณาเห็นว่า ตัวท่านเองและคนอื่นๆ ได้พ้นจากทุกข์ต่างๆเพราะอาศัยพระพุทธเจ้า ฉะนั้น ท่านจึงได้กล่าวสรรเสริญการคบสัตบุรุษว่า "บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษผู้ฉลาด ชี้แจงให้ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เท่านั้น เพราะนักปราชญ์ทั้งหลายย่อมไม่ประมาท เห็นแจ้งด้วยปัญญา จึงได้บรรลุถึงประโยชน์อันใหญ่หลวง ลึกซึ้ง ละเอียด สุขุม เห็นได้ยาก"

คู่พระอัครสาวก
พระสารีบุตรเถระ พระมหาโมคคัลลานะ
ผู้เป็นเอตทัคคะด้าน
"มีปัญญามาก" "มีฤทธิ์"

ท่านพระสารีบุตรเถระ ผู้อุตมปัญญา จะหาพระสาวกองค์อื่นทัดเทียมมิได้ และท่านได้ดำรงตำแหน่งพระอัครสาวกฝ่ายขวา อุปมาเหมือนแม่ทัพผู้นำ

กองทัพธรรมออกไปปราบปรามพวกอธรรม ทั้งมีความดี เป็นยอดกตัญญูกตเวที พร้อมด้วยมีผลงานที่กระทำไว้เป็น "เนติ" คือ เป็นแบบแผนอันดีที่ควรจารึกไว้ในความทรงจำของมวลชนผู้ใฝ่ธรรม

ท่านพระมหาโมคคัลลานะเถระ ผู้มีตำแหน่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย จัดเป็นอันดับหนึ่งในทางมีฤทธิ์ที่สูงเด่นอยู่ในหมู่ของพระมหาสาวกผู้ดำรงตำแหน่งเอตทัคคะทั้งหลายองค์หนึ่ง

พระสารีบุตรเถระ เกิดในวรรณะพราหมณ์ มีชื่อว่า "อุปติสสะ" เป็นบุตรของ "วังคันตะ" ผู้เป็นพราหมณ์นายบ้านตำบลหนึ่ง ชื่อว่า "อุปติสสคาม" ตั้งอยู่ไม่ไกลจากเมืองราชคฤห์ และมีมารดาชื่อ "นางสารี" และตระกูลของท่านมีทรัพย์อยู่ถึง ๕๖๐ โกฎิกหาปนะ อุปติสสะมีน้องชาย ๓ คน คือ ๑. จุนทะ ๒. อุปเสนะ ๓. เรวตะ และมีน้องหญิง ๓ คน คือ ๑. จาลา ๒. อุปจาลา ๓. สีสุปจาลา รวมทั้งอุปติสสะก็เป็น ๗ คน ตระกูลของอุปติสสะ เป็นตระกูลมั่งคั่งด้วยสมบัติและบริวาร อุปติสสะ มีบริวาร ๕๐๐ คน เมื่อเวลาอุปติสสะไปอุทยานหรือท่าน้ำย่อมไปพร้อมกับบริวารเหล่านั้น โดยไปด้วยเสลี่ยงทองคำ[25] ๕๐๐ คัน

พระมหาโมคคัลลานะเถระเดิมมีชื่อว่า "โกลิตะ" เกิดในตระกูลพราหมณ์ "โมคคัลลานะโคตร" ในหมู่บ้าน "โกลิตคาม" เมืองนาลันทา ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากกรุงราชคฤห์และหมู่บ้านของพระสารีบุตรเถระ โดยที่ท่านทั้งสองไปมาหาสู่กันไม่ลำบากนัก บิดาเป็นพราหมณ์มีตำแหน่งเป็นนายบ้าน ชื่อว่า "โกลิตพราหมณ์" มารดาชื่อ "นางโมคคัลลีพราหมณี" และมีทรัพย์อยู่ ๕๖๐ โกฎิกหาปนะ ในเวลาที่โกลิตะจะออกเที่ยวเล่น ก็ออกไปพร้อมบริวารด้วยขบวนรถม้า

---

[25] เสลี่ยง คานหาม เป็นเครื่องประกอบอิสริยยศ

๕๐๐ คัน จึงมีความมั่งคั่งเสมอกับตระกูลของอุปติสสะ ตระกูลทั้งสองเป็นมิตรติดต่อกันมานานถึง ๗ ชั่วอายุคน จึงเป็นเหตุให้อุปติสสะและโกลิตะได้เป็นเพื่อนเล่นกันมาแต่เด็กจนกระทั่งเติบโต ได้เรียนศิลปศาสตร์ร่วมกัน ทั้งเรียนจบได้อย่างรวดเร็วเพราะต่างก็เป็นผู้มีสติปัญญาเฉียบแหลม

ที่กรุงราชคฤห์ได้มีมหรสพประจำปีเรียก "คิรัคคสมัชชา" คือ มหรสพบนยอดเขา ท่านทั้ง ๒ ได้ไปเที่ยวเป็นประจำ จนคนทั้งหลายจำได้จึงได้จัดที่นั่งสำหรับทั้ง ๒ ได้นั่งดูมหรสพในที่แห่งเดียวกัน ได้หัวเราะในเรื่องที่ควรหัวเราะ ได้เศร้าสลดใจในเรื่องที่ชวนเศร้าสลด และให้รางวัลในตอนที่ควรให้ เป็นเช่นนี้เสมอมา

วันหนึ่ง อุปติสสะและโกลิตะชวนกันไปดูมหรสพเหมือนเช่นเคย แต่คราวนี้ไม่มีความร่าเริงเหมือนในวันก่อนๆและไม่ให้รางวัลเหมือนที่ผ่านมา เพราะญาณบารมีแก่กล้าขึ้นแล้ว ต่างกลับแสดงอาการเฉยชา ไม่สนใจในตัวละครที่กำลังแสดงอยู่ ต่างมีความคิดว่ามาหลงดูอยู่ทำไม ใยไม่แสวงหาความหลุดพ้นอยากแสวงหาโมกขธรรม ดังนั้นเมื่อละครเลิกแล้วทั้ง ๒ ท่านได้ปรึกษากันต่างมีความรู้สึกเบื่อหน่ายในการดูละคร ส่งผลให้เบื่อหน่ายในเพศฆราวาส จึงพร้อมด้วยบริวารชวนกันออกบวชเป็นปริพาชก[26] ในสำนักของปริพาชกสญชัยซึ่งตั้งสำนักอยู่ในกรุงราชคฤห์และกำลังมีชื่อเสียงโด่งดัง ทั้งสองศึกษาคำสอนของสญชัยปริพาชกได้ไม่นานก็เจนจบและพบว่าไม่ใช่คำสอนที่จะพ้นทุกข์ ปริพาชกทั้งสองจึงชวนกันเที่ยวไปเพื่อพบปะสนทนากับนักบวชที่ทรงความรู้ทั้งหลาย แต่แล้วก็ผิดหวังจึงตกลงตั้งกติกากันไว้ว่า ถ้าผู้ใดได้สำเร็จอมตธรรมก่อนผู้นั้นจงบอกให้อีกคนหนึ่งทราบด้วย

---

[26] นักบวชชายในอินเดีย นอกพระพุทธศาสนา เป็นพวกสัญจรไปในที่ต่างๆ เพื่อแสดงทรรศนะทางศาสนาปรัชญาของตน

ในสมัยนั้น พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ๆและทรงประกาศพระธรรมอันประเสริฐได้แล้ว ๑ พรรษา ในคราวนั้น พระอัสสชิเถระผู้เป็นพวกพระภิกษุปัญจวัคคีย์ ผู้อยู่ในคณะของพระอรหันตสาวก ๖๐ องค์คณะแรก ที่พระบรมศาสดาทรงส่งไปประกาศเกียรติคุณพระรัตนตรัยด้วยพระพุทธดำรัสว่า "ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงเที่ยวไปสู่ที่ที่ควรเที่ยวไป เพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก"

รุ่งขึ้นพระอัสสชิเถระ ได้เข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ระหว่างทางได้สวนทางกับปริพาชกอุปติสสะซึ่งกำลังไปที่อารามของพวกปริพาชก ทันทีที่เห็นพระอัสสชิเถระปริพาชกอุปติสสะก็เกิดความเลื่อมใส จึงเดินตามไปห่างๆ ครั้นเห็นพระเถระได้บิณฑบาตแล้วแสดงท่าทีเพื่อหาที่ฉันอาหารจึงได้เข้าไปแสดงความเอื้อเฟื้อด้วยการจัดตั้งตั่งของตนเองถวายและถวายน้ำในเต้าน้ำของตน ครั้นเห็นว่าพระเถระฉันแล้วพร้อมที่จะสนทนาด้วยจึงเข้าไปใกล้ๆแล้วเริ่มสนทนา

ปริพาชกอุปติสสะ "ท่านขอรับ อินทรีย์ของท่านผ่องใสนัก ผิวพรรณก็บริสุทธิ์ ท่านตั้งใจบวชเฉพาะใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน ท่านชอบใจธรรมะของใคร"

พระอัสสิชะเถระ "พระมหาสมณะผู้เป็นบุตรศากยราช ผู้ออกบวชจากศากยะตระกูลมีอยู่ เราตั้งใจบวชเฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเป็นศาสดาของเรา เราชอบใจธรรมะของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น"

ปริพาชกอุปติสสะ "พระศาสดาของท่านปกติมีคำบอกกล่าวสั่งสอนอย่างไรขอรับ"

พระอัสสิชะเถระ "เราเป็นผู้ใหม่ บวชยังไม่นาน เพิ่งเข้าสู่พระธรรม

วินัยนี้ เราไม่อาจแสดงธรรมให้พิสดารได้ แต่เราพอ

จะแสดงได้เฉพาะใจความโดยย่อเท่านั้น"

ปริพาชกอุปติสสะ "ผู้มีอายุ ข้าพเจ้าชื่ออุปติสสะ ขอท่านจงแสดงไป

ตามเท่าที่จะแสดง จะมากหรือน้อยก็ตาม ขอจง

แสดงแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เท่านั้น ขอรับ"

พระอัสสิชะเถระเพื่อทำให้ปริพาชกอุปติสสะเข้าใจถึงความยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้าจึงได้กล่าวคาถาว่า

เย ธมฺมา เหตุปปฺภะวา เตสํ เหตุงฺ ตถาคโต

เตสญฺจะ โย นิโรโธจะ เอวงฺ วาที มหาสมโณ

แปลว่า

"ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และ

ความดับแห่งธรรมนั้น พระมหาสมณะทรงสั่งสอนอย่างนี้"

ปริพาชกอุปติสสะได้ฟังธรรมกถาเพียง ๒ บาทแรกเท่านั้นก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล ณ ที่นั้นเองและกำหนดรู้ว่าคุณวิเศษขั้นสูงกว่านี้ยังมีอยู่ จิตก็น้อมระลึกถึงพระพุทธเจ้าและอยากเดินทางไปเฝ้า เมื่อทราบจากพระอัสสชิเถระผู้เป็นอาจารย์ของท่านว่าพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ที่"เวฬุวัน" ก็ระลึกได้ว่าเป็นอุทยานป่าไผ่ของพระเจ้าพิมพิสาร จึงนิมนต์พระอาจารย์ของท่านล่วงหน้าไปก่อน ส่วนท่านจะตามไปเฝ้าพระศาสดาทีหลัง ทั้งนี้เพราะกติกาที่ท่านมีต่อสหายปริพาชกโกลิตะนั่นเอง

ครั้นพระอัสสชิเถระจากไปแล้ว ปริพาชกอุปติสสะก็บ่ายหน้าไปที่อาศรมของปริพาชกโกลิตะ ฝ่ายปริพาชกโกลิตะสังเกตเห็นปริพาชกอุปติสสะที่เดินมาแต่ไกลก็มั่นใจว่าเพื่อนคงได้บรรลุอมตธรรมเป็นแน่ จึงถามขึ้นก่อนว่า

“เพื่อนได้บรรลุอมตธรรมแล้วหรือ” ปริพาชกอุปติสสะตอบรับว่า ”ใช่แล้วเพื่อนเราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว” และเล่าเรื่องที่ได้พบพระอัสสชิเถระให้ปริพาชกโกลิตะฟังโดยตลอดแล้วกล่าวคาถานั้นให้ฟัง ปริพาชกโกลิตะฟังจบก็ได้บรรลุอมตธรรมตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลเช่นกัน ทั้งสองจึงชวนกันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทันทีแต่ก่อนที่จะไป ปริพาชกอุปติสสะได้ชวนปริพาชกโกลิตะไปหาปริพาชกสญชัยผู้เป็นอาจารย์เพื่อชวนอาจารย์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยความหวังที่จะให้อาจารย์ได้บรรลุอมตธรรมเช่นกัน ปริพาชกสญชัยผู้เป็นอาจารย์ได้ฟังคำโน้มน้าวชักชวนจากศิษย์ก็ปฏิเสธ ด้วยไม่อาจลดฐานะที่ตนมีลาภสักการะและเป็นเจ้าลัทธิของตนลงไปเป็นศิษย์ของใครได้ และตนไม่สามารถเหนี่ยวรั้งศิษย์ทั้งสองไว้ได้อีกต่อไป จึงถามศิษย์ว่า “ในโลกนี้มีคนโง่มากหรือคนฉลาดมาก” ศิษย์ตอบว่า “คนโง่มีมาก คนฉลาดมีน้อย” ผู้เป็นอาจารย์จึงสรุปว่า “ถ้าอย่างนั้นพวกคนฉลาดจงไปหาพระสมณโคดม ส่วนพวกคนโง่จงมาหาเรา” เมื่อศิษย์ทั้งสองไม่อาจชี้แจงโน้มน้าวให้อาจารย์เข้าถึงเหตุผลต่างๆได้จึงอำลาอาจารย์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยปริพาชก ๒๕๐ คนผู้เป็นบริวาร เหตุการณ์นี้ทำให้ปริพาชกสญชัยเกิดความเดือดร้อนใจอย่างยิ่งจนกระทั่งอาเจียนออกมาเป็นโลหิต

ในเวลานั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางบริษัท ๔ ได้ทอดพระเนตรเห็นปริพาชกทั้งสองมาแต่ไกล จึงตรัสบอกภิกษุทั้งหลายว่า “โน่นแน่ะสองสหาย คืออุปติสสะและโกลิตะกำลังมา นั่นแหละเป็นคู่สาวกของตถาคตที่จักมีขึ้น และจักเป็นคู่สาวกที่ดีเลิศของตถาคต”

ปริพาชกทั้งสองพาบริวารทั้งหมดเข้าเฝ้าถวายบังคมแล้วนั่งลงในที่สมควรแก่ตน ครั้นนั่งแล้วก็กราบทูลขอบวชในพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “จงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันตถาคตได้แสดงไว้ดีแล้ว เธอทั้งหลาย

จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อกระทำให้สิ้นทุกข์โดยชอบเถิด”[27] เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุญาตแก่ปริพาชกเหล่านั้นให้เป็นภิกษุแล้ว ปริพาชกทั้งหมดได้มีบาตรและจีวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์มาสวมที่ร่างกาย แลดูราวกับพระเถระผู้มีพรรษาตั้ง ๑๐๐ พรรษา

ลำดับต่อมาพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงโปรดประทานพระธรรมเทศนาให้ถูกกับอัธยาศัยแห่งบริวารของปริพาชกทั้งสองนั้น ปริพาชกทั้งสิ้นได้บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์หมด ยกเว้นพระอุปติสสะและพระโกลิตะ ที่ยังไม่ได้บรรลุธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนา ในกาลนั้นพระอุปติสสะได้มีชื่อใหม่ว่า สารีบุตร (บุตรนางสารี) ส่วนพระโกลิตะได้มีชื่อใหม่ว่า มหาโมคคัลลานะ(ผู้สืบเชื้อสายของนางโมคคัลลี)

การบรรลุธรรมขั้นสูงสุดของท่านทั้งสองนั้นไม่พร้อมกัน พระมหาโมคคัลลานะบวชแล้วได้ ๗ วันจึงได้สำเร็จอรหัตผล

ในกาลนั้น พระโกลิตะหลังบวชแล้วได้ทูลลาพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติธรรม ณ หมู่บ้านกัลลวาละ แคว้นมคธ ขณะที่กำลังปฏิบัติธรรม ท่านมักจะเกิดความง่วงเหงาหาวนอน ไม่อาจที่จะปฏิบัติธรรมได้ตลอด ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงทราบอยู่ตลอดเวลา ในวันที่ ๘ พระองค์จึงเสด็จมาประทานพุทธอุบายแก้ง่วงปรากฏไว้ในบาลี คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ในโมคคัลลานะสูตร ดังนี้

๑. เมื่อกำหนดนึกอย่างไรแล้วเกิดความง่วง ควรพิจารณาถึงการกำหนดนึกนั้นให้มาก

๒. หากยังไม่หายง่วง ควรตรึกตรองพิจารณาถึงธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนมาแล้วจนขึ้นใจ

---

[27] การบวชอย่างนี้เรียกว่า **เอหิภิกขุอุปสัมปทา** โดยพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ประทานการบวชด้วยพระองค์เองและใช้ได้เฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้าเท่านั้น

๓. หากยังไม่หายง่วง ควรท่องบ่นธรรมที่ได้ฟังได้เรียนมาแล้วให้ดังๆ โดยพิสดาร

๔. หากยังไม่หายง่วง ควรยอนช่องหูทั้งสองข้างแล้วลูบตัวด้วยฝ่ามือ

๕. หากยังไม่หายง่วง ควรลุกขึ้นยืน เอาน้ำล้างหน้าล้างตาแล้วเหลียวดูทิศทั้งหลาย แหงนดูดาว

๖. หากยังไม่หายง่วง ควรกำหนดนึกถึง"อาโลกสัญญา" (แสงสว่าง) ควรตั้งความสำคัญในแสงสว่าง นึกถึงเวลากลางวันไว้ในใจตลอดเวลา ไม่ว่ากลางวันหรือกลางคืน

๗. หากยังไม่หายง่วง ควรเดินจงกรม มีสติกำหนด เดินกลับไปกลับมา สำรวมอินทรีย์ มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน

๘. หากยังไม่หายง่วง ควรนอนแบบสีหไสยา คือ นอนตะแคงขวา ซ้อนเท้า เหลื่อมเท้ามีสติสัมปชัญญะ ตั้งใจอยู่ว่าจะลุกขึ้น ครั้นตื่นแล้วให้รีบลุกขึ้นทันที ด้วยความตั้งใจว่า จะไม่หาความสุขจากการนอน จะไม่หาความสุขจากการเอนหลัง จะไม่หาความสุขจากการเคลิ้มหลับ

ครั้นพระพุทธเจ้าตรัสสอนอุบายแก้ง่วงแล้ว ทรงตรัสสอนข้อปฏิบัติให้ถึงความเกษมจากโยคธรรมว่า "บรรดาธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ถือมั่น เธอทราบชัดในธรรมทั้งปวงด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมกำหนดรู้ธรรมทั้งปวง เวทนาที่ได้เสวยอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม ไม่ทุกข์ไม่สุขก็ตาม ย่อมเห็นว่าไม่เที่ยง พิจารณาเห็นด้วยปัญญา ย่อมเบื่อหน่าย สละคืนเวทนาทั้งหลาย หมดความสะดุ้งหวาดหวั่น ดับกิเลสให้สงบได้จำเพาะตน และทราบชัดว่า ชาติคือความเกิดสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อเป็นอย่างนี้มิได้มี"

ท่านพระมหาโมคคัลลานะเถระปฏิบัติตามพระพุทธโอวาทจนได้สำเร็จพระอรหัตผลเป็นพระอรหันต์ในวันนั้น คือ นับจากวันบรรพชาแล้ว ๗ วัน

ส่วนท่านพระสารีบุตรบรรพชาแล้ว ๑๕ วัน จึงได้สำเร็จพระอรหัตผล ณ ถ้ำสุกรขาตา ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ ดังมีเรื่องอยู่ในบาลีทีฆนขสูตร คัมภีร์มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ว่า เมื่อท่านบวชแล้วได้ ๑๕ วัน ในวันนั้นพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่ถ้ำสุกรขาตา ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ มีปริพาชกผู้หนึ่งชื่อว่า "ทีฆนขอัคคิเวสนโคตร"[28] ผู้เป็นหลานของท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาแล้วยืนอยู่ในที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง จึงกราบทูลแสดงความเห็นของตนว่า

ทีฆนขอัคคิเวสนโคตร "พระโคดม ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ชอบใจหมด"

พระบรมศาสดา "ดูก่อนอัคคิเวสนะ ถ้าเป็นเช่นนั้นความเห็นอย่างนั้นก็ต้องไม่ควรแก่ท่าน ท่านต้องไม่ชอบใจความเห็นอย่างนั้น"

ครั้นตรัสแล้ว จึงทรงแสดงทิฏฐิของสมณพราหมณ์ ๓ จำพวกว่า

๑. พวกหนึ่งมีทิฏฐิว่า สิ่งทั้งปวงควรแก่เรา เราชอบใจหมด

๒. พวกหนึ่งมีทิฏฐิว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจหมด

๓. พวกหนึ่งมีทิฏฐิว่า บางสิ่งควรแก่เรา เราชอบใจ บางสิ่งไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจ

ทรงชี้ให้เห็นเป็นโทษ อุบายเครื่องละทิฐินั้นๆและอุบายเครื่องไม่ถือมั่นต่อไป แล้วทรงแสดงธรรมเทศนาที่ชื่อว่า"เวทนาปริคคหสูตร"[29] โดยตรัสว่า

---

[28] ทีฆนข ได้แก่ เอาไว้เล็บยาว

[29] สูตรคือการกำหนดถือเอาเวทนาเป็นอารมณ์

“ดูก่อนอัคคิเวสนะ เวทนามีอยู่ ๓ ประการ คือ สุขเวทนา๑ ทุกขเวทนา๑ อทุกขมสุขเวทนา๑ ในคราวใดบุคคลได้รับสุขเวทนา คือ มีความรู้สึกเป็นสุข ในคราวนั้นก็ไม่ได้รับเวทนาอีก ๒ ประการ ในคราวใดบุคคลได้รับทุกขเวทนา คือ มีความรู้สึกเป็นทุกข์ หรือ อทุกขมสุขเวทนา คือมีความรู้สึกเฉยๆ ไม่ทุกข์ไม่สุข ในคราวนั้น ก็ไม่ได้รับเวทนาอีก ๒ ประการ เวทนาทั้ง ๓ ประการนี้ล้วนแต่ไม่เที่ยง ล้วนแต่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มีความสิ้นไป เสื่อมไป คลายไป ดับไปเป็นธรรมดา ผู้ได้สดับคำสอนของพระอริยะ เห็นอยู่ ย่อมเบื่อหน่ายเวทนาทั้ง ๓ นี้ เมื่อเบื่อหน่ายก็คลาย เมื่อคลายก็หลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นก็รู้ว่าหลุดพ้นจากกิเลสแล้ว รู้ว่าสิ้นความเกิดแล้ว สำเร็จพรหมจรรย์แล้ว ได้กระทำสิ่งที่ควรกระทำเสร็จแล้ว ไม่มีสิ่งอื่นที่จะต้องกระทำเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกแล้ว ผู้มีจิตหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายแล้วอย่างนี้ ย่อมไม่ได้โต้เถียงกับใคร คำใดเขากล่าวกันอยู่ในโลก ก็กล่าวตามคำนั้น เมื่อปริพาชกทีฆนขาส่งใจไปตามที่พระบรมศาสดาทรงแสดง ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุเป็นโสดาบัน ทิ้งความเห็นเดิมได้เด็ดขาด หมดสิ้นความสงสัยในพระพุทธศาสนาแล้วกราบทูลแสดงตนเป็นอุบาสก

ในวันนั้นพระสารีบุตรเถระนั่งถวายงานพัดอยู่ ณ เบื้องพระปฤษฎางค์ของพระบรมศาสดา ได้ฟังพระธรรมที่ทรงเทศนาตรัสกับปริพาชกทีฆนขานั้น จึงพิจารณาตามไป จิตก็หลุดพ้นจากอาสวกิเลส ไม่มีอุปาทาน ถึงที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณประดุจบุคคลบริโภคอาหารที่เขากระทำไว้สำหรับผู้อื่นฉะนั้น

มีคำถามว่า พระสารีบุตรเถระเป็นผู้มีปัญญามากเหตุใดจึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์ช้ากว่าพระมหาโมคคัลลานะ ?

มีคำแก้ดังปรากฏในอรรถกถาคัมภีร์ธรรมบท แห่งยมกวรรค ในเรื่องสญชัยว่า เพราะท่านพระสารีบุตรเถระมีปัญญามาก การที่ท่านจะปลงใจเชื่อสิ่งใดต้องผ่านการตรึกตรองอย่างลึกซึ้ง เปรียบเหมือน พระราชา กับ คนขัด

สน คนขัดสนจะไปไหนก็ไปได้โดยพลันฉันใด ส่วนพระราชาเมื่อจะเสด็จไปต้องมีการตระเตรียมราชพาหนะช้างและจตุรงคพลเป็นต้นฉันนั้น

วันบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ของท่านพระสารีบุตรเถระ ตรงกับวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๓ เดือนมาฆะ พระบรมศาสดาทรงกระทำสาวกสันนิบาต ณ วัดเวฬุวันมหาวิหาร เมืองราชคฤห์ แล้วประทานตำแหน่งคู่อัครสาวกแก่พระสารีบุตรเถระ ให้ดำรงตำแหน่งอัครสาวกฝ่ายขวา และ พระมหาโมคคัลลานะเถระดำรงตำแหน่งอัครสาวกฝ่ายซ้าย และยังทรงยกย่องคู่อัครสาวกดังมีกล่าวใน สัจจวิภังคสูตร คัมภีร์มัชฌิมนิกาย อุปริ-ปัณณาสก์ว่า “พระสารีบุตรเถระเปรียบเหมือนมารดาผู้ยังทารกให้เกิด พระมหาโมคคัลลานะเถระเปรียบได้แก่แม่นมผู้เลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว คือ พระสารีบุตรเถระแนะนำให้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล พระมหาโมคคัลลานะเถระแนะนำให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมขั้นสูงกว่านั้นขึ้นไป”

การที่พระบรมศาสดาทรงประทานตำแหน่งอัครสาวกแก่พระเถระทั้งสองนั้น มีพระภิกษุทั้งหลายพากันติเตียนว่า ตามที่ถูกที่ควร พระองค์ควรประทานตำแหน่งอัครสาวกแก่พระปัญจวัคคีย์ พวกท่านบรรพชาก่อน หรือไม่ก็ควรประทานแก่พระภิกษุ ๕๕ รูปมีพระยสเถระเป็นหัวหน้า หรือไม่ก็ควรประทานแก่พระภิกษุภัททวัคคีย์ หรือไม่ก็ควรประทานแก่พระภิกษุอดีตชฎิล ๓ พี่น้อง มีพระอุรุเวลกัสสปเถระเป็นต้น แต่พระบรมศาสดาทรงละเลยภิกษุเหล่านั้น กลับประทานตำแหน่งคู่อัครสาวกแก่ผู้บวชในภายหลังภิกษุทั้งปวงเพราะเห็นแก่หน้า

เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายสนทนากันนี้ พระองค์จึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตไม่ได้ให้ตำแหน่งแก่ภิกษุทั้งหลายเพราะเห็นแก่หน้าเลย ตถาคตให้ตามที่ภิกษุนั้นได้ตั้งปรารถนาไว้ เช่น พระอัญญาโกณฑัญญะผู้ถวายทานเนื่องด้วยข้าวกล้าอันเลิศถึง ๙ ครั้ง

ในอดีตชาติ ก็ไม่ได้ปรารถนาตำแหน่งอัครสาวก แต่ได้ปรารถนาเพื่อให้รู้แจ้งแทงตลอดเป็นพระอรหันต์ก่อนบุคคลทั้งปวง และเป็นผู้เลิศด้านรัตตัญญู

พระยสพร้อมด้วยสหายอีก ๕๔ คน กระทำบุญไว้มากในสำนักพระสุเมธสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วปรารถนาให้เป็นพระอรหันต์เท่านั้น โดยมิได้ตั้งใจปรารถนาตำแหน่งเลิศใดๆ

พระภัททวัคคีย์ ๓๐ องค์ อดีตเคยรักษาศีล ๕ และกระทำความดีอย่างอื่นอีกแล้วตั้งปรารถนาเป็นพระอรหันต์ในสำนักพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่เคยปรารถนาตำแหน่งเลิศอย่างใดเลย

พระอุรุเวลกัสสปะ ในพุทธสมัยของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ถวายมหาทานแล้วปรารถนาเป็นเลิศด้านมีบริวารมาก แต่มิได้ปรารถนาตำแหน่งอัครสาวก

พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะท่านทั้งสองได้ตั้งจิตปรารถนาตำแหน่งอัครสาวกในสมัยพระอโนมทัสสีพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลก ครั้งนั้นพระสารีบุตรเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาลชื่อว่า สรทะ ส่วนพระโมคคัลลานะเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาลชื่อว่า สิริวัฑฒะ บุคคลทั้งสองเป็นสหายเล่นกันมาแต่เยาว์วัย กาลต่อมา สรทะ ชวน สิริวัฑฒะให้ออกบวช เพื่อแสวงหาโมกขธรรม แต่ สิริวัฑฒะ ตอบปฏิเสธด้วยยังประสงค์ดำรงตนเป็นคฤหัสอยู่ ส่วนสรทะ ออกบวชเป็นฤาษีมีนามว่า สรทดาบส และมีผู้ออกบวชตามเรื่อยๆจำนวนถึง ๘๔,๐๐๐ คน

ในกาลนั้น พระอโนมาทัสสีพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก มีพระนิสภเถระเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา พระอโนมเถระเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย พระองค์ได้เสด็จไปโปรด สรทดาบส ถึงที่พัก ณ โอกาสนั้นเป็นเหตุให้ สรทดาบส ได้ถวายผลไม้และน้ำ และตกแต่งอาสนะดอกไม้ถวายเป็นที่ประทับ และ

ยืนกั้นเศวตฉัตรดอกไม้ใหญ่ถวายพระอโนมาทัสสีอยู่อย่างปิติสุขตลอด ๗ วัน ในขณะที่พระอโนมาทัสสีพุทธเจ้าทรงเข้านิโรธสมาบัติ ในกาลนั้น สรทดาบส ได้ตั้งความปรารถนาว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์กั้นเศวตฉัตรดอกไม้ถวายพระองค์มาตลอด ๗ วัน ด้วยผลานิสงส์ของสักการะนี้ ข้าพระองค์ไม่ขอปรารถนาเป็นพระอินทร์ พระพรหมแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ขอให้ข้าพระองค์ได้เป็นอัครสาวกของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งพระองค์ใดในอนาคตกาลเหมือนพระนิสภเถระนี้เถิดพระเจ้าข้า" พระอโนมทัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงมีพุทธพยากรณ์ว่า "เมื่อเวลาล่วงไป ๑ อสงไขยกัป กับอีก ๑ แสนกัป จักมีพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระโคดมทรงบังเกิดขึ้นในโลก เธอจะได้เป็นอัครสาวกของพระโคดมพุทธเจ้านั้นและจักมีชื่อว่า พระธรรมเสนาสารีบุตร ผู้เลิศด้วยปัญญาบารมี" พยากรณ์เสร็จแล้วพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จกลับทางอากาศ

ฝ่าย สรทดาบส เมื่อได้พุทธพยากรณ์แล้วก็ไปหาสหาย สิริวัฑฒ ถึงที่อยู่และชักชวนให้สหายจงปรารถนาตำแหน่งทุติยสาวกในพระศาสนาของพระโคดมพุทธเจ้า ด้วยการนิมนต์พระอโนมทัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาเป็นประธานและถวายทานอยู่ ๗ วัน เสร็จแล้วตั้งความปรารถนาตำแหน่งทุติยสาวก ซึ่งก็ได้รับพุทธพยากรณ์ว่า "เมื่อเวลาล่วงเลยไป ๑ อสงไขยกัป กับอีก ๑ แสนกัป นับจากนี้ไป เธอจะได้เป็นทุติยสาวกของพระโคดมพุทธเจ้า"

พระสารีบุตรเถระและ พระโมคคัลลานะเถระ ได้เป็นกำลังสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระพุทธศาสนา พระสารีบุตรเถระได้เป็นอุปัชฌาย์บวชให้สามเณรหลายรูป ท่านเป็นผู้เสนอแนะให้พระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทเพื่อช่วยรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและยังได้ทูลเสนอให้ทำสังคายนา คือ รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นหมวดหมู่ ท่านเป็นสาวกรูปแรก

ที่เรียนรู้ พระอภิธรรมจากพระบรมศาสดาในป่าหิมพานต์ ที่ป่าไม้จันทน์ ใกล้สระอโนดาต ในโอกาสที่พระพุทธองค์เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อท่านได้เล่าเรียนแล้วจึงนำมาสั่งสอนพระภิกษุ ๕๐๐ รูปผู้เป็นศิษย์ หลังจากนั้นก็ได้ศึกษาเล่าเรียนสืบทอดกันมาตราบจนปัจจุบันนี้ ท่านพระอัครสาวกทั้ง ๒ มีชีวิตอยู่จนกระทั่งถึงระยะปัจฉิมโพธิกาล ในปีที่พระพุทธเจ้ามีพระชนมายุ ๗๙ พรรษา

วันหนึ่ง พระสารีบุตรเถระเข้าผลสมาบัติ ณ ที่พักกลางวันในวัดเชตวัน เมืองสาวัตถี เมื่อออกจากผลสมาบัติท่านพิจารณาเห็นว่าพระอัครสาวกย่อมนิพพานก่อนพระพุทธเจ้า จึงได้ตรวจอายุสังขารของตนและเห็นว่าจะมีชีวิตอยู่ไปได้อีก ๗ วันจึงพิจารณาต่อถึงสถานที่จะไปนิพพานเห็นว่าควรไปนิพพานที่บ้านเกิดทั้งนี้เพื่อจะได้โปรดโยมมารดาซึ่งยังมีมิจฉาทิฏฐิอยู่

จึงเข้าไปกราบทูลขอพระพุทธานุญาตไปนิพพานที่บ้านเกิด พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตและโปรดให้ท่านแสดงธรรม ขณะที่ท่านแสดงธรรมอยู่นั้นท่านก็แสดงฤทธิ์ด้วย ครั้นแสดงฤทธิ์และแสดงธรรมถวายตามพุทธประสงค์แล้วท่านได้กราบถวายบังคมลา พระพุทธเจ้าทรงเสด็จออกมาส่งหน้าพระคันธกุฎีและตรัสบอกพระสาวกทั้งหลายให้ไปส่งท่านพระสารีบุตรเถระถึงซุ้มประตูเชตวันมหาวิหาร

ท่านพร้อมพระจุนทะและบริวารเดินทางอยู่ ๗ วันก็ถึงอุปติสสคาม บ้านเกิดของท่าน ท่านพร้อมคณะได้ยืนพักอยู่ที่โคนต้นไทรและได้พบกับอุปเรวตะผู้เป็นหลานชายจึงได้แจ้งความประสงค์ที่จะมาพักที่บ้านกับโยมมารดาให้หลานชายทราบ ฝ่ายโยมมารดาเมื่อทราบว่าพระลูกชายพร้อมพระบริวารมาเยี่ยมก็ดีใจ จัดที่พักและจุดประทีปไว้พร้อม และเมื่อทราบว่าท่านประสงค์จะพักในห้องที่ท่านเกิด ก็จัดให้ตามประสงค์

เมื่อท่านพร้อมด้วยพระจุนทะและพระบริวารเข้าพักยังสถานที่โยมมารดาจัดไว้ ในยามดึกคืนนั้นท่านป่วยด้วยโรคปักขันธิกาพาธ[30] โยมมารดาเห็นว่าท่านอาพาธหนักจึงมาเฝ้าดูอาการด้วยความเป็นห่วง ขณะนั้นเทวดาองค์สำคัญๆต่างทยอยมาเยี่ยม อาการป่วยของท่านตามลำดับ คือ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ได้แก่ ท้าวธตรฐ ท้าววิรูปักข์ ท้าววิรุฬหก และท้าวเวสวันผู้เป็นเจ้าแห่งสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ท้าวสักกเทวราชผู้เป็นเจ้าแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ท้าวสุยามาผู้เป็นเจ้าแห่งสวรรค์ชั้นยามา ท้าวสันดุสิตผู้เป็นเจ้าแห่งสวรรค์ชั้นดุสิต ท้าวสุนิมมิตะผู้เป็นเจ้าแห่งสวรรค์ชั้นนิมมานรดี และท้าวปรนิมมิตวสวัตดีผู้เป็นเจ้าแห่งสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี รวมทั้งท้าวมหาพรหมแห่งพรหมโลกชั้นสุธาวาสก็มาเยี่ยม ด้วยความเป็นห่วงและเคารพอย่างยิ่ง แต่ละองค์ล้วนมีรัศมีกายเปล่งปลั่งงดงาม

นางสารีเห็นเหตุการณ์โดยตลอด เมื่ออาการของพระเถระค่อยทุเลา นางได้เข้าไปหาและถามถึงเหล่าเทวดาที่มาซึ่งนางไม่ทราบว่าเป็นใคร ซึ่งท่านได้บอกให้โยมมารดาทราบตามลำดับกระทั่งถึงท้าวมหาพรหม ด้วยความอัศจรรย์ใจโยมมารดาจึงถามท่านว่า "นี่ลูกแม่ใหญ่กว่าท้าวมหาพรหมอีกหรือ" ท่านตอบรับว่า "ใช่จ้ะ โยมแม่"

ทันใดนั้น โยมมารดาก็เกิดปีติอย่างใหญ่หลวง สีหน้าอิ่มเอิบเมื่อทราบว่าพระลูกชายเป็นใหญ่กว่าท้าวมหาพรหมที่ตนเคารพ นางคิดถึงพระพุทธเจ้าว่าขนาดพระลูกชายของเรายังเป็นใหญ่เพียงนี้แล้วพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระศาสดาของลูกชายเราจะมีอานุภาพยิ่งใหญ่เพียงไหน

---

[30] ปักขันธิกาพาธ หมายถึง โรคลงแดง คือถ่ายอุจจาระท้องเดินเป็นเลือด อาการโรคที่เกิดขึ้นนั้นต้องใช้ภาชนะเข้าไปรองรับไว้ โดยใช้ภาชนะสลับกันคือ ภาชนะหนึ่งถูกนำออก อีกภาชนะหนึ่งก็ถูกนำเข้าไปรองรับต่อ

พระเถระสังเกตดูโยมมารดาตลอดเวลาเมื่อเห็นว่าจิตใจเริ่มอ่อนโยน เหมาะแก่การแสดงธรรม ท่านจึงเริ่มแสดงธรรมโดยยกเอาพระพุทธคุณมาแสดง โยมมารดาได้ฟังพระพุทธคุณกถาจบแล้ว ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน

พระเถระได้ตอบแทนพระคุณโยมมารดาด้วยการตอบแทนที่ล้ำค่าคือ ให้พ้นจากความเห็นผิดส่วนโยมมารดารู้สึกเสียดายเวลาที่ผ่านมาจึงต่อว่า "ลูกรัก ทำไมจึงเพิ่งมาให้อมตธรรมนี้แก่แม่เล่า" หลังจากโยมมารดากลับไปพักผ่อนแล้ว ท่านได้บอกพระจุนทะให้นิมนต์พระบริวารมาประชุมพร้อมกันแล้วกล่าวคำขอขมาแก่กันแล้ว จากนั้นท่านจึงนอนตะแคงขวาและเข้า"อนุบุพพวิหารสมาบัติ" เมื่อแสงทองเริ่มจับขอบฟ้าท่านพระสารีบุตรเถระก็ดับขันธปรินิพพานพอดี ซึ่งวันนั้นตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒

ส่วนพระมหาโมคคัลลานะ ความเป็นผู้มีฤทธิ์มากของท่านจัดเป็นประโยชน์ในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทางด้านใช้อิทธิปาฏิหาริย์ คือ การแสดงฤทธิ์ได้เป็นอัศจรรย์ เพื่อทรมานผู้ที่หลงทะนงตัว และผู้ที่มีความดูหมิ่นพระพุทธศาสนา หรือผู้ที่เข้าใจพระพุทธศาสนาคลาดเคลื่อนไม่ตรงตามหลัก "สัจธรรม" ให้เปลี่ยนใจได้ และได้รับผลดี ความสามารถอาจหาญของท่านอีกเรื่องหนึ่ง คือ การที่ท่านได้ขึ้นไปในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อช่วยเหลือพระอินทร์ผู้เป็นเทพราชาที่ทรงมีความประมาทให้กลับมีสติระลึกนึกธรรมะขึ้นได้

การที่ท่านได้จาริกขึ้นไปเทวโลกบ้าง และจาริกลงไปในนรกบ้างแล้ว นำข่าวการทำดีมีสุขแห่งทวยเทพ เห็นพวกเดียรถีย์และบุคคลผู้เคยทำบาปไว้เมื่อเป็นมนุษย์กำลังรับทุกข์ทรมานในนรกเหล่านั้น มาบอกแก่มวลมนุษย์ก็จัดว่าท่านเป็นยอดสมณฑูต

ครั้นมนุษย์ทั้งหลายทราบเรื่องดังนี้ต่างพากันมีความเชื่อและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น ส่วนลัทธิเดียรถีย์มีแต่ความเสื่อมถอย จน

พวกเดียรถีย์มีความริษยาจึงได้ประชุมปรึกษาหาวิธีการที่จะฆ่าพระเถระนั้น พวกเดียรถีย์จึงชักชวนพวกอุปัฏฐากของตนออกเงินไปว่าจ้างพวกโจรไปฆ่าพระมหาโมคคัลลานเถระ

เวลานั้นเป็นช่วงเข้าพรรษา ท่านจำพรรษาอยู่ที่กุฏิหลังเล็กๆภายนอกถ้ำกาฬศิลา เมื่อทราบว่ามีโจรมาล้อมกุฏิหมายจะฆ่าท่าน ท่านก็เข้าฌานอธิษฐานจิตหายตัวออกไป ทางช่องลูกดาล พวกโจรไม่ทราบจึงเข้าไปค้นแต่ไม่พบท่าน วันต่อๆมาพวกโจรก็ปฏิบัติการเช่นนั้นอีก แต่ไม่สามารถจับตัวท่านได้ เพราะท่านใช้ฤทธิ์หายตัวไม่ยอมให้โจรจับได้ พวกโจรพยายามอยู่อย่างนี้ถึง ๒ เดือนเต็ม

ครั้นพอมาถึงเดือนที่ ๓ ท่านพิจารณาถึงผลของกรรมเก่าที่ตามมาให้ผล ครั้นพิจารณาแล้วเห็นว่าชาติหนึ่งในอดีตชาติท่านได้ทำอนันตริยกรรมคือฆ่ามารดาบิดาตามคำยุยงของภรรยา ผลกรรมส่งให้ท่านไปเกิดในอเวจีมหานรกอยู่นาน แม้พ้นจากอเวจีมหานรกแล้ว เศษกรรมก็ยังตามให้ผลตลอดเวลาจนมาในชาติปัจจุบันแม้จะบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ผลกรรมก็ยังตามอยู่

เมื่อเห็นดังนี้แล้ว ท่านก็ไม่คิดหนีอีก ยินยอมให้โจรจับท่านทุบตีอย่างเคียดแค้นจนร่างกายแหลกเหลว กระดูกแหลกละเอียดเป็นชิ้นๆขนาดเม็ดข้าวสารหัก เมื่อโจรทุบจนหายแค้นแล้วก็เข้าใจว่าท่านมรณภาพแล้วจึงช่วยกันหามไปทิ้งไว้หลังพุ่มไม้แห่งหนึ่งแล้วรีบหลบหนีไป แม้ได้รับทุกขเวทนาเหลือประมาณ ท่านก็ยังไม่มรณภาพ ซึ่งเป็นธรรมดาของพระอัครสาวกหากยังไม่ทูลลาพระพุทธเจ้าแล้วจะยังไม่นิพพานอย่างเด็ดขาด

ท่านจึงสำรวมจิตประสานอัตภาพให้เป็นปกติดังเดิมแล้วเหาะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดเวฬุวัน แคว้นมคธ เพื่อทูลลานิพพาน พระพุทธเจ้าทรงขอให้ท่านแสดงธรรมและแสดงฤทธิ์อย่างที่ทรงขอให้พระสารีบุตรเถระ ท่านได้ทำตาม

พุทธประสงค์จากนั้นก้มลงกราบถวายบังคมลาแล้วมุ่งหน้าไปยังตำบลกาฬศิลา ท่านนิพพานเมื่อวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ หลังจากพระสารีบุตรเถระปรินิพพานแล้วได้ ๑๕ วัน

วาจานุสรณ์

โดยเหตุที่พระอัครสาวกทั้ง ๒ ท่านเป็นกำลังสำคัญในการช่วยประกาศพระพุทธศาสนาเป็นเวลานานถึง ๔๔ ปี นับแต่ปีที่บรรพชา ท่านทั้ง ๒ จึงมีถ้อยคำเตือนใจที่เป็นประโยชน์ มาก ขออัญเชิญมาเป็นสังเขป ดังนี้

พระสารีบุตรเถระ

ท่านได้กล่าวเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนว่า" บุคคลควรเห็นท่านผู้มีปัญญาชี้โทษมักกล่าวข่มขี่ให้เป็นเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ ควรคบบัณฑิตเช่นนั้น เพราะว่าเมื่อคบบัณฑิตเช่นนั้น ย่อมมีแต่ความดีไม่มีชั่วร้ายเลย ปราชญ์เองก็ควรแนะนำสั่งสอน ควรห้ามผู้อื่นจากธรรมที่มิใช่ของคนดี แต่ผู้ที่แนะนำสั่งสอนเช่นนั้นจะเป็นที่รักก็แต่เฉพาะของคนดีเท่านั้น แต่คนชั่วจะไม่รักเขาเลย"

พระมหาโมคคัลลานะเถระ

ท่านได้กล่าวสอนโสเภณีนางหนึ่งที่มาเล้าโลมท่านว่า "กระท่อมคือร่างกาย มีกระดูกเป็นโครงสร้าง ฉาบทาด้วยเนื้อ ร้อยรัดด้วยเส้นเอ็น เต็มไปด้วยของไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น น่าเกลียด คนทั่วไปพากันยึดถือ แต่สำหรับเราเป็นของน่ารังเกียจ ร่างกายของเธอไม่ต่างอะไรกับถุงใส่อุจจาระ มีหนังหุ้มห่อปกปิดไว้ เหมือนนางปีศาจ มีฝีขึ้นที่หน้าอก มีช่อง ๙ ช่องให้สิ่งสกปรกไหลออกอยู่เป็นนิตย์ ภิกษุอย่างเราย่อมไม่เหลียวแลร่างกายของเธอเหมือนชายหนุ่มผู้รักความสะอาด ย่อมหลบหลีกอุจจาระปัสสาวะเสียห่างไกล คล้ายชายหนุ่มผู้รักความสะอาดเห็นหลุมอุจจาระที่ฝนตกใส่ ย่อมหลบหลีกเสียไกล

อากาศ คือ ความว่างเปล่า ใครก็ตามที่หวังจะเอาขมิ้นหรือน้ำย้อมอย่างอื่นไปย้อมอากาศ ย่อมเหนื่อยเปล่า จิตของเราว่างเปล่าเหมือนกับอากาศมั่นคงอยู่ภายในฉะนั้น เธออย่ามาหวังความรักจากจิตที่ว่างเปล่านี้เลย เพราะจะพบแต่ความปวดร้าวเช่นเดียวกับแมลงบินเข้ากองไฟ"

พระมหากัสสปเถระ
ผู้เป็นเอตทัคคะด้าน"ทรงธุดงค์"

ท่านเป็นผู้ทรงธุดงค์คุณอันสูงสุด เป็นผู้สร้างประโยชน์ตนและสังคมโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนตัว ตั้งใจอุทิศผลงานของตนเพื่อให้เป็นผลงานของพระพุทธศาสนา เป็นผู้ได้รับมอบหมายจากสงฆ์ให้เป็นประธานในการทำปฐมสังคายนา ทั้งท่านเป็นผู้รักษาพรหมจรรย์ที่จัดว่าบริสุทธิ์ผ่องใสหาผู้เสมอมิได้ ทั้งในเพศของ"คฤหัสถ์"และ"บรรพชิต"

พระมหากัสสปเถระมีนามเดิมชื่อ "ปิปผลิ" ท่านเป็นบุตรของกบิลพราหมณ์ และสุมนเทวีพราหมณี สกุลกัสสปโคตร ณ หมู่บ้านนามว่า "มหาติตถะ" แคว้นมคธ

เมื่อท่านเจริญอายุได้ ๒๐ ปี พ่อแม่ของท่านเห็นว่าท่านโตแล้ว จึงขอให้ปิปผลิมาณพให้มีภรรยา แต่ปิปผลิมาณพตอบปฏิเสธเรื่อยมา ในที่สุดท่านไม่อยากขัดใจจึงคิดหาวิธีการเพื่อให้ได้สตรีที่มีรูปร่างตามต้องการ แต่ก็มุ่งให้เป็นการปฏิเสธอยู่ในที ด้วยเข้าใจว่าคงจะหาไม่ได้ ท่านจึงให้ช่างทองคำนำทองคำมาหล่อเป็นรูปสตรีขนาดโตเท่าคนจริง ให้มีลักษณะสวยงาม ให้นุ่งห่มประดับตกแต่งด้วยอาภรณ์อย่างดี แล้วจึงนำรูปหล่อทองคำนั้นไปให้บิดามารดาดูพร้อมกับให้เงื่อนไขว่า ถ้าหาสตรีงามเช่นรูปหล่อสตรีทองคำนี้ได้ก็ยินดีจะแต่งงานด้วย ถ้าหาไม่ได้ก็จะไม่ยอมแต่งงานโดยเด็ดขาด

ด้วยเงื่อนไขนี้เอง กระบวนการค้นหาสตรีงามดังรูปหล่อทองคำนี้จึงเริ่มขึ้น โดยให้เป็นภาระหน้าที่ของพราหมณ์ ๘ คนที่จะนำรูปหล่อทองคำสตรีนี้ออกเที่ยวไปยังแว่นแคว้นต่างๆเพื่อแสวงหาสาวงามดังรูปหล่อทองคำนี้

วันหนึ่ง พราหมณ์ทั้ง ๘ ได้เดินทางมาถึงสาคลนคร เมืองหลวงของแคว้นมัททะแล้ว ได้ปรึกษาเลือกหาสถานที่ที่จะตั้งรูปหล่อทองคำนั้น ผลที่สุดตกลงเลือกเอาท่าน้ำเป็นที่ตั้งรูปหล่อทองคำ เพราะเป็นสถานที่มีคนสัญจรไปมามาก อาจมีผู้พบเห็นแล้วกล่าวว่าเหมือนลูกสาวบ้านไหนก็จักได้ตามไปค้นหา หลังจากตั้งรูปหล่อทองคำแล้วจึงพากันไปซุ่มอยู่ในที่แห่งหนึ่งเพื่อคอยสังเกตุการณ์

ในสาคลนครนี้มีสตรีงามนางหนึ่งชื่อ “ภัททกาปิลานี” อายุ ๑๖ ปี เป็นธิดาของพราหมณ์ ”โกสิยโคตร” ได้ไปที่ท่าน้ำพร้อมกับพวกพี่เลี้ยงเพื่ออาบน้ำ พี่เลี้ยงอาบน้ำและแต่งตัวให้นายสาวของตนเสร็จแล้วก็พานายสาวเข้าไปนั่งอยู่ในห้องสวนตน ข้างพี่เลี้ยงก็พากันไปสู่ท่าน้ำเพื่อจะอาบน้ำ ได้ไปเห็นรูปหล่อทองคำนั้นเข้า ก็เข้าใจว่าเป็นนายสาวของตนจึงพูดขึ้นว่า “คุณหนู มานั่งอยู่ที่นี่ทำไม” เมื่อเอื้อมมือไปจับจึงรู้ว่าไม่ใช่คนจริงๆ เพียงแต่เป็นรูปหล่อสตรี

พราหมณ์ทั้ง ๘ เฝ้าดูอยู่จึงพากันรีบออกมาไต่ถามว่า”นายสาวของพวกท่านมีรูปลักษณะนี้หรือ” พวกพี่เลี้ยงตอบว่านายสาวของพวกตนสวยงามกว่านี้มาก พราหมณ์ทั้ง ๘ จึงขอให้พวกนางบอกทางไปบ้านของพราหมณ์โกสิยโคตร เพื่อแจ้งความประสงค์ว่ามาสู่ขอลูกสาวให้แก่ลูกชายของท่านกบิลพราหมณ์ ฝ่ายพ่อแม่ของนางภัททกาปิลานี พิจารณาเห็นว่าต่างมีโคตร และทรัพย์สมบัติเสมอกันก็ตกลง พราหมณ์ทั้ง ๘ จึงมอบดอกไม้ทองคำและรูปหล่อทองคำเป็นของหมั้นแก่พ่อแม่ของ “ภัททกาปิลานี”ไว้ก่อน แล้วส่งข่าวไปยังกบิลพราหมณ์ ว่าบัดนี้ได้พบสาวงามแล้ว

ปิปผลิมาณพครั้นทราบเรื่องเข้า หวนนึกถึงอุบายที่วางไว้ ด้วยไม่คิดว่าจะมีสตรีผู้มีรูปร่างอย่างนั้นแต่พวกพราหมณ์ก็หาพบแล้ว แต่ท่านไม่ต้องการแต่งงาน ท่านจึงเขียนจดหมายส่งถึง"ภัททกาปิลานี" มีใจความว่า ขอน้องหญิงอย่าตกลงแต่งงานกับท่านเพราะตัวท่านมีความประสงค์จะออกบวช ไม่ปรารถนาเพศฆราวาสจะ ได้ไม่เสียใจในภายหลัง ลงชื่อปิปผลิมาณพ แล้วมอบให้คนใช้ถือไปให้ "ภัททกาปิลานี"

ฝ่าย"ภัททกาปิลานี" พอทราบว่าบิดามารดายกตนให้แก่ปิปผลิมาณพ จึงเขียนจดหมายใจความว่า ตนไม่ประสงค์จะแต่งงานตั้งใจว่าถ้าประสบโอกาสดีจะออกบวช อย่าให้ท่านต้องมาเสียใจภายหลังเลยแล้วลงชื่อ"ภัททกาปิลานี" แล้วแอบมอบให้คนใช้ถือไปส่งให้ปิปผลิมาณพ

เมื่อคนใช้ทั้งสองฝ่ายได้มาพบกันในระหว่างทางแห่งหนึ่ง ต่างฝ่ายต่างมีความสนใจซึ่งกันและกันเมื่อได้ปราศรัยกันพอรู้ความประสงค์แล้ว ทั้งสองนึกสงสัยเนื้อความในจดหมายว่าเป็นเรื่องดีหรือร้าย จึงชวนกันฉีกจดหมายทั้งสองฉบับอ่านดู เมื่อทราบใจความว่าทั้งคู่ต่างปฏิเสธการแต่งงาน ผู้ถือจดหมายทั้งสองมีความเห็นตรงกันว่าควรฉีกจดหมายทั้งสองฉบับทิ้งแล้วเขียนใหม่ให้มีใจความว่ายินดีมากที่จะได้แต่งงานกันแล้วต่างก็นำจดหมายที่เขียนขึ้นใหม่ไปมอบแก่เจ้านายของตน

กาลต่อมางาน"อาวหมงคล" ระหว่างปิปผลิมาณพและ"ภัททกาปิลานี" ก็มีขึ้น หลังจากแต่งงานแล้วทั้งสองเป็นอยู่ร่วมกันเพียงสักว่าอยู่ร่วมกันเพื่อให้ใครๆเห็นว่าเป็นสามีและภรรยากันเท่านั้น ไม่ได้เกี่ยวข้องในเรื่องโลกียวิสัยฉะนั้น จึงไม่มีบุตรหรือธิดาเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะทั้งคู่จุติลงมาจากพรหมโลก จึงมีใจเบื่อหน่ายต่อกามารมณ์ สิ่งน่าใคร่ แต่บุคคลทั้งสองจำเป็นต้องกระทำไปเพื่อรักษาน้ำใจของพ่อแม่ผู้มีความหวังดี

ครั้นต่อมา มารดาบิดาของปิปผลิมาณพสิ้นอายุแล้ว ปิปผลิมาณพจึงเป็นผู้ดูแลทรัพย์สมบัติทั้งปวง วันหนึ่ง ปิปผลิมาณพตรวจงานอยู่ ได้เห็นนกกำลังจิกกินไส้เดือนจากสถานที่ไถนาของตนจึงถามชนทั้งหลายว่า "บาปที่สัตว์เหล่านี้กระทำแล้วจะมีแก่ใคร" ชนเหล่านั้นตอบว่า "บาปย่อมมีแก่นายท่าน ขอรับ" ทำให้ปิปผลิมาณพครุ่นคิดว่าบาปที่สัตว์เหล่านี้กระทำย่อมมีแก่ตนแล้วจะมีประโยชน์อะไรแก่ตนที่ทำการงานมีพื้นที่ ทรัพย์และทาสกรรมกรมากมาย จึงคิดจะยกทรัพย์สมบัติทั้งหมดแก่นางภัททกาปิลานีแล้วจะออกบวช

ฝ่ายนางภัททกาปิลานีใช้ให้คนทั้งหลายตากเมล็ดงา ในขณะนั้นมีนกมาจิกกินหนอนในบริเวณที่ตากงา จึงถามคนทั้งหลายว่า "อกุศลกรรมที่นกกาเหล่านี้กระทำแล้วจะมีแก่ใครเล่า" ชนทั้งหลายตอบว่า "อกุศลกรรมนั้นจะมีแก่แม่เจ้า เจ้าค่ะ" นางจึงคิดว่า อกุศลที่ผู้อื่นกระทำแล้วจะมีมาถึงเรา แม้ระยะเวลาตั้งพันชาติก็ไม่อาจยกศีรษะขึ้นจากวัฏสงสารได้ เมื่อพี่ปิปผลิกลับมาเราจะยกทรัพย์ทั้งปวงนี้ให้แล้วเราจะออกบวช

เมื่อบุคคลทั้งสองได้ปรึกษากันแล้วพบว่าต่างก็มีความเห็นเป็นอันเดียวกันเช่นนั้น จึงให้คนใช้ไปนำผ้าย้อมน้ำฝาด และบาตรดินมาจากตลาด แล้วผลัดกันโกนผมให้แก่กันและกัน หลังอาบน้ำชำระกาย นุ่งผ้าย้อมฝาด ยกถลกบาตรขึ้นสะพายบ่าแล้วเดินลงจากปราสาทไป

เมื่อบรรพชิตทั้งสองรูปเดินมาถึงทางสองแพร่งแห่งหนึ่งจึงตกลงแยกทางกันเพื่อป้องกันการเข้าใจผิดและคำครหานินทา โดยฝ่ายชายแยกไปทางขวา ฝ่ายหญิงแยกไปทางซ้าย ขณะที่บรรพชิตทั้งสองเดินแยกทางจากกันไปนั้นแผ่นดินอันใหญ่ก็ร้องกระหึ่ม ทางอากาศก็มีสายฟ้าแลบฉวัดเฉวียนด้วยเดชานุภาพแห่งบุญบารมีของบุคคลทั้งสอง

เวลานั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในพระคันธกุฎี ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร กรุงราชคฤห์ ทรงสดับเสียงแผ่นดินไหว จึงทรงพิจารณาแล้วทราบเหตุ พระองค์มีพระประสงค์จะสงเคราะห์แก่บุคคลทั้งสองนั้น จึงเสด็จไปลำพังพระองค์เองไปต้อนรับ โดยประทับนั่งอย่างพระพุทธเจ้าที่โคนต้นไทร อันมีชื่อว่า "พหุปุตตกนิโครธ" ซึ่งอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์และเมืองนาลันทา ทรงเปล่งพระรัศมีแผ่ไปตลอด ๘๐ ศอกยังผลให้ต้นนิโครธมีสีดังทองคำ

ปิปผลิบรรพชิตแลเห็นพระพุทธเจ้าแต่ไกล แต่ยังไม่รู้จักจึงคิดคะเนว่า "ท่านผู้นี้จักเป็นพระศาสดาของเรา เราจะได้บรรพชาเฉพาะท่านผู้นี้" จึงน้อมกายลงเข้าไปเฝ้ากราบทูลว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์เป็นศาสดาของข้าพระองค์ ส่วนข้าพระองค์เป็นสาวกของพระองค์ พระเจ้าข้า" ท่านกล่าวดังนี้ถึง ๓ ครั้ง พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ดูก่อนกัสสปะ เธอจงนั่งลงเถิด ตถาคตจะให้ความเป็นทายาทแก่เธอ" ครั้นแล้วพระพุทธเจ้าทรงสอนและทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุในพระธรรมวินัยนี้แก่ปิปผลิบรรพชิตด้วยประทานพระพุทโธวาท ๓ ข้อ ที่มีอยู่ในพระบาลีคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิทานวรรคว่า

๑. กัสสปะ ท่านพึงศึกษาว่า เราจักเข้าไปตั้งความละอายและความเกรงใจไว้ในภิกษุทั้งหลายที่เป็นผู้เฒ่า ผู้ใหม่ และปานกลางอย่างแรงกล้า

๒. เราจักฟังธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยกุศล เราจักเงี่ยหูฟังธรรมนั้น พิจารณาเนื้อความนั้น

๓. เราจักไม่ละสติที่เป็นไปในกาย คือ พิจารณาร่างกายเป็นอารมณ์

เมื่อพระพุทธเจ้าโปรดประทานพระพุทโธวาทดังนี้แล้ว จึงเสด็จออกจากโคนต้นพหุปุตตกนิโครธ มีปิปผลิมาณพผู้ได้รับการบวชด้วยการรับพุทโธวาท เมื่ออายุย่างเข้าวัยชราแล้ว ท่านมีชื่อตามตระกูลว่า"กัสสปะ" เป็นผู้ตามเสด็จเหมือนเรือน้อยพ่วงท้ายเรือใหญ่ แต่เป็นเรือที่ต่อด้วยทองคำ

พระพุทธเจ้าเสด็จดำเนินไปได้ระยะหนึ่งทรงแวะพัก และทรงแสดงพระอาการจะประทับนั่งใต้ต้นไม้ซึ่งอยู่ข้างทางนั้น พระมหากัสสปะเถระจึงพับผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นแล้วปูลาดเป็นอาสนะถวาย พระพุทธเจ้าพระพุทธองค์ทรงประทับนั่งและตรัสว่า

พระพุทธเจ้า ”กัสสปะ ผ้าสังฆาฏิของเธอเนื้ออ่อนนุ่มดี”

พระมหากัสสปะ “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอพระองค์ทรงใช้ผ้าผืนนี้เถิด พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้า “กัสสปะ ท่านจะห่มผ้าอะไร”

พระมหากัสสปะ “เมื่อข้าพระองค์ได้ผ้าบังสุกุลจีวรของพระองค์ จะขอนำมาทำเป็นผ้าสังฆาฏิ พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้า “ดูก่อนกัสสปะ ผ้าบังสุกุลผืนนี้เป็นผ้าที่ตถาคตใช้เก่าแล้วเธออาจใช้ได้หรือ และผ้าบังสุกุลผืนนี้ ในวันที่ตถาคตถือเอา ได้เกิดแผ่นดินไหวจนถึงน้ำรองแผ่นดิน ผ้าบังสุกุลผืนนี้ชื่อว่า เป็นผ้าที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายใช้เก่าแล้ว ผู้มีคุณธรรมน้อยไม่อาจใช้ได้ ส่วนผู้ที่มีกำลังพอมีนิสัยถือผ้าบังสุกุลและเป็นผู้สามารถกระทำข้อปฏิบัติในการถือผ้าบังสุกุลให้บริบูรณ์จึงจะใช้ผ้าผืนนี้ได้”

พระพุทธองค์ทรงตรัสอธิบายถึงความสำคัญของผ้าผืนนั้นแล้วทรงเปลี่ยนผ้าสังฆาฏิกับพระมหากัสสปะเถระ ส่วนพระมหากัสสปะเถระน้อมรับผ้าจากพระพุทธเจ้ามาห่ม ในขณะนั้น แผ่นดินอันใหญ่ก็บังเกิดอาการหวั่นไหวถึงน้ำรองแผ่นดิน เพราะผ้าสังฆาฏิของพระพุทธองค์ที่ทรงใช้ไม่เคยประทานแก่พระสาวกรูปใดเลย ฝ่ายพระมหากัสสปะเถระ มิได้ฟูขึ้นด้วยความมานะ แต่

ท่านกลับคิดว่า "บัดนี้เราได้ผ้าที่พระพุทธองค์ทรงใช้ เราควรจะกระทำความดีให้ยิ่งขึ้นไปอีก แล้วจึงสมาทานธุดงค์วัตรมีทั้งหมด ๑๓ ประการ[31] แต่ท่านถือมั่นอยู่ ๓ ประการคือ

๑. ถือผ้าบังสุกุลจีวร

๒. เที่ยวบิณฑบาตรเป็นประจำ

๓. อยู่ป่าเป็นวัตร

แม้ท่านจะอยู่ในสถานที่ใกล้พระพุทธเจ้าแต่ท่านยังคงประพฤติปฏิบัติธุดงควัตรเสมอ ท่านเป็นปุถุชนอยู่เพียง ๗ วัน นับแต่วันอุปสมบท พอรุ่งขึ้นวันที่ ๘ ท่านก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ถึงพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณ ๔ ประการ วิโมกข์ ๘ ประการ และมีอภิญญา ๖ ประการ

ด้วยเหตุที่พระมหากัสสปะเถระเป็นผู้ปฏิบัติในธุดงควัตรอย่างเคร่งครัด พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องให้ท่านเป็นเอตทัคคะผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายฝ่าย "ผู้ทรงธุดงค์" นอกจากนี้ พระมหากัสสปเถระยังมีคุณความดีที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสรรเสริญอีกหลายประการ เช่นตรัสว่า "กัสสปะมีธรรมเป็นเครื่องอยู่เสมอด้วยพระองค์" เมื่อครั้งโปรดประทานผ้าสังฆาฏิให้และทรงรับผ้าของพระมหากัสสปเถระไป

พระมหากัสสปะเถระได้ตั้งความปรารถนาตำแหน่งนี้ไว้ในอดีตชาติในครั้งนั้นที่พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ครั้งนั้นท่านเกิดในตระกูลกฎุมพี พักอยู่ในเมืองหังสวดี มีชื่อว่า "เวเทหะ" เช้าวันหนึ่ง เวเทห

---

[31] ธุดงควัตร ๑๓ ประการได้แก่ ๑.บิณฑบาตรเป็นประจำ ๒.บิณฑบาตรไปตามลำดับ๓.ฉันในบาตร๔.ฉันอาสนะเดียว๕.ไม่รับภัตรภายหลังรับแล้ว๖.ถือผ้าสามผืน ๗.ถือผ้าบังสุกุลจีวร๘.อยู่ป่า๙.อยู่โคนไม้๑๐.อยู่ป้าช้า๑๑.อยู่ที่ที่เขาจัดไว้ให้๑๒.อยู่ที่แจ้ง๑๓.ไม่นอน

กฎุมพีบริโภคอาหารแล้วตั้งจิตอธิษฐานองค์อุโบสถและถือเอาเครื่องสักการบูชาออกไปยังพระวิหารอันเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ณ เขมมิคทายวัน ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เมืองหังสวดี ครั้นถึงที่ประทับแล้วจึงทำการบูชาพระพุทธเจ้าแล้วนั่งในที่อันเหมาะสมแก่ตน ในขณะนั้น พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศแต่งตั้ง “พระมหานิสภะ” ผู้เป็นพระมหาเถระให้เป็นพระสาวกผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหมดผู้ทรงธุดงค์ เวเทหกฎุมพีฟังพระพุทธดำรัสนี้แล้วพลันเกิดความเลื่อมใสและพอใจในตำแหน่งนั้น

เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงธรรมจบลงจึงตรงเข้าไปกราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ไปรับภิกษาหารที่บ้านของตน พระพุทธองค์ทรงรับนิมนต์ รุ่งขึ้นพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เพื่อรับการถวายภัตตาหาร

ขณะพระพุทธองค์กำลังเสวยอยู่นั้น พระมหานิสภเถระได้เดินบิณฑบาตรผ่านมาทางบ้านของเวเทหกฎุมพีๆจึงลุกไปรับบาตรพร้อมกับนิมนต์ท่านเข้าไปในบ้าน แต่ท่านกล่าวว่าเป็นการไม่สมควรแก่ท่าน เวเทหกฎุมพีจึงจัดอาหารใส่บาตรท่านแล้วกลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลว่า”ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์นิมนต์พระมหานิสภเถระให้เข้ามาในบ้านทั้งกราบเรียนว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในบ้านนี้ด้วย ท่านก็ไม่ยินดีเข้ามา ข้าพระองค์คิดว่าคุณธรรมของพระมหานิสภเถระนี้ยิ่งกว่าคุณธรรมทั้งหลายของพระองค์ มีอยู่บ้างหรือ พระเจ้าข้า”

เป็นกฎธรรมดา พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมไม่มีวรรณะมัจฉริยะคือความตระหนี่ หรือ กีดกันซึ่งการสรรเสริญผู้อื่น พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูก่อนอุบาสก พวกตถาคตเป็นพวกนั่งคอยรับภิกษาอยู่ภายในบ้าน แต่ภิกษุนั้นไม่ใช่ผู้คอยนั่งรับภิกษาอยู่ในบ้านเหมือนกับพวกตถาคต พวกตถาคตอาศัยใน

เสนาสนะใกล้บ้าน แต่ภิกษุนั้นอาศัยอยู่แต่ในป่าเท่านั้น พวกตถาคตอยู่ในพื้นที่มีฝาหลังคาเก่า แต่ภิกษุนั้นอยู่แต่ในที่แจ้ง คุณธรรมของมหานิสภนั้นย่อมเป็นอย่างนี้”

เวเทหกฎุมพีได้ฟังแล้วเกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้นและตั้งความปรารถนาขอถึงความเป็นเลิศกว่าพระสาวกทั้งหลายฝ่ายธุดงค์ จึงกราบทูลนิมนต์พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์มาฉันที่บ้านของตนอีก รวมแล้วถวายทานอยู่ ๗ วันและในวันสุดท้ายได้กราบทูลขอให้ท่านได้เป็นผู้เลิศในด้านธุดงค์เหมือนกับพระมหานิสภเถระในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งในอนาคตซึ่งพระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ว่า”นับจากนี้ไป ๑๐๐,๐๐๐ กัป ท่านจะได้เป็น “ตติยสาวก” คือ สาวกรูปที่ ๓ ของพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า และจะมีนามว่าพระมหากัสสปะ”

พระมหากัสสปเถระท่านมีอายุยืนมาถึงหลังพุทธปรินิพพาน และท่านเป็นกำลังสำคัญในการกระทำ”ปฐมสังคายนา” คือ การประชุมรวบรวมพระไตรปิฎกครั้งแรกขึ้นไว้เป็นแบบแผน โดยมีมูลเหตุ ดังนี้

๑. ท่านระลึกถึงคำพูดของหลวงตาสุภัททะผู้กล่าววาจาจาบจ้วงพระบรมศาสดาอันแสดงตนเป็นเสี้ยนหนามต่อพระพุทธศาสนา
๒. ท่านระลึกถึงพระพุทธพจน์ที่ทรงตั้งพระธรรมวินัยให้เป็นพระศาสดาแทนพระองค์ จึงควรรวบรวมพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา
๓. ท่านระลึกถึงพระพุทธเจ้าที่ได้ประทานผ้าบังสุกุลจีวรแก่ท่านเพียงรูปเดียวซึ่งพระพุทธองค์ไม่เคยประทานผ้าทรงของพระองค์แก่ใคร จึงเปรียบได้ดังพระมหากษัตริย์ทรงเปลื้องเครื่องทรงพระราชทานแก่พระโอรสองค์ที่จะสืบสันตติวงศ์ฉะนั้น

๔. ท่านระลึกถึงพระพุทธเจ้าที่ทรงยกย่องท่านในทางมีธรรมอย่างยากยิ่งของมนุษย์ มีปฏิปทาที่บริสุทธิ์ และท่านจักได้กระทำให้วงศ์พระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าดำรงอยู่

การสังคายนา คือ การจัดรวบรวมพระธรรมวินัยเป็นปิฎกได้ ๓ ปิฎก คือ ๑.พระวินัยปิฎก ๒. พระสุตตันตปิฎก ๓.พระอภิธรรมปิฎก การกระทำปฐมสังคายนาครั้งนั้นได้ถือเป็นแบบอย่างที่ใช้กระทำกันมาถึงปัจจุบัน

ท่านเป็นผู้พิจารณาเห็นเหตุผลในอนาคตกาลจึงเป็นผู้ริเริ่มกระทำ"ธาตุนิธาน" คือการรวมรวมพระบรมสารีริกธาตุแล้วอัญเชิญไว้ในผอบหลายๆชั้นบรรจุลงในพระสถูปแก้วผลึก แล้วนำฝังไว้ในพื้นดินลึก ๘๐ ศอกซึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูโปรดให้สร้างพระเจดีย์ถวายพระอสีติมหาสาวก ทั้งนี้เป็นการเตรียมการไว้เพื่อรอพระเจ้าอโศกมหาราช[32]ซึ่งจะเกิดในอีกหลายร้อยปีถัดมา พระเจ้าอโศกมหาราชจะเป็นผู้นำพระบรมสารีริกธาตุเหล่านี้ให้แพร่หลายออกไป

ท่านพระมหากัสสปะเถระมีอายุยืนถึง ๑๒๐ ปี ท่านกำหนดเข้าสู่นิพพาน ณ ระหว่างภูเขากุกกุฏสัมปาตบรรพตทั้ง ๓ ลูกโดยท่านตั้งจิตอธิษฐานให้ภูเขาทั้ง ๓ ลูกมารวมเป็นลูกเดียวกัน ให้มีห้องอยู่ภายในและขอให้สรีรซากของท่านยังคงอยู่จนกระทั่งถึงพระศาสนาของพระศรีอาริยเมตไตรสัมมาสัมพุทธเจ้า

และในที่สุด พระศรีอาริยเมตไตรสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงมีพระพุทธบัญชาให้บรรจุอัฐิธาตุของพระมหากัสสปเถระไว้ในสถูปของเมืองนั้นเพื่อเป็นที่เคารพสักการะของเทพยดาและมนุษย์ในเมื่อมาถึงพุทธสมัยของพระองค์

---

[32] พระเจ้าอโศกมหาราช ในคัมภีร์มหาวงศ์ กล่าวว่า ท่านเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าพินทุสารและพระนางธรรมาขึ้นครองราชสมบัติประมาณปีพุทธศักราช ๒๑๘

วาจานุสรณ์

พระมหากัสสปะเถระภายหลังจากบรรลุอรหัตผลแล้ว มีความประสงค์จะสอนพระทั้งหลายให้เห็นคุณค่าของการอยู่ในที่สงัดจึงกล่าวว่า "ผู้มีปัญญาเห็นว่า ไม่ควรอยู่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ เพราะเป็นเหตุให้จิตฟุ้งซ่าน ได้สมาธิยาก การมัวแต่สงเคราะห์คนนั้นคนนี้อยู่เป็นความลำบาก ดังนั้น จึงไม่ชอบใจจะอยู่หมู่คณะ ผู้มีปัญญาไม่ควรเกี่ยวข้องกับตระกูลทั้งหลาย เพราะเป็นเหตุให้จิตฟุ้งซ่าน ได้สมาธิยาก ผู้ที่เกี่ยวข้องกับตระกูล ย่อมต้องขวนขวายในการเข้าไปสู่ตระกูล มักติดรสของอาหาร จึงทำให้ต้องละทิ้งประโยชน์ที่จะนำความสุขมาให้

ผู้มีปัญญากล่าวว่าการไหว้และการบูชาในตระกูลทั้งหลายเป็นเปือกตมและเป็นลูกศรที่ละเอียด ถอนได้ยาก บุรุษผู้เลวทรามย่อมละสักการะได้ยากอย่างยิ่ง"

พระอุบาลีเถระ
ผู้เป็นเอตทัคคะด้าน"ทรงพระวินัย"

พระอุบาลีเถระ ท่านเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนารูปหนึ่ง ท่านดำรงตำแหน่งเป็นเลิศด้านทรงจำพระวินัย อันเปรียบเหมือนรากแก้วของต้นไม้ และท่านตั้งใจปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งสั่งสอนและชำระอธิกรณ์ให้เกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายเพื่อความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา

ท่านเกิดเป็นบุตรของนายช่างกัลบก คือช่างตัดผมในเมืองกบิลพัสดุ์ และได้รับการขนานนามว่า "อุบาลี" เมื่อเจริญวัยโตพอจะทำงานได้แล้วจึงเข้ารับตำแหน่งเป็นนายภูษามาลาทำหน้าที่แต่งพระเกศาถวายเจ้าชายแห่งเจ้าศาก

ยวงศ์ทั้ง ๕ ได้แก่ ๑.ภัททิยะ ๒. อนุรุทธะ ๓. อานนท์ ๔. ภัคคุ ๕. กิมพิละ เหตุที่ได้รับตำแหน่งนี้เพราะท่านมีความจงรักภักดีและเป็นที่เลื่อมใสเจริญพระหฤทัยแห่งเจ้าศากยะทุกพระองค์

มูลเหตุที่ท่านได้ออกบวช เนื่องจากเจ้าชายศากยะทั้ง ๕ พระองค์ คือ ๑.ภัททิยะ ๒. อนุรุทธะ ๓. อานนท์ ๔. ภัคคุ ๕. กิมพิละ และเจ้าชายในโกลิยวงศ์อีก ๑ พระองค์ คือ เทวทัต ท่านเหล่านี้มีความปรารถนาที่จะออกบวชในพระพุทธศาสนาและได้ชักชวนอุบาลีกัลบกให้ติดตามไปด้วย จึงรวมเป็น ๗ ท่าน กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์เสด็จออกจากพระนครพร้อมด้วยจตุรงคเสนา ครั้นพอเสด็จดำเนินไปถึงเขตแดนของกษัตริย์พระองค์อื่น จึงตรัสสั่งให้ขบวนจาตุรงคเสนากลับ เพื่อมิให้เป็นที่เข้าพระทัยผิดของกษัตริย์พระองค์อื่น และก่อนที่จะเสด็จเข้าในราชธานีของกษัตริย์อื่น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ทรงเปลื้องเครื่องทรงออกแล้วมอบเครื่องทรงทั้งหมดแก่อุบาลีกัลบกให้นำเครื่องอาภรณ์เหล่านี้กลับพระนคร อุบาลีกัลบกซบศีรษะลงแทบพระบาทพลันร้องไห้อาลัยรัก ไม่มีความประสงค์จะรับเลยแต่จำใจรับเพราะไม่อาจฝ่าฝืนพระราชอาญาได้ ขณะเดินทางกลับพระนครท่านก็มีความคิดว่า กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ยังเสียสละสมบัติอันยิ่งใหญ่และเครื่องอาภรณ์อันสูงค่าเหล่านี้ได้โดยไม่อาลัยแล้วออกบรรพชาในพระศาสนา แต่ท่านมีสมบัติเพียงไม่เท่าใด จะเสียสละออกบรรพชาไม่ได้หรือ คิดดังนั้นแล้วจึงแก้ห่อเครื่องประดับออก และนำเครื่องประดับทั้งหมดแขวนที่กิ่งไม้และกล่าวประกาศว่า “ใครปรารถนาจะนำไป ขอจงถือเอาไปตามความปรารถนา” แล้วรีบติดตามกษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ไป กษัตริย์ทั้ง ๖พระองค์ เมื่อทราบความประสงค์ของอุบาลีกัลบกที่จะขอตามเสด็จออกบวชด้วยก็เห็นชอบ ในที่สุดทั้ง ๗ ได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าซึ่งประทับอยู่ ณ อนุปิยอัมพวัน แล้วกราบทูลขอบรรพชา แต่ก่อนที่พระพุทธองค์จะประทานการบรรพชาแก่

กษัตริย์ทั้ง ๖พระองค์ กษัตริย์เหล่านั้นได้กราบทูลขอให้พระพุทธเจ้าประทานการบรรพชาแก่อุบาลีกัลบกก่อน เพื่อกษัตริย์ทั้ง ๖พระองค์ จะได้กราบไหว้เคารพนับถือและเพื่อขจัดขัตติยะมานะให้หมดไปจากสันดาน พระพุทธเจ้าจึงทรงพระกรุณาประทานบรรพชาแก่อุบาลีกัลบกนั้นก่อนแล้วจึงประทานการบรรพชาแก่กษัตริย์ทั้ง ๖พระองค์ ในภายหลัง

ครั้นท่านพระอุบาลีเถระได้รับการอุปสมบท และได้รับเอาพระกรรมฐานในสำนักของพระพุทธเจ้าแล้วมีความประสงค์จะไปอยู่ในเสนาสนะอันเงียบสงัดในป่าจึงทูลขอพระพุทธานุญาต ซึ่งพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตและตรัสว่า "ดูก่อนอุบาลี เมื่อเธออยู่ในป่า เธอจะทำวิปัสสนาธุระให้เจริญได้เพียงอย่างเดียว แต่ถ้าเธอปฏิบัติอยู่ในสำนักของตถาคต ทั้ง คันถธุระ[33]และวิปัสสนาธุระ[34] จบบริบูรณ์แล้ว เธอจะบรรลุพระอรหัต ทั้งจะได้เป็นหัวหน้าในฝ่ายวินัยปิฎก" ท่านพระอุบาลีเถระถวายบังคมรับพระพุทธดำรัสแล้วตั้งใจเจริญวิปัสสนากรรมฐานอยู่ไม่นานก็ได้สำเร็จพระอรหันต์

ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนพระอุบาลีเถระให้ศึกษาพระวินัยปิฎกด้วยพระองค์เองโดยตลอดจึงเป็นสาเหตุให้ท่านมีความเข้าใจและทรงจำพระวินัยได้แม่นยำและมีความเชี่ยวชาญมาก ทั้งเป็นผู้สามารถที่จะพิจารณาหาเหตุผลเกี่ยวกับเรื่องพระวินัยได้เป็นอย่างดี การพิจารณาเหตุผลในอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นท่านกระทำอย่างรอบคอบแล้วจึงตัดสินด้วยความเที่ยงตรง ถือความถูกและผิดเป็นสำคัญ ไม่ลำเอียงดังเช่นตราชูที่เที่ยงตรงที่สุดเทียบกันได้กับพระสัพพัญญุตญาณ พระพุทธเจ้าทรงประทานสาธุการทุกครั้งที่ท่านวินิจฉัยอธิกรณ์เรื่อง

---

[33] คันธธุระ ได้แก่ ธุระในการเรียนตามตำรา หรือ คัมภีร์พระไตรปิฎก (เป็นภาค ทฤษฎี)

[34] วิปัสสนาธุระ ได้แก่ ธุระในการปฏิบัติทางใจ เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งตามความเป็นจริง (เป็นภาค ปฏิบัติ)

หนึ่งๆสำเร็จลงไป พระองค์จึงทรงยกเอาการวินิจฉัยอธิกรณ์ทั้ง ๓ เรื่อง[35] มาเป็นมูลเหตุแล้วทรงตั้งพระอุบาลีเถระไว้ในตำแหน่งอันเลิศกว่าพระภิกษุทั้งหลายฝ่ายทรงไว้ซึ่งพระวินัย

ครั้งหนึ่ง ท่านพระอุบาลีเถระได้กราบทูลถามพระพุทธเจ้าถึงประโยชน์แห่งการที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงแสดงพระปาฏิโมกข์[36] เพื่อพระสาวกทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงประโยชน์ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. เพื่อความอยู่ดีแห่งหมู่สงฆ์

๒. เพื่อความอยู่สำราญแห่งหมู่สงฆ์

๓. เพื่อข่มขี่ผู้เก้อเขินยาก

๔. เพื่อความอยู่สบายแห่งพระภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก

๕. เพื่อป้องกันอาสวะกิเลสทั้งหลายที่เป็นไปในปัจจุบัน

๖. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายที่เป็นไปในข้างหน้า

๗. เพื่อความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส

๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่ผู้ที่มีความเลื่อมใสอยู่แล้ว

๙. เพื่อความตั้งมั่นอยู่แห่งพระสัทธรรม

๑๐. เพื่อความอนุเคราะห์พระวินัย

ชีวประวัติในอดีตชาติของพระอุบาลีเถระมีเรื่องเกี่ยวเนื่องกับเรื่องอดีตชาติของพระปุณณมันตานีบุตรเถระ ดังนี้

ในอดีตชาติ ครั้งนั้นท่านได้เกิดเป็นพราหมณ์ ชื่อว่า "สุชาต" อาศัยอยู่ในเมืองหังสวดี เรียนสำเร็จไตรเพทและคัมภีร์พิเศษหลายคัมภีร์

---

[35] อธิกรณ์ ๓ เรื่อง คือ ๑.เรื่องของพระภารกัจฉกภิกษุ ๒.พระอัชชุกภิกษุ ๓.พระเถรีผู้เป็นโยมมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ

[36] พระปาฏิโมกข์ คือ ศีลที่เป็นใหญ่เป็นประธานของพระสงฆ์มี ๒๒๗ ข้อ

กาลต่อมาเมื่อพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลกแล้วเสด็จไปประทับที่เมืองหังสวดี ได้ทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธบิดาในท่ามกลางประชุมชนซึ่งอยู่เต็มในบริเวณสถานที่ประมาณ ๑ โยชน์

ในคราวนั้น "สุนันทดาบส" หรือ อีกชื่อหนึ่งว่า "โคตมฤาษี" (ซึ่งคืออดีตชาติของท่านพระปุณณมันตานีบุตรเถระ) ได้เนรมิตประรำดอกไม้ขึ้นมุงบังประชาชนทั้งหมดที่อยู่ในสถานที่นั้น ครั้งนั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมอยู่ ๗ วัน ๗ คืน รุ่งขึ้นวันที่ ๘ จึงทรงพยากรณ์ โคตมฤาษี ว่า "ในอีก ๑๐๐,๐๐๐ กัปข้างหน้า โคตมฤาษีนี้จะเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทพยดาและมนุษย์ทั้งปวง จะได้เป็นสาวกของพระโคดมพุทธเจ้า และมีนามว่า ปุณณมันตานีบุตร"

ฝ่ายสุชาตพราหมณ์ได้ฟังพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าดำรัสพยากรณ์โคตมฤาษีดังนี้แล้ว ต้องการจะกระทำบุญบ้าง และเมื่อได้เห็นพระภิกษุองค์หนึ่งเป็นผู้ได้รับยกย่องจากพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศในทางทรงพระวินัย จึงกระทำบุญแล้วตั้งความปรารถนาขอเป็นผู้เลิศในทางพระวินัย และได้ก่อสร้างอารามที่ชื่อว่า "โสภณะ" ถวายพระภิกษุสงฆ์มีพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นองค์ประธาน

ครั้นสุชาตพราหมณ์สร้างโสภณารามเสร็จแล้วได้ทำการฉลองอารามโดยบริจาคทรัพย์อีกเป็นจำนวนมาก พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่า "สุชาตพราหมณ์" ผู้ก่อสร้างอารามถวายสงฆ์นี้จะเป็นผู้เพียบพร้อมสมบูรณ์ด้วยความสุขในมนุษยโลกและเทวโลกอยู่ตลอดกาลนานแล้วจะได้เป็นสาวกของพระโคดมพุทธเจ้าใน ๑๐๐,๐๐๐ กัปข้างหน้าโดยมีชื่อว่า อุบาลี"

มูลเหตุที่ทำให้ท่านเกิดมาเป็นบุตรนายช่างกัลบกมีฐานะต่ำต้อยในสมัยพระโคดมพุทธเจ้านี้สืบเนื่องมาจากท่านได้เคยทำความผิดต่อพระเทวลสัม

มาสัมพุทธเจ้า ในกาลนั้นท่านเกิดเป็นพระโอรสกษัตริย์ ชื่อ จันทกุมาร ทรงเป็นผู้มีความแข็งกระด้างโดยถือตัวว่าสูงด้วยชาติตระกูล ยศศักดิ์และบริวาร

วันหนึ่ง จันทกุมารประสงค์จะเสด็จไปเที่ยวที่พระราชอุทยานจึงขึ้นขี่ช้างที่มีสิริออกจากพระนคร ในครั้งนั้นพระเทวลสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เสด็จผ่านหน้าขบวนของท่านเข้าพอดี ท่านจึงไสช้างออกไล่พระพุทธเจ้า แต่ช้างไม่อาจที่จะก้าวเท้าออกได้ ท่านทรงกริ้วพระพุทธเจ้าจึงได้ทำการเบียดเบียนพระเทวลสัมมาสัมพุทธเจ้า อกุศลกรรมที่จันทกุมารได้กระทำผิดต่อพระพุทธเจ้าเพราะความเมาในอำนาจราชศักดิ์จึงได้ส่งผลให้ท่านมาเกิดในตระกูลอันต่ำต้อย

ท่านพระอุบาลีเถระมีอายุยืนยาวมาถึงหลังพุทธปรินิพพานและภายหลังการถวายพระเพลิงพระบรมศพลุล่วงแล้ว งานของท่านในด้านพระวินัยได้กระทำประโยชน์อย่างมากต่อพระพุทธศาสนา ท่านได้ร่วมกับพระอริยสงฆ์จำนวน ๔๙๙ รูปในการกระทำ “ปฐมสังคายนา” คือการประชุมรวบรวมเรียบเรียงพระธรรมวินัยขึ้นเป็นครั้งแรกโดยท่านพระมหากัสสปะเถระเป็นหัวหน้าชักชวนท่านให้ร่วมกระทำ

ในสังฆสภานั้น ภิกษุทั้งหลายได้เห็นพ้องต้องกันว่า ระหว่าง “พระธรรม” กับ “พระวินัย” ควรที่จะสังคายนาพระวินัยปิฎกก่อน ท่านกล่าวว่า พระวินัยจัดเป็นอายุพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังตั้งมั่นอยู่ พระพุทธศาสนาก็ชื่อว่ายังดำรงคงมั่นอยู่ เพราะฉะนั้นจึงควรสังคายนาพระวินัยก่อน

การกระทำ”ปฐมสังคายนา” ครั้งนั้น ท่านได้รับมอบหน้าที่จากสังฆสภาให้เป็นผู้วิสัชนาพระวินัยปิฎก เพราะท่านเป็นผู้มีความรอบรู้ มีความคล่องแคล่วในด้านนี้ จนพระพุทธเจ้าทรงยกย่องท่านเป็นผู้เลิศในทาง”ทรงจำพระวินัย” ผลงานของพระอุบาลีเถระนับเป็นที่หนึ่ง ทั้งยังคงความสำคัญต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้

วาจานุสรณ์

ท่านกล่าวถ้อยคำนี้คราวแสดงปาฏิโมกข์ให้พระใหม่ฟังในวันอุโบสถวันหนึ่งว่า "พระใหม่ออกบวชด้วยศรัทธาควรคบกับกัลยาณมิตร ผู้ไม่เกียจคร้านเลี้ยงชีพด้วยความบริสุทธิ์ พระใหม่ที่ฉลาดควรอยู่ศึกษาวินัยในสงฆ์ ควรรู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร ควรอยู่เหนือกิเลสให้ได้"

พระอนุรุทธเถระ
ผู้เป็นเอตทัคคะด้าน"ทิพยจักษุ"

พระอนุรุทธะ เกิดในวรรณกษัตริย์ เป็นพระโอรสของเจ้าชายอมิโตทนะ ผู้เป็นพระอนุชาของพระเจ้าสุทโธทนะ มีพระเชษฐาและพระกนิษฐภคินี ร่วมสายโลหิต คือ เจ้าชายมหานามะ และ เจ้าหญิงโรหิณี อนุรุทธะกุมารเป็นกษัตริย์สุขุมาลชาติ คือ มีความสุขอย่างเยี่ยม เป็นผู้มีบุญมาก มีปราสาท ๓ หลัง เป็นที่อยู่ใน ๓ ฤดู สมบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคารและบริวารยศ มีอาหารเกิดขึ้นในถาดทองคำเป็นประจำทุกวัน แม้ที่สุดคำว่า "ไม่มี" ก็ไม่ทราบและไม่เคยได้สดับ เสวยสุขสมบัติประหนึ่งเทพเจ้าในสรวงสวรรค์

วันหนึ่ง ยุวกษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ คือ ภัททิยะ อนุรุทธะ อานนท์ ภัคคุ กิมพิละ และเทวทัต ทรงเล่นลูกขลุบกันอยู่ อนุรุทธะกุมารเล่นแพ้ต้องเสียขนมเป็นเดิมพัน จึงใช้ให้มหาดเล็กไปทูลขอขนมจากพระมารดาๆ ได้ทรงจัดขนมส่งไปให้ ยุวกษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์เสวยขนมแล้วเริ่มเล่นกันใหม่ อนุรุทธะกุมารเล่นแพ้อีก จึงใช้มหาดเล็กไปขอขนมจากพระมารดาอีก พระมารดาจัดขนมส่งไปให้ตามคำขอถึง ๓ ครั้ง แต่พอถึงครั้งที่ ๔ ขนมหมดแล้ว พระมารดาจึงสั่งมหาดเล็กไปบอกว่า ขนมไม่มี

อนุรุทธะกุมารไม่เคยฟังและไม่เข้าใจความหมายของ คำว่า “ไม่มี” จึงเข้าใจว่าเป็นชื่อขนม จึงใช้มหาดเล็กไปบอกให้พระมารดาส่งขนมไม่มีนั้นมาให้ตน พระมารดาดำริจะให้บุตรของตนรู้จักความหมายของคำนี้ด้วยอุบาย จึงทรงจัดการครอบถาดทองคำเปล่าใบหนึ่งด้วยถาดทองคำอีกใบหนึ่งแล้วทรงส่งให้หมาดเล็กนำไป

พวกเทวดาผู้รักษาพระนครเห็นเหตุการณ์ดังนั้น จึงปรึกษากันว่า “อนุรุทธศากยะ ครั้งที่เกิดเป็นคนเกี่ยวหญ้าได้เคยถวายข้าวที่เป็นส่วนของตนแด่พระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วตั้งความปรารถนาว่า การฟังคำว่า “ไม่มี” อย่าได้มีแก่ข้าพเจ้า การรู้จักที่เกิดแห่งโภชนาหารก็จงอย่ามีแก่ข้าพเจ้า ดังนี้”

ถ้าอนุรุทธะศากยะนี้จักได้เห็นถาดเปล่า พวกเราจะเข้าสมาคมเทวดาไม่ได้ ทั้งศีรษะของพวกเราจะแตกเป็น ๗ เสี่ยง แล้วเทวดาเหล่านั้นจึงบันดาลให้เกิดมีขนมทิพย์เต็มถาดทองคำนั้น

พอมหาดเล็กวางถาดทองคำลงแล้วเปิดฝาออก กลิ่นของขนมก็หอมตลบอบอวลทั่วพระนคร ครั้นพระอนุรุทธะหยิบขนมนั้นบริโภคก็ได้รับรสชาติอันซาบซ่านไปตามเส้นรับรสทั้ง ๗ พันเส้น ท่านจึงคิดน้อยใจว่าท่านคงไม่เป็นผู้ที่ท่านแม่รักเสียแล้ว เพราะท่านแม่ไม่เคยทอดขนมไม่มีอย่างนี้แก่ท่านเลย คิดดังนั้นแล้วจึงกลับวังเพื่อทูลถามพระมารดาว่า

อนุรุทธะ “ข้าแต่ท่านแม่ กระหม่อมเป็นที่รักของท่านแม่อยู่หรือไม่”

พระมารดา “ลูกเอ๋ย ลูกเป็นที่รักยิ่งของแม่ ดังแก้วตา ดวงใจ”

อนุรุทธะ “แต่เหตุใด ท่านแม่จึงไม่ทรงทอดขนมชื่อว่า “ไม่มี” ให้กระหม่อมชั่วระยะเวลานานเพียงนี้”

พระมารดาทรงนึกแปลกพระทัยเรื่องขนมไม่มี เมื่อสอบถามจากมหาดเล็กจึงแน่พระทัยว่าต้องเป็นบุญญาภินิหารที่บุตรของตนได้กระทำไว้ในอดีต

มูลเหตุที่ทำให้ท่านออกบรรพชานั้น สืบเนื่องจากคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดพระประยูรญาติ ได้มีพระประยูรญาติบวชตามเสด็จเป็นจำนวนมาก พระเจ้าสุทโธทนะมหาราช ผู้ทรงเป็นพุทธบิดาโปรดให้ประชุมตระกูลศากยะแล้วตรัสว่า "ถ้าบุตรของเราอยู่ครองเรือน ก็จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ จะมีหมู่กษัตริย์ห้อมล้อม และบัดนี้ บุตรของเราได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว จงมีกษัตริย์เป็นบริวาร ขอพวกท่านจงให้กุมารตระกูลละหนึ่งคนออกบรรพชาเถิด"

ในคราวนั้น มหานามะผู้เป็นพระเชษฐา จึงทรงปรึกษากับ อนุรุทธะ ผู้เป็นพระอนุชา ดังนี้

มหานามะ "อนุรุทธะ บัดนี้พวกศากยกุมารผู้มีชื่อเสียงพากันออกบรรพชาตามพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ในตระกูลของเรายังไม่มีใครออกบรรพชาเลย น้องจะบรรพชา หรือว่าจะให้พี่ออกบรรพชาเล่า"

อนุรุทธะ "เจ้าพี่ การบรรพชานั้นได้แก่อะไร"

มหานามะ "การบรรพชา ได้แก่ ผู้บรรพชาต้องโกนผมและโกนหนวด นุ่งห่มผ้าเหลือง นอนบนที่นอนปูลาดด้วยไม้ หรือ เตียงถักด้วยหวายห่างๆ และเที่ยวจาริกบิณฑบาตเลี้ยงชีพ"

อนุรุทธะ "เจ้าพี่ น้องเป็นคนมีความสุขมาแต่เกิด ไม่สามารถจะออกบวชได้ เจ้าพี่จงออกบวชเองเถิด"

มหานามะ "ถ้าน้องไม่บรรพชา ขอจงเรียนรู้หน้าที่การงานของผู้ครองเรือนเสียก่อน พี่จะสอนให้ น้องจงตั้งใจฟัง"

อนุรุทธะ “เจ้าพี่ การงานของผู้ครองเรือนนั้นได้แก่อะไร”[37]

มหานามะ “พี่จะสอนการงานของผู้ครองเรือนให้แก่น้อง ขั้นแรกต้องให้ไถนาก่อน ครั้นไถแล้วต้องให้หว่านข้าว เมื่อหว่านข้าวแล้วต้องไขน้ำเข้า พอไขน้ำเข้าแล้วต้องปรับระดับน้ำให้เสมอ ปรับระดับน้ำให้เสมอแล้ว ต้องถอนหญ้า เมื่อถอนหญ้าแล้วต้องเกี่ยวข้าว พอเกี่ยวข้าวแล้วต้องขนข้าวเข้าลาน ขนข้าวเข้าลานแล้วต้องทำเป็นกอง ทำเป็นกองแล้วต้องนวดข้าว พอนวดแล้วต้องสงฟางทิ้ง แล้วสาดข้าวลีบทิ้งเสีย สาดข้าวลีบทิ้งแล้วต้องขนข้าวขึ้นยุ้งฉางเก็บไว้ ต้องทำเช่นนี้ทุกปีไปไม่มีจุดจบ”

อนุรุทธะ “การงานทั้งหลายไม่รู้จักจบสิ้น ที่สุดของงานนั้นมองไม่เห็น เมื่อไรการงานทั้งหลายจึงจะสิ้นไป”

มหานามะ “อนุรุทธะ การงานทั้งหลายย่อมไม่รู้จักจบสิ้นดอกนะน้อง ที่สุดแห่งการงานทั้งหลายย่อมไม่ปรากฏ แม้เมื่อการงานยังไม่สิ้น มารดา บิดา ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราได้สิ้นชีวิตไปก่อนแล้ว”

อนุรุทธะได้ทราบดังนั้นแล้วคิดเบื่อหน่ายต่อการงานจึงรับอาสาออกบรรพชาเอง ท่านได้ชักชวนศากยะอื่นๆได้ ๔ ท่าน คือ ภัททิยะ อานนท์ ภัคคุ กิมพิละ กับโกลิยวงศ์ ๑ ท่าน ได้แก่ เทวทัต และอุบาลี ผู้เป็นนายภูษามาลาอีก ๑ คน รวมท่านด้วยเป็น ๗ ท่าน ได้พากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ อนุปิยนิคม แล้ว

---

[37] อนุรุทธะถามด้วยความไม่รู้จริงๆ เพราะท่านเป็นกษัตริย์สุขุมาลชาติ ดังมีคำสนทนาระหว่างกษัตริย์ทั้ง ๓ คือ กิมพิละ ภัททิยะ อนุรุทธะ ได้ถามซึ่งกันและกันว่า "ใครรู้บ้าง ข้าวสุกเกิดที่ไหน" กิมพิละตอบก่อนว่า "เกิดที่ยุ้งข้าวเพราะท่านเคยเห็นคนตักข้าวเปลือกจากยุ้ง" ภัททิยะตอบว่า "ข้าวสุกเกิดในหม้อข้าวถึงจะถูกเพราะท่านเคยเห็นคนคดข้าวจากหม้อข้าว" อนุรุทธะกล่าวขัดขึ้นตามความเข้าใจว่า "ข้าวสุกเกิดขึ้นที่ถาดทองคำใบใหญ่ถึงจะถูกต้อง"

กราบทูลขอบรรพชา พระพุทธองค์ทรงอนุญาต แต่ก่อนที่จะประทานการบรรพชา อนุรุทธะได้กราบทูลขอให้พระพุทธองค์ประทานการบรรพชาแก่ อุบาลีกัลบกก่อนเพื่อลดขัตติยมานะของพวกตนให้เบาบางจากขันธสันดาน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตตามความประสงค์

ผู้ที่บรรพชาพร้อมกันนั้น พระภัททิยะเถระได้สำเร็จเป็นพระอรหัตผลภายในพรรษานั้น ท่านพระภัคคุ ท่านพระกิมพิละ และท่านพระอุบาลีสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในภายหลัง ท่านพระเทวทัตได้สมาบัติ ๘ แสดงฤทธิ์ของปุถุชนได้ ท่านพระอานนท์สำเร็จโสดาปัตติผล ส่วนพระอนุรุทธะ ได้สำเร็จทิพยจักษุญาณในพรรษาที่บวชนั้นเอง จากนั้นท่านได้เรียนกรรมฐานจากพระสารีบุตรเถระแล้ว ได้ไปเจริญสมณธรรมที่ป่าปาจินวังสมฤคทายวัน แคว้นเจติยะ ขณะบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่า ท่านตรึกมหาปุริสวิตก ได้ ๗ ประการ คือ

๑. ธรรมนี้เป็นของผู้มักน้อย ไม่ใช่ของผู้มักมาก
๒. ธรรมนี้เป็นของผู้มีสันโดษ ไม่ใช่ของผู้ไม่มีสันโดษ
๓. ธรรมนี้เป็นของผู้สงัด ไม่ใช่ของผู้ยินดีในหมู่คณะ
๔. ธรรมนี้เป็นของผู้ปรารภความเพียร ไม่ใช่ของผู้เกียจคร้าน
๕. ธรรมนี้เป็นของผู้มีสติตั้งมั่น ไม่ใช่ของผู้หลงลืมสติ
๖. ธรรมนี้เป็นของผู้มีใจตั้งมั่น ไม่ใช่ของผู้มีใจไม่ตั้งมั่น
๗. ธรรมนี้เป็นของผู้มีปัญญา ไม่ใช่ของผู้มีปัญญาทราม

ขณะที่ท่านกำลังตรึกมหาปุริสวิตก ๗ ข้ออยู่นั้น พระพุทธเจ้าทรงตรวจดูวาระจิตของท่านเห็นว่าท่านมีคุณธรรมแก่กล้าพอจะบรรลุธรรมจึงเสด็จมาตรัสสอนให้ตรึกธรรมเป็นข้อที่ ๘ ว่า “ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้ยินดีในธรรมะที่ไม่เนิ่นช้า ไม่ใช่ของผู้ยินดีในธรรมะให้เนิ่นช้า” จากนั้นจึงเสด็จนิวัติกลับที่ประทับ

ของพระองค์ ส่วนพระอนุรุทธะเถระบำเพ็ญเพียรต่อไปก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

ต่อมาภายหลัง เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวันมหาวิหาร ทรงประกาศแต่งตั้งพระอนุรุทธะไว้ในตำแหน่ง เอตทัคคะ ผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในฝ่ายที่มี "ทิพยจักษุ"

เหตุที่ท่านได้รับตำแหน่งเอตทัคคะด้านทิพยจักษุ ก็เพราะท่านได้ตั้งความปรารถนาไว้แล้วในอดีตชาติ เมื่อครั้งพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ในกาลนั้นท่านเกิดเป็นกุลบุตรกฎุมพีผู้เป็นใหญ่ อยู่มาวันหนึ่งได้ไปยังพระวิหารร่วมกับมหาชน เพื่อฟังพระธรรมเทศนา เมื่อพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแล้ว ทรงตั้งพระภิกษุผู้มีทิพยจักษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งอันเลิศด้านทิพยจักษุ คือ มีตาทิพย์ ฝ่ายกฎุมพีเห็นดังนั้นแล้วคิดว่า แม้ตัวเราก็ควรจะเป็นผู้เลิศด้วยทิพยจักษุในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งซึ่งจะเสด็จอุบัติขึ้นในอนาคตกาล คิดดังนั้นแล้วจึงเข้าไปกราบทูลนิมนต์พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ด้วยเจตนาให้เสด็จไปฉันภัตตาหารที่บ้านของตน

รุ่งเช้ากฎุมพีได้วโรกาสถวายภัตตาหารพร้อมด้วยมหาทานแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นองค์ประธานสมดังเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ และได้ถวายมหาทานอย่างนั้นอีกติดต่อกัน ๗ วันแล้วกราบทูลขอให้ตนเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้มีทิพยจักษุในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคตกาลเถิด พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพิจารณาด้วยอนาคตังสญาณแล้วทรงพยากรณ์ว่าเมื่อสิ้นกาล ๑๐๐,๐๐๐ กัปในอนาคตจักมีพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งนามว่า "โคดม" เสด็จอุบัติขึ้นในโลก กฎุมพีจะได้เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายฝ่ายมีทิพยจักษุและจะมีชื่อว่า "อนุรุทธะ"

พระอนุรุทธะเถระดำรงอายุสังขารมาหลังจากพระบรมศาสดาเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ดังปรากฏในบาลี มหาปรินิพพานสูตร คัมภีร์ทีฆนิกาย มหาวรรค ดังนี้

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ทรงเข้าอนุปุพพวิหารสมาบัติ คือ ทรงเข้าฌานไปตามลำดับ เริ่มตั้งแต่ปฐมฌานไปจนถึงนิโรธสมาบัติ พระอานนท์เห็นพระพุทธองค์ทรงบรรทมสงบนิ่งไม่ทรงหายใจเข้าออก จึงถามพระอนุรุทธะว่า "พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วหรือขอรับ" พระอนุรุทธะเถระเข้าฌานตามพระพุทธองค์อยู่ตลอดเวลาและทราบว่าพระพุทธองค์กำลังเข้านิโรธสมาบัติจึงตอบว่า "อานนท์ พระผู้มีพระภาคเจ้ายังไม่เสด็จดับขันธปรินิพพาน" จนกระทั่งเมื่อพระพุทธองค์ทรงออกจากนิโรธสมาบัติแล้วจึงทรงลงสู่ ภวังคปรินิพพานนั้น พระอนุรุทธะเถระทราบจึงออกจากสมาบัติ แล้วแจ้งแก่พระอานนท์ ในเวลานั้นได้เกิดแผ่นดินไหวน่าสะพรึงกลัว

ภิกษุผู้ปราศจากกิเลสแล้ว ก็ปลงธรรมสังเวชว่า "สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง" ส่วนพระภิกษุทั้งหลายที่เป็นปุถุชนยังไม่ปราศจากกิเลส ก็เสียใจร้องไห้กลิ้งเกลือกไปมา บ่นเพ้อรำพัน พระอนุรุทธะเถระจึงกล่าวเตือนภิกษุทั้งหลายว่า "ท่านทั้งหลาย อย่าเสียใจไปเลย พระบรมศาสดาเคยตรัสไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือว่า ความพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งปวงนั้น ย่อมมีเป็นธรรมดา ไม่มีใครจะบังคับสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วเป็นแล้ว มีปัจจัยตกแต่งแล้ว มีความแตกสลายไปเป็นธรรมดาว่า จงอย่าแตกสลายเลย ดังนี้"

พระอนุรุทธะเถระและพระอานนท์เถระ ได้ผลัดกันแสดงธรรมตลอดเวลาราตรีที่เหลืออยู่จนรุ่งสว่าง แล้วพระอนุรุทธะเถระจึงสั่งพระอานนท์เถระให้ไปแจ้งข่าวการปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคเจ้าแก่ชาวมัลละและชาวกุสินารา

ในเถรคาถา เล่ม ๒ ภาค ๓ ตอน ๔ หน้า ๑๗๙ กล่าวว่าหลังจากทำสังคายนาครั้งแรกแล้ว พระอนุรุทธเถระกลับไปจำพรรษาสุดท้าย ณ เวฬุคาม แคว้นวัชชี ท่านนิพพานภายใต้พุ่มไผ่ ณ เวฬุคาม ในอรรถกถาคัมภีร์สุมังคลวิลาสินีกล่าวว่า ท่านมีอายุยืนถึง ๑๕๐ ปี จึงนิพพาน

วาจานุสรณ์

ท่านกล่าวถ้อยคำนี้เพื่อเป็นการปรารภถึงการปฏิบัติธรรมของท่านที่ปาจีนวังสมฤคทายวัน[38] ในแคว้นเจติยะ ว่า"พระพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยมในโลกทรงทราบความดำริของเราแล้วเสด็จมาหาเราด้วยกายทิพย์ที่ทรงเนรมิตขึ้น ทรงแสดงธรรมขั้นสูงให้เราฟัง พระพุทธเจ้าผู้ทรงยินดีในธรรมไม่ทำให้เนิ่นช้า ทรงแสดงธรรมไม่ทำให้เนิ่นช้านั้นแก่เรา ธรรมที่พระองค์ทรงแสดงนั้น เราเข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว จึงทำให้ยินดีในพระศาสนา เราปฏิบัติตามที่ทรงพร่ำสอนจนได้บรรลุวิชชา ๓ ตามลำดับ คำสอนของพระพุทธเจ้า เราทำตามเสร็จสิ้นแล้ว"

พระสีวลี
ผู้เป็นเอตทัคคะด้าน "มีลาภ"

พระสีวลีผู้เป็นเลิศในด้านการมีลาภ ท่านเกิดในวรรณะกษัตริย์ เป็นโอรสของพระนางสุปปวาสา เป็นชาวเมืองกุณฑโกลิยนคร ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งของกษัตริย์โกลิยวงศ์อันเป็นพระญาติข้างฝ่ายพุทธมารดา นับแต่วันที่ท่านถือปฏิสนธิในครรภ์ ลาภก็เกิดแก่พระนางสุปปวาสาผู้เป็นราชธิดาเจ้าโกลิยะ ทั้งในเวลาเช้าและในเวลาเย็นจะมีคนถือเครื่องบรรณาการมาให้พระนางวันละร้อยเล่มเกวียน

---

[38] ปาจีนวังสมฤคทายวัน เป็นชื่อป่าแห่งหนึ่งในแคว้นเจติยะ คัมภีร์ปรมัตถทีปนีอธิบายลักษณะของป่านั้นไว้ว่า มีพุ่มไม้ไผ่ขึ้นล้อมรอบและตั้งอยู่ทางทิศปราจีน(ตะวันออก)ของหมู่บ้าน

ท่านอยู่ในครรภ์ของพระมารดานานถึง ๗ ปี เป็นเหตุให้พระนางได้รับความทุกข์จากการตั้งครรภ์มาก เมื่อครรภ์แก่รอบแล้ว พระนางทรงเจ็บครรภ์ได้เสวยทุกข์หนักตลอด ๗ วันก็ยังไม่มีพระประสูติกาล พระนางคิดว่าขอได้ถวายทานก่อนที่จะตายเนื่องจากทุกขเวทนานั้น จึงทรงขอให้พระสวามี ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าให้ทูลเชิญพระศาสดา ถ้าพระศาสดาตรัสคำใด ขอจงจำคำเหล่านั้นแล้วนำมาบอกแก่พระนาง พระสวามีจึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลข่าวของพระนางแด่พระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า "นางสุปปวาสา ธิดาของเจ้าโกลิยะ จงมีความสุข หาโรคมิได้ จงประสูติโอรส ผู้ไม่มีโรค" พระสวามีได้สดับดังนั้นแล้วจึงเสด็จมุ่งหน้ากลับยังพระราชวัง ฝ่ายพระนางสุปปวาสาก็ได้มีพระประสูติกาลด้วยความสวัสดีก่อนที่พระสวามีจะถึงพระราชวัง ผู้คนที่อยู่ในพระราชวังซึ่งกำลังมีน้ำตานองหน้าก็เริ่มหัวเราะได้ ยินดีที่พระนางได้ประสูติพระโอรส เมื่อพระสวามีได้ทราบข่าวนี้แล้วทรงดำริว่า ถ้อยคำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นผล จึงแจ้งคำตรัสของพระศาสดาแก่พระนางๆตรัสแก่พระสวามีว่า "ชีวิตภัตที่พระองค์จัดนิมนต์ไว้นั่นแหละจักเป็นมงคลภัต ขอพระสวามีจงไปนิมนต์พระพุทธเจ้าให้เสด็จเสวยตลอด ๗ วัน" พระพุทธองค์ทรงรับนิมนต์และเสด็จพร้อมด้วยพระสาวกรูปสำคัญ เช่น พระสารีบุตรเป็นเวลา ๗ วัน

เพราะ "สีวลีราชกุมาร"อยู่ในครรภ์มารดานานถึง ๗ ปี เมื่อคลอดออกมาแล้วจึงแข็งแรง อดทนต่องานทุกชนิด ได้ช่วยเลี้ยงพระด้วย พระสารีบุตรจับตาดูเจ้าชายองค์น้อยมาแต่วันแรก ครั้นถึงวันที่ ๗ ซึ่งเป็นวันสุดท้ายที่รับนิมนต์ เมื่อเสร็จภัตกิจแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสอนุโมทนา จากนั้นพระสารีบุตรได้สนทนากับเจ้าชายน้อยดังนี้

พระสารีบุตร "เธอทุกข์ทรมานอยู่ในท้องแม่มานานขนาดนี้ ออกบวชไม่ดี กว่าหรือ"

เจ้าชายสีวลี "ถ้าบวชได้ก็จะบวช ขอรับ"

ขณะนั้นเองพระนางสุปปวาสาทอดพระเนตรเห็นเจ้าชายน้อยสนทนาอยู่กับพระสารีบุตร จึงเสด็จเข้าไปใกล้ พระสารีบุตรได้ถวายพระพรให้ทราบว่ากำลังชวนเจ้าชายออกบวชและเจ้าชายก็สนพระทัย พระนางสุปปวาสาทรงดีพระทัยเป็นอย่างมากจึงตรัสอนุญาตให้พระเถระช่วยจัดการบวชให้ตามที่เจ้าชายประสงค์

เมื่อพระนางสุปปวาสาและพระประยูรญาติรวมทั้งพระบิดาอนุญาตแล้ว พระสารีบุตรก็นำเจ้าชายน้อยไปวัดแล้วจัดการบวชให้เป็นสามเณร โดยท่านได้ฟังตจปัญจกกรรมฐานจากพระสารีบุตรผู้เป็นพระอุปัชฌาย์เป็นอันดับแรก โดยพระอุปัชฌาย์สอนให้ท่านกำหนดส่วนของร่างกายที่เห็นได้ง่ายก่อน ๕ ส่วน คือ เกสา(ผม) โลมา(ขน) นขา(เล็บ) ทันตา(ฟัน) ตโจ(หนัง) จากนั้นพระอุปัชฌาย์ได้สอนให้ท่านพิจารณาถึงความทุกข์ทรมานขณะอยู่ในครรภ์พระมารดานานถึง ๗ ปี ท่านบรรลุโสดาปัตติผลเวลาปลงผมเกลียวที่ ๑ เสร็จ บรรลุสกิทาคามิผลเวลาปลงผมเกลียวที่ ๒ เสร็จ บรรลุอนาคามิผลเวลาปลงผมเกลียวที่ ๓ เสร็จ และบรรลุอรหัตผลเวลาปลงผมเกลียวที่ ๔ และนับแต่วันที่ "สีวลีสามเณร"บรรลุพระอรหัต ปัจจัย ๔ ก็เกิดขึ้นเป็นอย่างมากแก่ภิกษุสงฆ์ที่อยู่ร่วมในวัดนั้นเพียงพอแก่ความต้องการ

ท่านเป็นพระที่มีลาภมาก ไม่ว่าจะอยู่ในถิ่นทุรกันดารอย่างใด ก็ไม่เคยลำบากเรื่องอาหาร พระพุทธเจ้าเคยพาภิกษุ ๕๐๐ รูปเดินทางไกลผ่านถิ่นทุรกันดารโดยมีพระสีวลีตามเสด็จอยู่ในจำนวนนั้นด้วย ผลปรากฏว่าภิกษุทั้งหมดนั้นไม่ลำบากด้วยอาหาร เหตุการณ์นี้แม้จะไม่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยตรง แต่ก็มีส่วนส่งเสริมต่อการปฏิบัติธรรมของพระสาวกรูปอื่นๆ เพราะอาหารถือเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งต่อการปฏิบัติธรรม เหตุ

การณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นหลายครั้ง พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นด้วยผลบุญของพระสีวลีเถระที่ได้ทำไว้แล้วแต่อดีตชาติ และทรงยกย่องท่านไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้าน "มีลาภ"

พระสีวลีเถระได้ตั้งจิตปรารถนาไว้ตั้งแต่สมัยพระปทุมุตตระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ครั้งนั้นท่านเกิดเป็นกษัตริย์เมืองหังสวดี วันหนึ่งได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกับชาวเมืองเพื่อฟังธรรม เห็นพระปทุมุตตระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตั้งสาวกรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านมีลาภมากแล้วเกิดศรัทธา ปรารถนาจะได้เป็นเช่นพระสาวกรูปนั้นบ้าง ท่านแสดงศรัทธาด้วยการถวายมหาทานแด่ภิกษุสงฆ์โดยมีพระปทุมุตตระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธานนานติดต่อกัน ๗ วัน

วันสุดท้ายท่านได้กราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบถึงความปรารถนาของท่านและได้รับพุทธพยากรณ์ว่า ในอีก ๑๐๐,๐๐๐ กัปข้างหน้าจักได้บวชเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าโคดม จักได้บรรลุอรหัตผล พระพุทธเจ้าโคดมจักตั้งท่านไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านมีลาภมาก

จากชาตินั้นท่านได้เวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆจนมาถึงพุทธุปบาทกาลของพระพุทธเจ้าวิปัสสี ชาตินั้นท่านเกิดเป็นคนบ้านนอกตั้งใจจะนำเนยแข็งและรวงผึ้งมาขายในเมือง ชาวเมืองให้ราคาขึ้นจาก ๑ กหาปณะถึง ๑,๐๐๐ กหาปณะเพื่อซื้อไปถวายพระพุทธเจ้า ท่านก็ไม่ยอมขายและตั้งใจจะถวายของ ๒ สิ่งนี้ด้วยมือของตนเอง ท่านได้แสดงฝีมือในการปรุงอาหารด้วยการซื้อเม็ดดีปลีมาบดใส่ลงในเนยแข็งแล้วกวนเข้าด้วยกัน จากนั้นบีบน้ำผึ้งผสม ครั้นผสมได้ที่แล้วจึงใส่ลงในใบบัวแล้วนำเข้าถวายด้วยมือของตนเอง เมื่อพระพุทธเจ้ากระทำภัตกิจเสร็จแล้ว ท่านได้กราบทูลว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า วันนี้ข้าพระองค์มาจากบ้านนอกเห็นพวกชาวเมืองนำเครื่องสักการะมา

ถวายแด่พระองค์แล้วเกิดศรัทธาขอร่วมบุญด้วย ด้วยผลบุญนี้ขอข้าพระองค์จงเป็นผู้เลิศด้วยลาภในภพที่เกิดแล้วๆ ดังนี้"

พระพุทธวิปัสสีทรงทราบดีเกี่ยวกับอดีตชาติและอนาคตชาติของท่าน จึงทรงพยากรณ์อย่างที่พระพุทธเจ้าปทุมุตตระทรงพยากรณ์

จากชาตินั้นท่านได้เวียนว่ายตายเกิดจนกระทั่งได้มาเกิดเป็นพระเจ้ากรุงพาราณสี ได้ยกทัพไปล้อมเมืองเมืองหนึ่งที่ต้องพระประสงค์จะเอาเป็นเมืองขึ้น เจ้าผู้ครองเมืองนั้นไม่ยอมเป็นเมืองขึ้นแต่โดยดีจึงต้องทำสงครามกัน แต่ท่านไม่มีพระประสงค์จะทำสงครามจริง จึงเลือกเอาวิธีล้อมเมืองนั้นเพื่อบีบบังคับให้เมืองนั้นเดือดร้อน ชาวเมืองฝืดเคือง แต่ชาวเมืองนั้นก็พอเป็นอยู่ได้ด้วยมีประตูเมืองเล็กใช้เป็นทางเข้าออกได้พระมารดาของพระองค์ทรงทราบว่าชาวเมืองสามารถเข้าออกเมืองได้ที่ประตูเล็ก จึงให้การช่วยเหลือ ด้วยการเสนอแนะให้พระโอรสล้อมที่ประตูเล็กไว้ด้วย ทำให้ชาวเมืองเริ่มเดือดร้อน อาหารเริ่มขาดแคลน ชาวเมืองจึงรวมตัวกันเข้าเฝ้าเจ้าเมืองให้ยอมจำนน เจ้าเมืองไม่ยอมด้วยถือมั่นในขัตติยมานะกษัตริย์ จึงถูกชาวเมืองปฏิวัติจับเจ้าเมืองของตนฆ่าเสีย แล้วประกาศยอมแพ้แก่พระเจ้ากรุงพาราณสีโดยยอมเป็นเมืองขึ้น

บาปกรรมนั้นส่งให้ท่านไปเกิดในอเวจีมหานรกอยู่นาน จนมาถึงชาติสุดท้ายนี้ท่านเกิดเป็นโอรสของพระนางสุปปวาสาซึ่งก็คือพระมารดาในอดีตชาตินั้นเอง เศษบาปกรรมส่งผลให้ทั้ง ๒ ต้องรับทุกขเวทนาร่วมกันนาน ๗ ปี ซึ่งเท่ากับระยะเวลาที่ล้อมเมืองในอดีตชาตินั้นพอดี

วาจานุสรณ์

ท่านกล่าวถ้อยคำนี้เป็นการเปล่งอุทานด้วยความปีติโสมนัสหลังจากได้บรรลุอรหัตผลว่า "เราเข้ากุฎีเจริญวิปัสสนาเพื่อประโยชน์ใดใด ประโยชน์

นั้นนั้นก็สำเร็จแล้ว เพราะเมื่อแสวงหาวิชชาและวิมุตติอยู่นั้น เราก็ถอนความถือตัวที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานเสียได้ จึงได้สำเร็จสมคิด”

พระอานนท์เถระ

ผู้เป็นเอตทัคคะ ๕ ประการ

๑. พหูสูตร ๒. มีสติ ๓.มีคติ ๔. มีธิติ ๕. พุทธอุปัฏฐาก

พระอานนท์เถระ ผู้เป็นจอมปราชญ์ เป็นผู้ทรงเอตทัคคะหลายด้านด้วยกัน ท่านเกิดในวรรณะกษัตริย์ เป็นโอรสของพระเจ้าสุกโกทนะผู้เป็นพระอนุชาอีกพระองค์หนึ่งของพระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดา ท่านเป็นสหชาติกับพระพุทธเจ้าคือเกิดวันเดือนปีเดียวกัน ท่านมีพระสหายสนิทคือ เจ้าชายภัททิยะ เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายภัคคุ และเจ้าชายกิมพิละ

มูลเหตุที่ท่านเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเกิดจากการชักชวนของเจ้าชายอนุรุทธะที่อาสาออกบรรพชาแทนพระเชษฐามหานามะ ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดพระประยูรญาติ ท่านออกบรรพชาพร้อมกับ เจ้าชายภัททิยะ เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายภัคคุ เจ้าชายกิมพิละ เจ้าชายเทวทัต และ รวมทั้งท่านอุบาลีผู้เป็นนายภูษามาลา โดยพุทธวิธี เอหิภิกขุอุปสัมปทา ท่านได้บรรลุธรรมสำเร็จโสดาปัตติผลหลังจากการบวชได้ไม่นานเพราะได้ฟังธรรมกถาของพระปุณณมันตานีบุตรเถระ

นับแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้มาแล้วได้ ๒๐ พรรษา ในช่วงปฐมโพธิกาล ยังไม่มีพระภิกษุผู้กระทำหน้าที่ปฏิบัติเป็นประจำ บางทีพระนาคสมาลเถระเป็นผู้ปฏิบัติ บางทีพระนาคิตเถระ บางทีพระอุปวาณเถระ บางคราวพระสุนักขัตตลิจฉวีเถระ บางคราวพระจุนทสมนุทเทสกเถระ บางคราวพระสาคตเถระ บางคราวพระราธเถระ บางคราวพระเมฆิยเถระ ไม่มีพระเถระองค์ใดองค์

หนึ่งรับผิดชอบประจำแน่นอน จึงสร้างความยุ่งยากลำบากให้แก่พระพุทธเจ้า ดังมีเรื่องเกิดขึ้นแล้ว ดังนี้

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้า เสด็จพระดำเนินไปในหนทางไกลร่วมกับพระนาคสมาลเถระผู้เป็นปัจฉาสมณะ(พระผู้ติดตาม) พอไปถึงทาง ๒ แพร่งแห่งหนึ่ง พระนาคสมาลเถระประสงค์จะไปเส้นทางที่ไม่ตรงกับเส้นทางที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดำเนินไป ทั้งยืนยันที่จะไม่เปลี่ยนเส้นทาง จึงกราบทูลว่า "ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์จงทรงถือบาตรและจีวรของพระองค์เถิด ข้าพระองค์จะไปทางนี้ พระเจ้าข้า"

พอกล่าวแล้วทำท่าจะวางบาตรและจีวรของพระพุทธเจ้าลงที่พื้นดิน พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้ส่งบาตรและจีวรถวายแด่พระพุทธเจ้า เมื่อพระนาคสมาลเถระแยกเดินไปทางที่ต้องการได้ไม่นานนักท่านก็ถูกพวกโจรทำร้ายจนศีรษะแตกเลือดไหลโทรมและแย่งเอาบาตรและจีวรไป

ครั้นท่านประสบเหตุร้ายเข้าเช่นนั้น จึงนึกถึงพระพุทธเจ้ารีบกลับมาเฝ้าและกราบทูลถึงเหตุร้ายที่ท่านได้รับมา พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "ดูก่อนนาคสมาลเถระ ตถาคตห้ามเธอด้วยเหตุนี้แหละ ฉะนั้นเธออย่าเสียใจเลย"

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จถึงกรุงสาวัตถีแล้ว จึงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ตถาคตมีอายุมากแล้ว ภิกษุบางรูปปฏิบัติตถาคตเมื่อพอใจไปทางไหนก็ไปตามความพอใจของตน บางรูปได้วางบาตรและจีวรของตถาคตลงที่พื้นดิน เธอทั้งหลายจงพิจารณาเลือกดูภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติประจำตถาคตเถิด" พระภิกษุทั้งหลายได้ฟังพุทธดำรัสนี้แล้ว เกิดความสังเวชในเหตุการณ์ที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นเช่นนั้น

ลำดับนั้น พระสารีบุตรเถระ ได้เสนอตัวท่านเองขอทำหน้าที่นี้ แต่พระพุทธองค์ทรงไม่อนุญาต

ลำดับต่อมา พระโมคคัลลานะเถระ ก็เสนอตัวท่านเอง ก็ไม่ได้รับอนุญาตเช่นกัน

ต่อจากนั้น พระอสีติมหาสาวกทั้งหลายต่างก็เปลี่ยนวาระกันกราบทูลรับอาสาแต่ก็ไม่ได้รับอนุญาต ส่วนพระอานนท์เถระนั่งนิ่งอยู่ในสถานที่นั้น ไม่ยอมกราบทูลขอรับอาสา พระภิกษุทั้งหลายจึงพูดเตือนขึ้นว่า “ขอท่านพระอานนท์จงกราบทูลรับอาสาเป็นผู้ปฏิบัติตถาคตเถิด” ท่านจึงกล่าวว่า “ถ้าหากพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพอพระทัย ก็จะตรัสสั่งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ทำหน้าที่ปฏิบัติพระองค์เอง” พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “ผู้อื่นไม่อาจกระทำอานนท์ให้เกิดอุตสาหะได้ แต่ตถาคตทราบแล้วว่า อานนท์จะปฏิบัติตถาคตเอง”

ก่อนที่พระอานนท์จะกราบทูลรับหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก ท่านได้ตั้งข้อแม้ ขอให้พระพุทธเจ้าประทานพร ๘ ประการ ได้แก่

๑. ขอพระองค์อย่าประทานจีวรอันประณีตแก่ข้าพระองค์
๒. ขอพระองค์อย่าประทานบิณฑบาตรอันประณีตแก่ข้าพระองค์
๓. ขอพระองค์อย่าโปรดให้ข้าพระองค์อยู่ในพระคันธกุฎีร่วมกับพระองค์
๔. ขอพระองค์อย่าทรงพาข้าพระองค์ไปในที่นิมนต์
๕. ขอพระองค์จงเสด็จไปสู่สถานที่ที่ข้าพระองค์รับนิมนต์ไว้แล้ว
๖. ขอโปรดให้ข้าพระองค์นำพาพุทธบริษัททั้งหลายผู้มาจากทิศต่างๆ เข้าเฝ้าได้ทุกเมื่อ
๗. ถ้าความสงสัยของข้าพระองค์เกิดขึ้นเมื่อใด ขอให้ข้าพระองค์เข้าเฝ้าทูลถามได้เมื่อนั้น
๘. ถ้าพระองค์ทรงแสดงธรรมเรื่องใดในที่ลับหลังข้าพระองค์ ขอพระองค์ทรงแสดงธรรมเรื่องนั้นแก่ข้าพระองค์อีกครั้งหนึ่ง

พระพุทธเจ้าทรงสดับคำกราบทูลขอพร ๘ ประการแล้วจึงตรัสถามว่า "อานนท์ เธอเห็นคุณและโทษอย่างไร จึงได้ขอพรอย่างนี้"

พระอานนท์เถระกราบทูลว่า "ถ้าข้าพระองค์จักไม่ได้รับพร ๔ ประการข้างต้น จะมีผู้นินทาว่าข้าพระองค์ได้จีวรที่ดี ได้บิณฑบาตรที่ดี ได้อยู่ร่วมคันธกุฎีกับพระพุทธองค์ ได้สู่ที่นิมนต์กับพระบรมศาสดา การปฏิบัติพระพุทธองค์เพื่อหวังลาภอย่างนี้ ข้าพระองค์เห็นโทษอย่างนี้จึงทูลขอข้อห้าม ๔ ประการนี้

ถ้าหากข้าพระองค์ไม่ได้พร ๓ ข้อเบื้องปลาย คนทั้งหลายจะพูดได้ว่าข้าพระองค์บำรุงพระบรมศาสดาเพื่ออะไร แม้กิจเพียงเท่านี้พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุเคราะห์

และถ้าหากข้าพระองค์ไม่ได้รับประทานพรข้อสุดท้าย เวลามีผู้ถามข้าพระองค์ในที่ลับหลังพระองค์ว่า ถาคานี้ สูตรนี้ และชาดกนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดง ณ สถานที่ใด ถ้าข้าพระองค์บอกเขาไม่ได้ เขาก็จะพูดติเตียนว่า เรื่องเพียงเท่านี้ท่านยังไม่รู้ ท่านตามเสด็จพระบรมศาสดาอยู่ตลอดกาลดุจเงาตามตัวไปทำไม เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์จึงทูลขอพรข้อสุดท้าย พระเจ้าข้า"

พระพุทธเจ้าเมื่อได้สดับคุณและโทษตามนัยที่ท่านพระอานนท์เถระกราบทูลแล้ว จึงโปรดประทานพร ๘ ประการให้แก่พระอานนท์เถระ ครั้นพระอานนท์เถระได้รับพร ๘ ประการแล้วจึงเข้ารับหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก ท่านเป็นผู้มีความรอบคอบเฉลียวฉลาด รู้จักกิจใดควรทำก่อนทำหลัง แล้วปฏิบัติเป็นประจำเป็นนิตย์ ทั้งท่านมีความจงรักภักดีแม้ชีวิตก็ยังสามารถสละแทนพระพุทธองค์ได้

ท่านได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าตามปกติวันละ ๑๘ ครั้ง คือ กลางวัน ๙ ครั้ง กลางคืน ๙ ครั้ง และเมื่อมีข่าวสำคัญท่านจึงเข้าเฝ้าเพื่อกราบทูลให้ทรงทราบ หน้าที่ปฏิบัติถวายพระพุทธเจ้ามีหลายประการ เช่น ถวายน้ำ ๒ อย่างคือ

น้ำใช้และน้ำฉัน ถวายไม้สีฟัน ๓ อย่างคือ อย่างสั้น อย่างกลาง อย่างยาว และนวดเฟ้นพระหัตถ์ พระบาท พระปฤษฎางค์ ปัดกวาดบริเวณพระคันธกุฎี

พอย่างเข้าเวลากลางคืน ท่านจุดประทีปด้ามใหญ่ ถือเดินวนเวียนรอบพระคันธกุฎี คืนละ ๙ รอบ ด้วยท่านคิดว่า หากนอนหลับพระพุทธเจ้าตรัสเรียกก็อาจไม่ได้ยิน และเป็นการทำสัญญาณให้พระพุทธองค์ทรงทราบก่อนเข้าจำวัด(นอน)

การที่พระอานนท์เถระได้รับหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากนี้นับเป็นผลแห่งการตั้งความปรารถนาไว้ในอดีตชาติเมื่อครั้งมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ปทุมุตตระ ทรงอุบัติขึ้นในโลก ครั้งนั้น ท่านเกิดในวรรณกษัตริย์มีพระนามว่า สุมนราชกุมาร ท่านเป็นพระอนุชาของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้งนั้น ท่านได้รับพระราชทานบ้านส่วยและได้เสด็จไปครอบครองบ้านส่วยนั้น และบางคราวก็เสด็จกลับเข้ามาเฝ้าพระราชบิดา และ พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า

อยู่มาวันหนึ่ง เกิดจลาจลที่ปลายราชอาณาจักร พระราชกุมารสามารถจัดการปราบปรามพวกโจรผู้ร้ายที่ก่อจลาจลให้สงบลง พระราชบิดาจึงพระราชทานพรให้ท่านเลือกตามประสงค์ พระสุมนราชกุมารจึงทรงกราบทูลขอพรเพื่อปฏิบัติพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยจตุปัจจัยตลอดไตรมาศ พระราชบิดาทรงบ่ายเบี่ยงว่าน้ำพระทัยของพระพุทธเจ้าเข้าใจได้ยาก ขอลูกจงขอพรอย่างอื่นเถิด พระราชกุมารไม่ทรงยินยอม ทรงหวังจะปฏิบัติพระพุทธเจ้าให้จงได้ จึงกราบทูลว่าท่านจะไปขอทราบน้ำพระทัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยตนเอง กราบทูลแล้วก็เสด็จไปพระวิหารที่ประทับของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในขณะนั้น พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าเสวยเสร็จแล้วก็เสด็จเข้าพระคันธกุฎี สุมนราชกุมารจึงเสด็จเข้าไปหาพระภิกษุทั้งหลายซึ่งประชุมกันอยู่ในศาลา เพื่อจะขอเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระภิกษุเหล่านั้นถวายพระพรชี้แจงว่าท่านไม่อาจอนุญาตตามพระประสงค์และแนะนำว่า “พระสุมนเถระ สามารถให้ทรงเข้าเฝ้าได้ตามพระประสงค์” สุมนราชกุมารจึงทรงพระดำเนินไปหาพระสุมนเถระและตรัสกับพระเถระถึงความประสงค์ ที่จะขอเฝ้าพระพุทธเจ้า พระสุมนเถระจึงเข้าอาโปกสิณแล้วไปกราบทูลขออนุญาตจากพระพุทธเจ้าซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาต พระสุมนเถระจึงรีบออกมาจัดอาสนะหน้าพระคันธกุฎีตามพุทธประสงค์

เหตุการณ์ทั้งหมดนั้น สุมนราชกุมารได้ทอดพระเนตรเห็นโดยตลอดแล้วทรงพระดำริว่า “พระภิกษุนี้เป็นผู้สำคัญ”

พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จออกจากคันธกุฎีมาประทับบนอาสนะนั้น ทรงมีปฏิสันถารและตรัสสนทนากับสุมนราชกุมาร สุมนราชกุมารทรงทราบว่า พระสุมนเถระเป็นพระที่อยู่ใกล้ชิดกับพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์มีพระประสงค์จะทรงเป็นเช่นนั้นบ้าง จึงทรงกราบทูลถามวิธีการซึ่งพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบว่า พระราชกุมารต้องให้ทาน รักษาศีลกระทำอุโบสถกรรมจึงจะสำเร็จความประสงค์นี้ได้ สุมนราชกุมารได้สดับอย่างนี้แล้ว จึงกราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ ไปจำพรรษาที่เมืองของตน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงรับนิมนต์ พระราชกุมารจึงกราบทูลลา พระราชบิดาเพื่อเตรียมการรับเสด็จพระพุทธเจ้าที่เมืองของตน เมื่อได้เตรียมการทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ได้เสด็จพุทธดำเนินไป ฝ่ายสุมนราชกุมารได้ไปรับเสด็จและกราบทูลอาราธนาให้เสด็จเข้าพระวิหาร ทรงตั้งพระทัยบำรุงพระภิกษุสงฆ์มีพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทรงเป็นประธาน

ครั้นถึงวันเข้าพรรษา สุมนราชกุมารรับสั่งพระราชโอรสและพระวรชายาตลอดทั้งอำมาตย์ว่าท่านจะนุ่งห่มผ้า ๒ ผืน รักษาศีล ๑๐ ประการตลอดพรรษาและมอบหน้าที่การจัดถวายทานแด่ภิกษุสงฆ์แทนพระองค์ตลอดพรรษานั้น

เมื่อมีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับพระสุมนเถระผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้า ได้ทรงเห็นวัตรที่พระสุมนเถระปฏิบัติพระพุทธเจ้าทุกประการ จึงทรงดำริที่จะได้เป็นเช่นนั้นบ้าง

เวลาออกพรรษาแล้ว สุมนราชกุมารทรงถวายมหาทานอยู่ ๗ วันและถวายผ้าไตรจีวรแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน แล้วตั้งความปรารถนาว่าขอให้ท่านได้เป็นผู้ปฏิบัติพระพุทธเจ้าอย่างสนิทสนมเหมือนกับพระสุมนเถระนั้น ซึ่งพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสว่าพระราชกุมารจะได้เป็นเช่นที่ปรารถนานั้นเมื่อสิ้นระยะเวลา ๑๐๐,๐๐๐ กัป

เกียรติคุณความดีของพระอานนท์เถระนั้น พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญทรงพรรณนาไว้เมื่อครั้งทรงประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหารว่า พระอานนท์เถระเป็นธรรมภัณฑาคาริก คือ เป็นเหมือนคลังรักษาธรรมะ เป็นผู้มีสติทรงจำไว้ได้มาก ทั้งมีความเพียร เอาใจใส่การศึกษาเล่าเรียน สดับตรับฟังและสาธยาย คือ การท่องหรือการสวดอยู่เสมอ จึงเป็นผู้ฉลาดในการแสดงธรรม ได้ทรงตั้งพระอานนท์เถระไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ ๕ ประการ ดังปรากฏอยู่ในบาลี คัมภีร์อังคุตตร นิกายเอกนิบาตว่า

๑. เป็นพหูสูตร คือ สดับตรับฟังมาก

๒. เป็นผู้มีสติ คือ มีความระลึกได้ดี มีความทรงจำดี

๓. เป็นผู้มีคติ คือ ได้หลักเพียงข้อเดียว ก็เข้าใจได้หลายทาง

๔. เป็นผู้มีธิติ คือ ความทรงจำ ความมั่นคง มีปัญญา และมีความอดทน

๕. เป็นพุทธอุปัฏฐาก คือ หน้าที่รับใช้พระพุทธเจ้า

เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ทรงปลงอายุสังขารแล้ว คือ ตัดสินพระทัยที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานพระพุทธองค์ทรงกระทำพุทธนิมิตให้ท่านรู้ เพื่อจะได้กราบทูลอาราธนาให้พระองค์ทรงดำรงพระชนมายุอยู่ต่อไป แต่ท่านไม่รู้ จึงไม่ได้กราบทูล มารจึงได้ช่องกราบทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ ซึ่งทรงรับอาราธนาและกำหนดจะเสด็จไปปรินิพพาน ที่เมืองกุสินารา

ในสมัยนั้น พระพุทธองค์บรรทมเป็นอนุฏฐานไสยา คือ ไม่ทรงลุกขึ้นอีกต่อไป ณ ภายใต้ต้นสาละ เมืองกุสินารา ทรงตรัสกับพระอานนท์เถระถึงการบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมได้ชื่อว่าเป็นการบูชาพระพุทธองค์อย่างยอดเยี่ยมยิ่งกว่าอามิสบูชา คือ ดอกไม้ ธูป เทียน

ส่วนสถานที่เป็นเหตุให้ระลึกถึง และเดินตามรอยบาทแห่งพระพุทธองค์มีอยู่ คือ สังเวชนียสถาน ๔ ได้แก่

๑. สถานที่ที่ประสูติ คือ ลุมพินีวัน อยู่ระหว่างเมืองกบิลพัสดุ์กับเมืองเทวทหะ

๒. สถานที่ที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คือ โพธิมณฑล ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

๓. สถานที่ที่แสดงปฐมเทศนา คือ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี

๔. สถานที่ที่ปรินิพพาน คือ สาลวัน ณ เมืองกุสินารา

ก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงรับสั่งให้ไปตามพระอานนท์เถระที่เลี่ยงออกไปยืนเกาะสลักเพชรร้องไห้ด้วยความเสียใจ แล้ว

ทรงตรัสว่า “ดูก่อนอานนท์ เธอเป็นผู้มีบารมีธรรมที่สร้างสมมาแล้วมาก เธอเป็นผู้มีบุญที่ได้กระทำมาแล้วมาก เธออย่าเศร้าโศกเสียใจไปเลย กิจอันใดที่ควรกระทำแก่ตถาคต เธอได้กระทำกิจนั้นอย่างสมบูรณ์แล้วด้วยกายกรรม วจีกรรม และ มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตาอย่างยอดเยี่ยม เธอจงประกอบความเพียรเถิด เมื่อตถาคตล่วงลับไปแล้ว เธอจะต้องได้สำเร็จอรหัตผลเป็นพระอรหันต์ในไม่ช้า”

หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ได้มีการทำปฐมสังคายนา โดยพระมหากัสสปะและพระมหาเถระรูปอื่นๆ ได้ร่วมกันคัดเลือกพระเข้าร่วมทำปฐมสังคายนาได้ครบ ๕๐๐ รูป พระจำนวน ๔๙๙ รูปใน ๕๐๐ รูปนี้ ต่างล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้ได้วิชชา ๓ ทรงอภิญญา ๖ แตกฉานในปฏิสัมภิทา ๔ และเชี่ยวชาญพระปริยัติ มีพระอานนท์เถระเพียงรูปเดียวที่ยังเป็นพระโสดาบัน ดังนั้นท่านยังเข้าร่วมประชุมด้วยไม่ได้เพราะขาดคุณสมบัติ และการทำปฐมสังคายนาครั้งนั้นจะขาดท่านไม่ได้ เพราะท่านเป็นรูปเดียวที่ได้ฟังธรรมเทศนาทุกกัณฑ์จากพระพุทธเจ้า คณะสงฆ์จึงตั้งเงื่อนไขให้ท่านเร่งทำความเพียรให้ได้อรหัตผลก่อน

คืนนั้นหลังจากทราบมติของคณะสงฆ์แล้ว พระอานนท์เถระก็เร่งทำความเพียรอย่างหนักด้วยการเจริญกายคตาสติ แต่ก็ไม่ได้บรรลุอรหัตผลทั้งนี้เพราะท่านปฏิบัติด้วยความอยากได้อยากเป็น

ครั้นใกล้รุ่งแล้วท่านก็ยังไม่ได้บรรลุอรหัตผล ท่านจึงเลิกการปฏิบัติและดำริที่จะพัก จึงลงจากที่จงกรมเข้าที่พัก ขณะที่ท่านนั่งอยู่บนเตียงและกำหนดจะนอนพัก พอยกเท้าพ้นจากพื้น เอนกายลง ศีรษะยังไม่ทันถึงหมอน ระหว่างนี้เองจิตของท่านก็หลุดพ้นจากอาสวะเพราะท่านคลายความยึดมั่นลง

ได้ ท่านเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าเพียงรูปเดียวที่บรรลุอรหัตผลโดยไม่อยู่ในอิริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน

เช้าวันนั้น หลังฉันภัตตาหารเช้าแล้ว พระสงฆ์ ๔๙๙ รูป เข้าไปนั่งคอยท่านอยู่ในมณฑปที่ถ้ำสัตตบรรณข้างภูเขาภาระ เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ท่านก็แสดงฤทธิ์เพื่อประกาศให้คณะสงฆ์ทราบว่าท่านได้บรรลุอรหัตผลแล้ว ด้วยการผุดจากพื้นดินแสดงตนบนอาสนะ[39]ในที่ประชุม จากนั้นการปฐมสังคายนาจึงได้เริ่มขึ้น

พระอานนท์เถระนิพพานเมื่ออายุได้ ๑๒๐ ปี ในวันที่ท่านนิพพาน ท่านได้อธิษฐานขอให้ร่างกายของท่านจงแตกแยกออกเป็น ๒ ภาค แล้วให้ตกลงภาคละฝั่งของแม่น้ำโรหิณี เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการทะเลาะวิวาทเพื่อแย่งอัฐิของท่าน อธิษฐานแล้วท่านจึงเข้าเตโชกสิณให้เกิดเปลวไฟไหม้ร่างกายของท่านและท่านดับขันธปรินิพพาน ณ เบื้องบนอากาศ ท่ามกลางแม่น้ำโรหิณี สรีระของท่านคงเหลือแต่อัฐิธาตุที่มีสีขาวสะอาดดั่งสีเงิน แล้วแยกเป็น ๒ ภาค ตกลงมาที่ฝั่งแม่น้ำทั้ง ๒ ฝั่งเป็นที่น่าอัศจรรย์สมดังที่ท่านอธิษฐานทุกประการ

วาจานุสรณ์

พระอานนท์เถระกล่าวถ้อยคำนี้เป็นเชิงอุทานหลังจากได้บรรลุอรหัตผลแล้ว ว่า "พระอานนท์ผู้โคตมโคตร ศึกษามามาก พูดจาไพเราะ ถวายการอุปัฏฐากพระพุทธเจ้ามานาน บัดนี้ หลุดพ้นจากกิเลสเครื่องเกี่ยวเกาะทั้งมวล ปลงภาระได้แล้ว จะเข้านอน"[40]

---

[39] บางตำรากล่าวว่า ท่านเหาะไปทางอากาศแล้วนั่งเหนืออาสนะของตน

[40] พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ครั้นบรรลุอรหัตผลแล้ว ท่านก็นอนพักผ่อนทันที เนื่องจากคร่ำเคร่ง เครียดอยู่กับการปฏิบัติธรรมเพื่อให้บรรลุอรหัตผลเกือบตลอดคืน อีกทั้งในวันรุ่งขึ้นท่านยังจะต้องเข้าร่วมงานสำคัญ คือ การทำปฐมสังคายนา

เพราะท่านบรรลุอรหัตผลได้ด้วยการเจริญกายคตาสติ ท่านจึงยกย่องการเจริญกายคตาสติและเปรียบว่ามีค่าเท่ากับกัลยาณมิตร ดังนั้น เมื่อมิตรเก่าอย่างพระสารีบุตรนิพพานไปก่อน ท่านก็ไม่แสวงหามิตรใหม่ ท่านจึงอยู่คนเดียวด้วยการเจริญกายคตาสติดังท่านได้กล่าวสรรเสริญว่า”ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรล่วงลับไปและมีพระศาสดานิพพานไปแล้ว ย่อมไม่มีใครหรืออะไรมาเป็นมิตรที่ดีได้เท่ากายคตาสติ มิตรเก่าพากันล่วงลับไปหมด จิตของเราไม่ยินดีจะสมาคมกับมิตรใหม่ วันนี้เราจะเพ่งพินิจธรรม อยู่คนเดียวให้เหมือนนกที่อยู่ในรังยามฝนตก”



วันวิสาขบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖

เป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่งในพระพุทธศาสนา

เพราะเป็นวันระลึกถึงพระพุทธเจ้าใน ๓ กาล คือ

ประสูติ ตรัสรู้ และ ปรินิพพาน

โอวาทสุดท้ายของพระพุทธองค์ในกาลปรินิพพานจึงเป็น

"มรดกธรรมอันล้ำค่า"

คือ

"วาทะที่กลั่นจากพุทธธรรมทั้งมวล"

ที่พระพุทธองค์ทรงประทานให้ด้วยพระมหากรุณาธิคุณอย่างยิ่ง

ซึ่งชาวพุทธทุกคนควรน้อมนำใส่ใจ

ปัจฉิมพุทธพจน์

"หนฺท ทานิ ภิกฺขเว อานฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา
อปฺปมาเทน สมฺปเทถ"

แปลว่า

"ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนเธอทั้งหลาย

สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา

เธอทั้งหลาย จงยังกิจทั้งปวงให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด"

(จากพระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๐ ทีฆนิกาย มหาวรรค หน้า ๑๒๔ ข้อ ๑๔๓)

ค้นคว้าอ้างอิง

๑. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พิมพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕

๒. พระสูตรและอรรถกาแปล, มหามงกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาส ครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕

๓. พระไตรปิฎกสิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้ โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)

๔. ชีวประวัติพุทธสาวก(พระอสีติมหาสาวก) เล่ม ๑ โดย จำเนียร ทรงฤกษ์

๕. อสีติมหาสาวก โดย บรรจบ บรรณรุจิ

๖. ศาสตร์แห่งโหร ๒๕๓๗ พิมพ์โดย สำนักพิมพ์มติชน หน้า ๕๘๙ โดย เสถียรพงษ์ วรรณปก

๗. พระไตรปิฎก ฉบับ ธรรมทาน โดย ดร.วรภัทร์ ภู่เจริญ และคณะ

จิรํ ติฏฺฐตุ โลกสฺมึ สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ

ขอพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงดำรงอยู่ในโลกสิ้นกาลนาน

ขอกราบขอบพระคุณ

- สำนักราชเลขาธิการ
- คุณแม่ ดร.สิริ กรินชัย
- อาจารย์มันตา หอรัตนชัย
- อาจารย์จำเนียร ทรงฤกษ์
- อาจารย์เสถียรพงษ์ วรรณปก
- อาจารย์นิศา เชนะกุล
- คุณชัชวาลย์ หาญโชติช่วง
- อาจารย์ชลัช ลียะวณิช
- คุณชฎาพร เดชสุวรรณาชัย
- คุณธีรภาพ เอี้ยวพิทยากุล
- คุณสงวนศรี พัวศิริรักษ์
- พ.ต.ท.เชิดชัย หงส์กาญจนา
- คุณนวลอนงค์ ศิริโรจน์
- คุณนงลักษณ์ พงษ์ไพบูลย์
- คุณเมธา-ศรัณย์ ลีสิริกุล
- หจก.ศรีประทีปไสกาว
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)
- พันเอก (พิเศษ) ทองคำ ศรีโยธิน
- อาจารย์เรณู ทัศณรงค์
- อาจารย์บรรณจบ บรรณรุจิ
- อาจารย์สุเทพ โพธิสัทธา
- อาจารย์สุรพงศ์ เทพสุธา
- พันเอก (พิเศษ) เฉลิมชัย เสียงใหญ่
- ดร.วรภัทร์ ภู่เจริญ
- คุณสุจิตรา เดชสุวรรณาชัย
- คุณสุรกิจ สังขวรรณ
- คุณถาวร พัวศิริรักษ์
- คุณฉันทนา-คุณภูมิภัส รุ้งทาบนภา
- กองทุนคุณพ่ออัศวิน อัศวินอุฬารกุล
- คุณนันทนา - ดร.วีรพันธ์ ศรีบุญลือ
- คุณนฤมล-คุณนิมิต ลีสิริกุล
- บริษัท แสงเมืองการพิมพ์ จำกัด

ในมุทิตาจิตที่ท่านมีส่วนร่วมในการเสียสละ กำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์ กำลังปัญญาเพื่อให้หนังสือนี้สำเร็จตามความประสงค์

ด้วยอำนาจแห่งธรรมทานนี้ ขอให้ท่านและครอบครัว ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงได้รู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้ดีแล้ว ขอให้บุญกุศลทั้งปวงที่ได้บำเพ็ญแล้วนี้ จงเป็นพลวะปัจจัยแก่การสิ้นทุกข์ หากท่านใดกำลังได้ทุกข์ ขอให้คลายหายจากทุกข์นั้นโดยพลัน ท่านใดที่ได้สุข ขอให้สุขยิ่งๆขึ้นไป และขออุทิศบุญกุศลจากธรรมทานนี้แก่ญาติทั้งหลายและสัตว์ทั้งหลายทั่วแสนโกฏิจักรวาล ผู้มีพระคุณทั้งหลาย เจ้ากรรมนายเวรทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไป

ขอจงได้รับส่วนบุญกุศลนี้โดยทั่วถึงทุกท่าน ทุกตนเทอญ

นางอัจฉรา อัศวินอุฬารกุล และครอบครัว

๔ พฤษภาคม ๒๕๕๐

กระแสพระราชดำรัส

"โครงการปราบยุงลายคั่งค้างมานานแล้ว และ อันตรายยังมีอยู่มาก
อยากให้ปราบปรามอย่างจริงจัง
อันตรายจากโรคไข้เลือดออกจะได้ทุเลาลง"

พระราชทาน ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๒

น้อมเกล้าขออัญชลี สดุดีมหาราชา

คณะผู้บริหารและพนักงาน
ห้างหุ้นส่วนจำกัด อัศวินซุปเปอร์แมน

สุขา รุกฺขสฺส ฉายาว ตโต ญาติมาตาปิตุ
ตโต อาจริโย รญฺโญ ตโต พุทฺธสฺส เนกธา

แปลว่า

เย็นเงาพฤกษมิ่งไม้ สุขสบาย
เย็นญาติทุกข์สำราย กว่าไม้
เย็นครูยิ่งพันฉาย กษัตริย์ยิ่ง ครูนา
เย็นร่มพุทธเจ้าให้ ร่มฟ้า ดินบน

(คัดจาก คัมภีร์โลกนิติ)



ประพันธ์คำร้อง
สุรัฐ พุกกะเวส
ชาลี อินทรวิจิตร

สดุดีมหาราชา

ขับร้องหมู่

ประพันธ์ทำนอง
สมาน กาญจนะผลิน
และ เรียบเรียงเสียงประสาน

MARCH

ขอ เด ชะ องค์ พระ ประ มุข ภู มิ พล _ _ _ _ _ _ _ _ มิ่ง
ขอ เด ชะ องค์ สม เด็จ พระ รา ชิ นี _ _ _ _ _ _ _ คู่

ขวัญ _ _ _ _ ปวง ชน ประ ชา ชาติ ไทย _ _ _ _ ม หา ราช _ _ _ _ _ _ ขัต ติ
บุญ _ _ _ _ บาร มี จัก รี เกริก ฟ้า _ _ _ _ องค์สม เด็จ _ _ _ _ _ _ พระเจ้าอยู่

ยะ _ _ _ _ ภู - ว - ไนย _ _ _ _ ดุจ ร่ม โพธิ์ ร่ม ไทร ของปวงประ ชา _ _ _ _ _ _ _
หัว _ _ _ _ มหา รา ชา _ _ _ _

ข้า พระ พุทธ เจ้า ขอ ส - ดุ - ดี _

ย้า _ _ _ องค์ พระส ยม บรม รา ชันย์ ขวัญ หล้า เปล่ง บุญ ญา สม ส - ง่า บาร มี ผอง

ข้า พระ พุทธ เจ้า น้อมเกล้า ขอ อัญ ชุ - ลี ส ดุ - ดี ม หา รา ชา ส ดุ-

ดี ม หา รา ชิ นี _ _ _ หา รา ชิ นี _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ *Fine*

อสีติมหาสาวก ฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี เฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษามหาราชา